अदालतको आडमा क्यासिनो | बादललाई विप्लवको हैरानी

आइतबार • ३० वैशाख २०७५ • मूल्य रु. २५

नेपाल

राष्ट्रिय साप्ताहिक

nepal.ekantipur.com

जस्केलाबाट जनकपुर

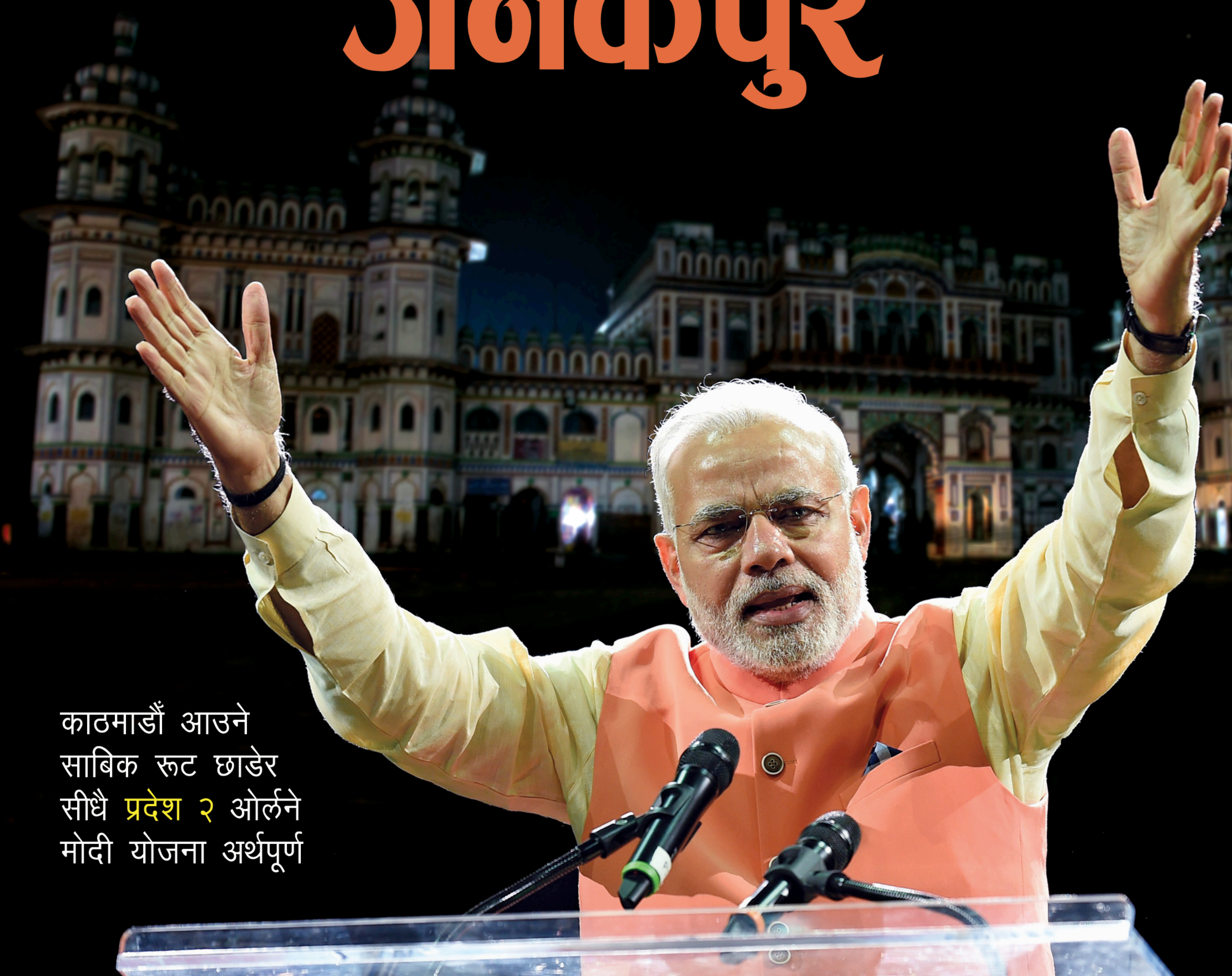

काठमाडौं आउने
साबिक रूट छाडेर
सीधै प्रदेश २ ओर्लने
मोदी योजना अर्थपूर्ण

shanker
JAGDAMBA STEEL
देशको मेरुदण्ड
मजबुत निर्माणको अभिभारा
राईनो फलामे डण्डीको साथमा
GUARANTEE
GUARANTEE
GUARANTEE
OYSTER
IS : 1786
NS:191
CM/L 4049454
Fe 500/Fe 500D
RHINO
500D 12
RHINO
GUARANTEED DUCTILITY
Fe 500D
नेपालमा पहिलो पटक, नेपालकै लागि
Lowest Carbon
Less Impurities (S+P= 0.075)
Min. Elongation 16 %

AMBE
GROUP

अम्बे सिमेन्ट

गुणस्तरीय पहिचान | मजबुत जडान | वर्षौंसम्मको शान

अम्बे सिमेन्ट

यो देशको शिर, उच्च राख्दै...

नेपाल गुणस्तर प्रमाण चिह्न
ने.गुण ३८५

नेपालमा बनेको

ISO 9001:2008
CERTIFIED COMPANY

50 KG NETT WHEN PACKED
ISO 9001:2000 CERTIFIED COMPANY
UKAS 43-A
DO NOT USE HOOKS
W M Y 70
नेपाल गुणस्तर प्रमाण चिह्न
ने.गुण ३८५
अम्बे सिमेन्ट
Portland Pozzolana Cement
नेपालमा बनेको
अम्बे सिमेन्ट प्रा.लि.
पर्सा, नेपाल
50 KG NET WT. WHEN PACKED
AMBE CEMENT
PPC
Made in Nepal
ISO 9001:2008
AMBE CEMENT (P.) LTD.
Parsa, (Nepal)

नवरत्न को अनमोल रत्न

संसारको नम्बर १ चिसो तेल

नवरत्न
आयुर्वेदिक तैल
ठंडा
बेहतर फॉर्मुला
९ असरदार जड़ी-बूटियों के साथ
राहत • आराम • तरोताज़गी
चिसो
चिसो
COOL
COOL

नवरत्न
आयुर्वेदिक तेल

भित्र

आइतबार, ३० वैशाख २०७५ (वर्ष १८, अंक ३९)
NEPAL National Weekly, 13 May 2018 (Vol. 18, No.39)
नेपाल
www.nepal.ekantipur.com

Casino Royale
Kathmandu

अदालतको आडमा क्यासिनो

बेथिति २३

१४ राजनीति

बादललाई विप्लवको हैरानी

२० समाज

आवेगमा अपराध

२६ कांग्रेस

एक्ला, निरीह पौडेल

२८ आवरण

मोदी : जस्केलाबाट जनकपुर

स्थायी स्तम्भ >>

चिठ्ठी (६), सोझै (९), परिहास (१०), पुस्तक (४५), तीन किताब (४६), साहित्य (४८), प्रविधि (५१), फिल्म (५६), अचानक (५७), नोटबुक (५८)

५४ झल्याकझुलुक

द्विविधै द्विविधा

कमेडियनसँग हिरोइन

३६ अर्थ

तथ्यांकमा राजनीति

सुप्पत बात : सुरेन्द्र लाभ १२
दृष्टिकोण : रामेश्वर खनाल १६
परिभ्रमण : अजय दीक्षित ३९
लोटस जेम अर्थात् कमलमणि ४०
परदेशबाट : विश्वास हमाल ४३
पर्सोनाज : कुमार नगरकोटी ४७

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : कैलाश सिरोहिया । **निर्देशक** : स्वस्तिका सिरोहिया । **प्रधान सम्पादक** : सुधीर शर्मा
सहायक सम्पादक : बसन्त बस्नेत **समाचार संयोजक** : सन्तोष आचार्य **साहित्य/कला** : रमण घिमिरे **वरिष्ठ संवाददाता** : राजकुमार बानियाँ, बाबुराम विश्वकर्मा
सहायक वरिष्ठ संवाददाता : माधव बस्नेत **संवाददाता** : मनबहादुर बस्नेत, गोकर्ण गौतम, क्रान्ति पाण्डे, विभु लुइटेल
कपी डेस्क : ईश्वरी ज्ञवाली, गोकुल अर्याल, गुरुङ सुशान्त **तस्बिर** : रवि मानन्धर (संयोजन), भास्वर ओझा
सज्जा : चन्द्रकुमार प्रजापति (संयोजन), घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी **कार्टुन/ग्राफिक्स** : रवीन्द्र मानन्धर **मार्केटिङ** : असुरारी ज्ञवाली

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौं, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. २१०७),
फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np
पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौंमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : २३ वैशाख २०७५, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

मुत्ते कर्मचारीतन्त्र
'मिनी नोबेल'को विजय भार
नेपाल
सुनका संदिग्ध

nepalpatra@kmg.com.np

सुनमा जालझेल

राज्य-यन्त्र नै सन्देहको घेरामा

अवैध सुन कारोबारलाई सक्कली बनाउन सरकारी संयन्त्र नै प्रयोग हुने गरेको देखियो *(राज्य-यन्त्र नै सन्देहको घेरामा, २३ वैशाख)*। अवैध सुन कारोबारीले योजनाबद्ध रूपमै प्रहरी प्रशासनको उच्च नेतृत्वदेखि राजनीतिक दलका नेतासम्मलाई प्रभाव पारिसकेछन्। २१ माघ ०७३ मा त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (टीआईए) हुँदै बाहिरिएको साढे ३३ किलो अवैध सुन जफतपछि अनुसन्धानका क्रममा विमानस्थलमा कार्यरत प्रहरी उपरीक्षक विकासराज खनाललाई सीआईबीले पक्राउ गरेपछि घटनाको विस्तृत विवरण बाहिर आएछ।

टीआईएका तत्कालीन सुरक्षा प्रमुख डीआईजी गोविन्द निरौला, एसएसपी श्यामबहादुर खत्री र एसपी खनालसम्म विमानस्थल प्रहरीको 'चेन' नै तस्करीमा संलग्न हुनु राष्ट्रिय लज्जाको विषय हो। अझ उदेकलाग्दो कुरा त सुन, विदेशी मुद्राको अवैध कार्यमा संलग्नहरू कतिपय प्रहरी पछि महानिरीक्षक नै बनेका पनि रहेछन्। सरकारले अवैध सुन तस्करीमा संलग्न ठूलाबडा उच्चपदस्थ पदाधिकारीमाथिको छानबिन प्रक्रियालाई तीव्र पारेर कारबाही गर्न ढिलो गर्नुहुँदैन।

● **रोशन घिमिरे**
बालकोट, भक्तपुर

राजनीतिले बिग्रेका कर्मचारी

निजामती प्रशासन जनताप्रति जवाफदेही हुनु त कता हो कता, सरकारलाई समेत टेर्दैन *(भुत्ते कर्मचारीतन्त्र, २३ वैशाख)*। कर्मचारीतन्त्रमाथि व्यावसायिक नभएको, अति राजनीतीकरण हावी भएको र पदीय दायित्व पनि सही ढंगले निर्वाह नगरेको विश्लेषण यथार्थपरक छ। जबसम्म कर्मचारीलाई पूर्णतः राजनीतिबाट बाहिर लैजान सकिँदैन, तबसम्म सेवाग्राहीका पीर-मर्का सम्बोधन हुने आश नगरे पनि हुन्छ। यसका लागि दलीय रूपमा खुलेका कर्मचारीका संघ-संगठनमाथि प्रतिबन्ध लगाउनैपर्छ।

अझ पछिल्लो समय मिलाएर फाइल अघि बढाउने प्रवृत्ति हाबी हुँदा गरिब सर्वसाधारणको काम महिनौँसम्म लाग्ने र पैसा दिन सक्नेहरूको काम मिनेटमै हुने गरेका उदाहरण खोज्न काठमाडौँका मालपोत, यातायात व्यवस्था विभाग र वैदेशिक रोजगार विभागमा गए सहजै देख्न सकिन्छ।

● **श्याम महर्जन**
गल्कोपाखा, ठमेल

मारमा उपभोक्ता

सरकारी स्वामित्वका उद्योग व्यवसायबाटै उपभोक्ता ठगिँदै आउनु विडम्बना हो *(पाइला-पाइलामा ठगी, २३ वैशाख)*। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागले पछिल्लो चार महिनामा न्यूनस्तर, मिसावट तथा दूषित खाद्यवस्तु उत्पादन तथा बिक्री-वितरण गरेको कसुरमा ४६ वटा मुद्दा दायर गरेको रहेछ उपभोक्ता ठगीविरुद्धका। उपभोक्ता हितका लागि गठन भएका सरकारी संयन्त्रले बिरलै बजार अनुगमन गर्ने र कैफियत देखिए 'शुभलाभ' लिई मुद्दा सामसुम पार्ने प्रवृत्ति मौलाउँदै गएको छ।

उद्योगी-व्यवसायीले उत्पादनको गुणस्तर, नाम तथा मूल्य आफैं तोक्दै आए पनि अनुगमनकारी निकायले आँखा चिम्लिदिन्छन्। उपभोक्ताले न्याय पाउनु त परै जाओस्, गुनासो गर्न पनि नसक्ने स्थिति छ। अब दैनिक उपभोग्य वस्तुमा ठगी गर्ने र त्यसलाई मौन समर्थन गर्ने सरकारी निकायका पदाधिकारीलाई कसले छुन सक्ने ?

● **राधा घिमिरे**
सुकेधारा, काठमाडौँ

समाजको कलंक

न्यायका लागि उजुरी दर्ता गराए पनि प्रहरी प्रशासनको ढिलासुस्तीका कारण पीडित परिवारले यतिसम्म दुःख पाएका रहेछन् *(अनुसन्धानमा आनाकानी, २५ चैत)*।

धारामा पानी भर्न जाँदा, खेतबारीमा बस्तु चराउन जाँदा बलात्कृत भएका चेलीबेटीका परिवारले अदालत र प्रहरी प्रशासनमा हारगुहार गरे पनि समयमै न्याय पाउन सकिरहेका छैनन्। पीडकलाई समयमै न्याय दिनुको साटो उजुरी दर्ता गर्न नमान्ने र उजुरी दर्ता भइसकेको भन्ने द्वैध चरित्र प्रहरीका उच्च अधिकारीबाटै आउनु कुनै पनि हालतमा ठीक होइन।

बलात्कारजस्ता घटना सहर-बजारभन्दा ग्रामीण क्षेत्रमा बढी हुने गरे पनि न्याय पाउन सक्दैनन्। शक्ति र पैसाको आडमा बसेर अपराधीलाई संरक्षण गर्नेमा बढीजसो राजनीतिक पार्टीमा आबद्ध नेता र प्रहरी प्रशासनको नेतृत्वमा रहेकाहरू नै हुन्। अपराधलाई कुनै पनि दलविशेष वा व्यक्तिविशेषको रङ दिई पीडकमाथि अन्याय गरिनु सभ्य समाजका लागि कलंक हो।

● **रीता श्रेष्ठ**
सिद्धिचरण नगरपालिका-१२, ओखलढुंगा

उपहारजंग शाह

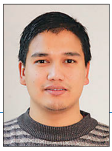

टिप्पणी

कति नेपाली फर्केलान् अमेरिकाबाट ?

अन्ततः संयुक्त राज्य अमेरिकाले सन् २०१५ देखि नेपालीलाई उपलब्ध गराउँदै आएको टीपीएस (टेम्पोररी प्रोटेक्डेड स्ट्याटस) नलम्ब्याउने भएको छ । अब २४ जुन २०१९ भित्र टीपीएस सुविधा पाएकाले अरू कुनै स्ट्याटसमा जाने वा अमेरिका छाड्नेमध्ये एक विकल्प रोज्नुपर्ने हुन्छ । तर, नेपालमा भने अमेरिकाले नौ हजार नेपालीलाई तत्काल डिपोर्ट गर्ने भयो भन्नेजस्ता हल्ला पिटिए । कतिपयले केही समयअघि अमेरिकी राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्पले टीपीएस पाइरहेका देशहरूलाई ‘अशिष्ट सम्बोधन’ गरेको दाबी (जसलाई ट्रम्पले *ट्वीटर*मार्फत तत्काल खण्डन गरे)सँग जोडेर राष्ट्रिय स्वाभिमानकै विषय बनाए । तर, के टीपीएस सुविधा पाइरहेकाहरू हल्ला गरिएजस्तै देश फर्कने वा फर्काइने हुन् त ?

सशस्त्र हिंसा, प्राकृतिक प्रकोप वा अन्य कुनै विशिष्ट कारणले कुनै देशका नागरिक देश फर्कंदा सुरक्षित रहँदैनन् वा सम्बन्धित देशले फर्किएकाको जिम्मेवारी वहन गर्न कठिनाइ हुन्छ भने अमेरिकाको डिपार्टमेन्ट अफ होमल्यान्ड सेक्युरिटीले टीपीएस सुविधा दिन्छ । यो एक किसिमको मानवीय सहायता पनि हो । टीपीएसले अस्थायी रूपमा अमेरिकामा बस्न पाइने, डिपोर्ट नहुने, रोजगार अनुमति पाइने र अनुमति लिएर अर्को देश जान पाइनेलगायत सुविधा दिन्छ । अहिलेसम्म नेपालसहित १० मुलुकले टीपीएस सुविधा पाएका छन् ।

अमेरिकामा वर्क भिसा पाएकाबाहेक अरूले कानुनी रूपमा काम गर्न पाउँदैनन् । विद्यार्थी भिसामा आएकाले पनि आफ्नै अध्ययनका क्षेत्र वा आफ्नै विश्वविद्यालयभित्र ‘अन क्याम्पस जब’ मात्र काम गर्न पाउँछन् । अन्य कुनै प्रयोजनका लागि अमेरिका आएर ओभरस्टे गरेका र अवैधानिक रूपमा अमेरिका छिरेकाले काम गर्ने भनेको अवैधानिक रूपमा ‘नगद’मा हो । यसरी काम गर्दा न्यूनतम ज्याला पनि नपाउने, श्रम शोषणमा पर्ने त छँदैछ, स्वास्थ्य बिमा र बैंक खाताजस्ता आधारभूत सुविधाबाट समेत वञ्चित हुनुपर्छ । तर, टीपीएसका कारण ती सबैले कानुनी रूपमा काम गर्ने अवसर पाएका थिए । आयको स्तर बढेको थियो । नेपालमा घर-परिवारलाई बढी भरथेग गर्न सकेका थिए । अमेरिका आएर २०औँ वर्षसम्म पनि नेपाल जान नपाएकाले पनि टीपीएसकै कारण आफन्तलाई भेट्न पाएका थिए ।

ठूलो राहतचाहिँ अमेरिकामा अध्ययनरत नेपाली विद्यार्थीलाई भएको थियो । अमेरिकाको पढाइको खर्च नेपालबाट धान्न सक्ने हैसियत भएका परिवार मुट्ठीभर नै होलान् । सस्तो कम्युनिटी कलेजमा समेत प्रतिसेमेस्टर चारदेखि पाँच हजार डलर शुल्क तिर्नुपर्ने हुन्छ । विश्वविद्यालय त्यसभन्दा महँगा हुन्छन् । त्यसमाथि विदेशी विद्यार्थीले ‘फुलटाइम स्ट्याटस’ मेन्टेन गर्नुपर्ने हुन्छ । थोरै तलमाथि हुनासाथ ‘स्ट्याटस टर्मिनेट’ हुने जोखिम रहन्छ । तर, टीपीएसका कारण विद्यार्थीले समेत वर्क अथोराइजेसन (रोजगार अनुमति) पाएका थिए, जसले गर्दा डर-त्रासबिना काम गर्ने अवसर मिलेको थियो । धेरैले आफ्नै पढाइको क्षेत्रमा काम थालेका थिए, जुन अवसर विदेशी विद्यार्थीले पाउन गाह्रो हुने थियो । टीपीएस सुविधामै विश्वविद्यालयमा लेक्चरर भएका र ठूला कम्पनीमा राम्रो पद पाएका समेत प्रशस्तै भेटिन्छन् । विद्यार्थीले विश्वविद्यालयमा ‘कोर्स लोड’ कम गर्न पाएका थिए । जसका कारण आर्थिक र पढाइको भारलाई सन्तुलित गर्न सघाउ पुगेको थियो । सबैभन्दा ठूलो राहतचाहिँ थुप्रै विश्वविद्यालयले टीपीएस पाएका विद्यार्थीका लागि ‘इन स्टेट फि’ कायम गरिदिएका थिए । अर्थात्, उनीहरूले यहीँका नागरिक वा पर्मानेन्ट रेसिडेन्टले जति नै शुल्क तिरे पुग्थ्यो । ‘इन स्टेट फि’ विदेशी विद्यार्थीले तिर्नुपर्ने ‘आउट अफ स्टेट फि’भन्दा झन्डै आधा सस्तो हुन्छ । विदेशी विद्यार्थीले सेमेस्टर ब्रेक लिन पाउँदैनन्, स्वास्थ्य आदिका कारणले ब्रेक लिनुपर्ने भए त्यस अवधिमा आफ्नै देश फर्कनुपर्छ ।

सबैभन्दा रोचक कुराचाहिँ टीपीएस अवधि सकिएपछि कति नेपाली स्वदेश फर्कन्छन् भन्ने नै हो । नेपालका लागि टीपीएस जुन बेला घोषणा भयो, त्यतिबेला अमेरिकामा बसिरहेकाले मात्र यो सुविधा पाएका हुन्, पछि आउनेले होइन । त्यस्तो सुविधा पाउने दुईथरी नेपाली छन्- एक, स्ट्याटस मेन्टेन गरेर बसेका, जस्तै विद्यार्थी । दुई, ओभरस्टे गरेका वा अवैधानिक रूपमा अमेरिका छिरेका । धेरैजसो विद्यार्थीले टीपीएस सुविधा लिए पनि ‘स्टुडेन्ट स्ट्याटस’लाई पनि कायमै राखेका छन् । उनीहरूका लागि सुविधा घट्छ तर हल्ला गरिएजस्तो ‘देश निकाला’कै अवस्था हुँदैन । विद्यार्थीको हैसियतमा वृत्तिविकासका लागि उपलब्ध अवसर पनि कम हुँदैनन् । जो पहिलेदेखि ‘कागजपत्रविहीन’ भएर बसेका थिए, उनीहरूले पनि अमेरिका छाडिहाल्दैनन् । बरू, अन्य कानुनी बाटो समातेर ‘स्ट्याटस’ मिलाउनतिर लाग्छन् । डिपोर्टेसन अमेरिकाको अत्यन्त लामो र जटिल कानुनी प्रक्रिया हो, जुन रातारात हुँदैन र यस्तो सूचीमा गम्भीर अपराध गरेकाहरू अग्रपंक्तिमा हुन्छन् । यस्तोमा कति नेपाली नेपाल फर्किन्छन् त ? उत्तर सहज छ ।

टीपीएस अस्थायी सुविधा थियो, त्यसैले त्यो कायम नरहँदा अमेरिकी सरकारप्रति गुनासो गर्नुपर्ने वा कसैले टीपीएस थपिदेओस् भन्ने आशय राख्दा ‘देशद्रोह’कै आरोप लगाउनुपर्ने कुनै कारण छैन । कुनै एक देशले अर्को देशका नागरिकलाई विशेष प्राथमिकता दिनु, केही सुविधा उपलब्ध गराउनु नकारात्मक कुरा होइन, संसारभर चलिआएकै चलन हो । ◆

विदेशबाट

स्वास्थ्य सेवामा मेडिकल ड्रोन

महावीर पुनद्वारा स्थापित राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले बनाएका मेडिकल ड्रोनलाई नेपालका विकट गाउँमा औषधि तथा अन्य चिकित्सा सामग्री ओसारपसार गर्न प्रयोगमा ल्याइसकिएको छ । अहिले प्रारम्भिक चरणमा यी ड्रोन दुई किलोमिटरसम्म एक किलो सामान लिएर उड्न सक्छन् । आविष्कार केन्द्र यिनको क्षमता बढाउने कार्यमा लागेको छ ।

नेपालका दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य सेवा पर्याप्त छैन । रोग लागेका बेला त्यहाँका मानिस घन्टौं हिंडेर स्वास्थ्य-केन्द्र जान बाध्य छन् । यस्तो अवस्थामा मेडिकल ड्रोन अत्यन्तै उपयोगी हुने महावीर पुन बताउँछन् । दक्ष जनशक्ति देशमै बसेर केही गर्न सके यहाँका प्रत्येक दुर्गम गाउँका मुहार फेरिने उनी बताउँछन् ।

नेपालका कति ठाउँमा त्यहाँका सुरक्षालाई ध्यानमा राखी ड्रोन प्रयोगमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ । त्यसैले आवश्यक परेका कति स्थानमा मेडिकल ड्रोन पुग्न सकेका छैनन् । *जापान टाइम्सले* उल्लेख गरेको छ, 'राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले सरकारसँग अनुमति लिई देशका सबै दुर्गम ठाउँमा मेडिकल ड्रोन उडाउन सके अझ धेरै जनता यसबाट लाभान्वित हुनेछन् ।' ◆

सुर-बेसुर

“एउटा साँढे र भर्खर दूध खान छाडेको बाच्छोलाई हलगोरु बाँधेर जोत्न खोजेजस्तो हो, वाम गठबन्धन । यसरी जोत्दा कतिबेला जुवा भाँचिन्छ, थाहा छैन । तर, भाँचिन्छ, भाँचिन्छ । हलगोरु सँगै हिंड्ने साह्रै राम्रो लक्षण छैन ।”

कृष्णप्रसाद सिटौला
कांग्रेस नेता
नेपालखबर

तस्बिरमा इतिहास

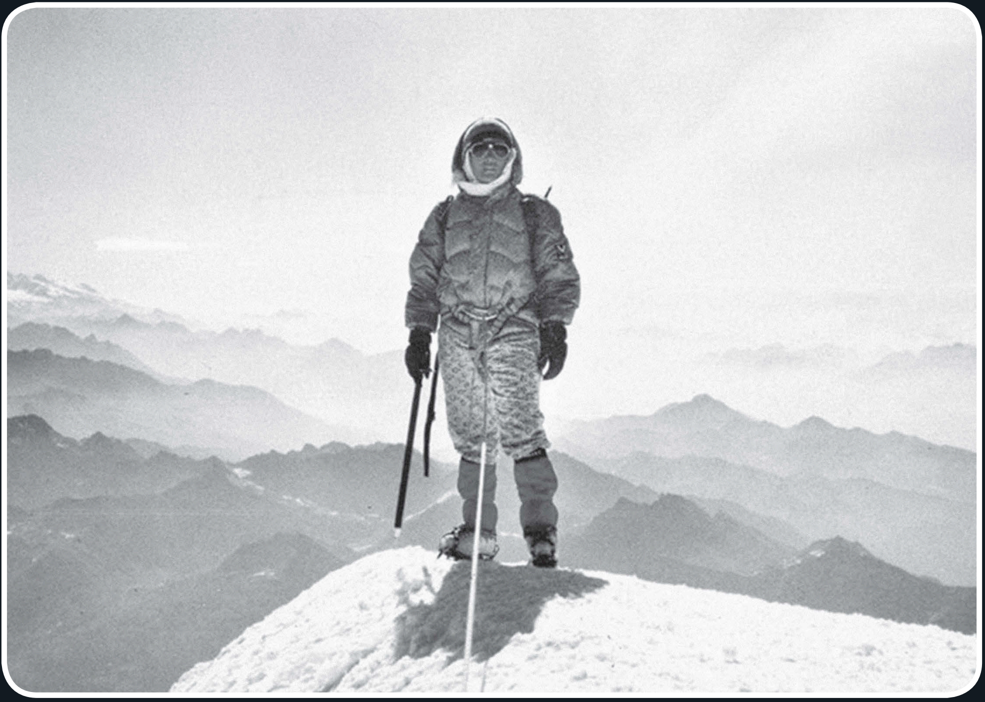

पहिलो महिला आरोही : २५ वर्षअघि सगरमाथा आरोहण गर्ने क्रममा खिचिएको पासाङ ल्हामु शेर्पाको तस्बिर । १० वैशाख ०५० मा सगरमाथा आरोहण गरी फर्कने क्रममा उनको निधन भएको थियो ।

सोझै

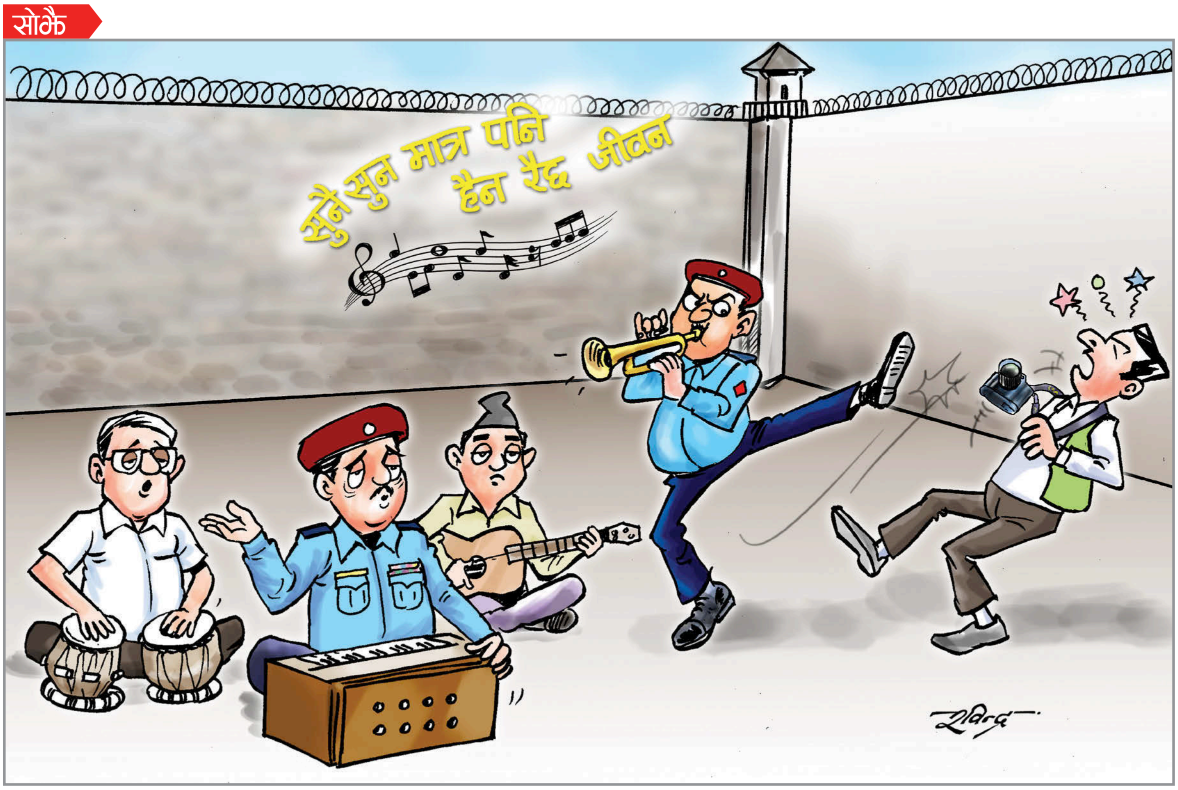

तथ्यचित्र

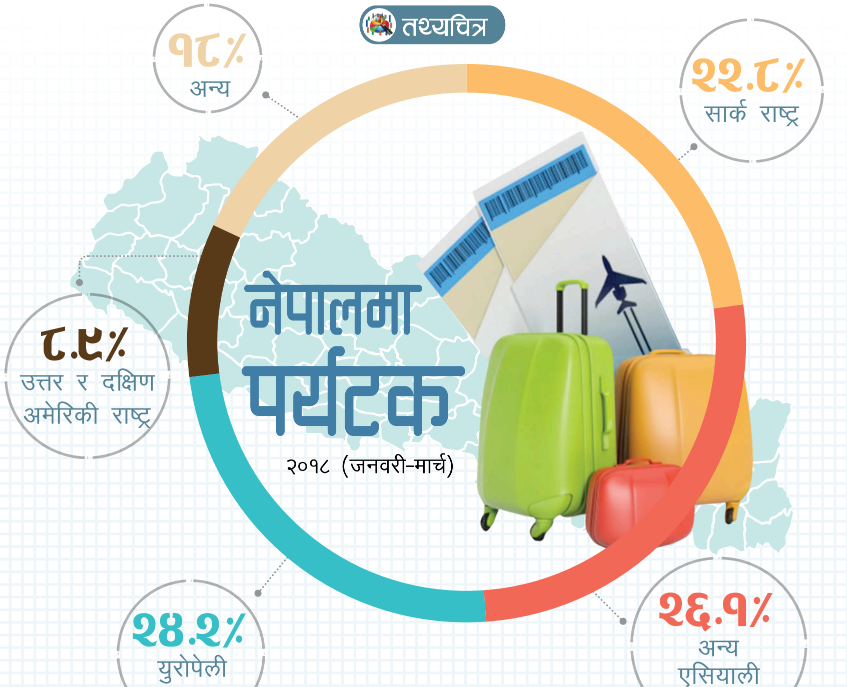

स्रोत : अध्यागमन विभाग
इन्फोग्राफिक्स : यमन मानन्धर

सातaका चर्चित

रामबहादुर थापा
गृहमन्त्री

सिन्डीकेटको पक्षमा उत्रिएका व्यवसायीविरूद्ध कडा कानुनी डन्डा चलाएकाले । व्यवसायीले २० वैशाखदेखि यातायात सेवा ठप्प पारे । हडतालमा उत्रिएर यात्रु बिचल्ली पार्ने व्यवसायी पक्राउ, उनीहरूको सम्पत्ति छानबिन, खाता रोक्का, रूट परमिट खारेजी, काठमाडौंको नयाँ बसपार्कबाट काउन्टर हटाउने साहसिक निर्णय गरेको छ, गृह मन्त्रालयले ।

साँचो बुझाउने कला

जनकपुरधामबाट धूमधाम खबर आयो- भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र दामोदरदास मोदीलाई साँचो बुझाउने तयारी । राजर्षि जनकको पालाको धार्मिक एवं ऐतिहासिक सहरको विकासको जिम्मेवारी ढुक्कै मोदीजीलाई दिने मेयर लालकिशोर साहको आइडिया कमालकै हो । नेपाल सरकार त ६-६ महिनामा बनेको बन्यै गर्ने तर विकासको योजना चुनावी घोषणापत्रमै अल्भिरहने । अब भारतीय सहयोग नलिई भयो ?

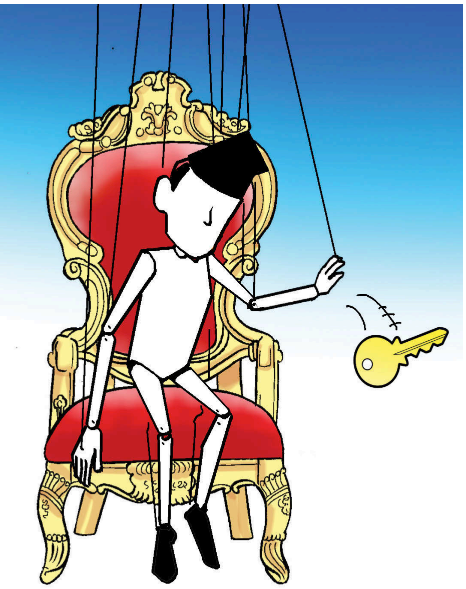

मेयरश्रीको आइडिया पाँचवर्षे नेपाल सरकारलाई पनि मन परेकै होला । किनभने, सरकारले क्रिकेट रंगशाला बनाउने जिम्मा धुर्मुस-सुन्तलीलाई दिएकै हो । जिम्मा नदिए पनि गिरानचौर र मुसहर बस्तीको घर बनाउने काम गरेकै थिए । साँचो बुझाउने कलामा नेपाल सरकार त उस्तादै हो । दिन-प्रतिदिन १८ सय युवक-युवतीलाई विदेशीकहाँ बुझाएकै छ । अब जनकपुरका मेयरको सिको गरी देशकै साँचो निर्धक्क बुझाइदिने दिन त नआउला नि ओलीज्यू ?

■ **लाल कुमाल**

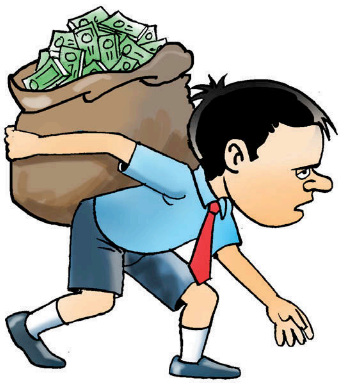

नर्सरीको नगदमोह

हरेक वर्षजसो निजी स्कुलहरूले अभिभावकको ढाडै सेक्ने गरी चर्को शुल्क वृद्धि गर्छन् । अभिभावक मुर्मुरिन्छन् र पनि सन्तानको शिक्षाका लागि बढाएकै शुल्क तिर्नुको विकल्प छैन । यही मौकामा विद्यार्थी संगठनहरू चलमलाउँछन् । आखिर तिनले वर्षभरि गर्ने एउटा र प्रमुख काम चर्को शुल्क वृद्धिको विरोध नै हो । यसपटक पनि यस्तै भयो, जस्तो विगतमा हुन्थ्यो । अभिभावकले नयाँ सत्रको चर्को शुल्क तिर्न थालेको महिना दिन बितिसक्यो । राजनीतिक दलका नर्सरी भनिएका अनेरास्ववियु, नेविसंघ, अखिल (क्रान्तिकारी) र अखिल (छैटौं) संयुक्त आन्दोलन गर्न एकजुट भए । प्याब्सन र एन-प्याब्सनका कार्यालयमा तालाबन्दी गरे । यसको परिणाम के हुन्छ ? शुल्क वृद्धि घट्दैन । बरू, चार विद्यार्थी संगठनका खासखास नेताहरूको बैंक एकाउन्ट भने बढ्नेछ । पक्का ।

■ **वाटरगेट उपाध्याय**

‘मोस्ट वान्टेड’ अदृश्य शक्ति

नेपालका दुई वामपन्थी दल एकीकृत हुने खबरलाई शक्तिराष्ट्रहरूले दिव्यज्ञानका रूपमा लिएछन् । अमेरिकाजस्तो सर्वशक्तिमान् राष्ट्रलाई समेत आच्छुआच्छु पार्ने उत्तर कोरियाको आणविक हतियारले संसार नै ध्वस्त पार्ने त होइन भनेर पृथ्वीबासी त्राहित्राहि थिए । सो देशका सन्की प्रमुखको मनलाई समेत नेपालको सो खबरले सत्मार्गमा डोऱ्याएछ । हेर्नूस् त, उत्तर र दक्षिण कोरियाका प्रमुखहरूले हात मिलाएको, अँगालो हालेको, सँगै भोज खाएको दृश्य संसारले चमत्कारै मानेर हेऱ्यो ।

नेपालको वाम एकता प्रक्रियाले प्रभावित भएरै होला, शत्रुजस्ता दुई देश चीन र भारतको सम्बन्धले पनि नयाँ मोड लिएछ । दुई देशको प्रमुखहरूको हस्तमिलनले पनि सञ्चार क्षेत्रमा हल्लीखल्ली भयो । तर, जुन कुराको प्रभावले यस्ता सकारात्मक कदम भए, त्यही कुराको नै टुंगो नलागेर पो अचम्म ! नेपालको वाम एकतालाई भत्काउन कुनै अदृश्य शक्ति पो सक्रिय भएको रहेछ । हैन, यो कस्तो मोस्ट वान्टेड अदृश्य शक्ति होला ? बुझ्न सकिएन हन्मानजी ।

■ **छुल्याहा गुरु**

खेलौना रेलको चिन्ता ?

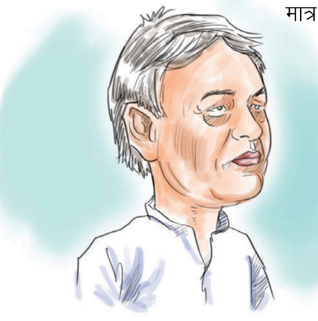

कांग्रेस नेता प्रदीप गिरीले एक कार्यक्रममा उद्घोष गरेछन्- नेपालमा रेल आउन सक्दैन । आए पनि खेलौना-रेल मात्र आउनेछ । मार्क्सवादका घागडान अध्येता गिरीलाई राम्ररी थाहा छ, समाजवाद-साम्यवाद पनि रातारात आउने होइन । रेलको कथा पनि समाजवादजस्तै त होला । रेल थोडी तपाईंका लागि ल्याउन लागेको हो र ? बाजेको पुस्ताले त्यो रेलको सपना मात्र देखेको हो । बाबुको पुस्ताले खेलौना-रेलको स्वाद लिन परेन भन्या ? नाति पुस्ताले सम्भाव्यता अध्ययन गर्नेछ । रेल त पनाति पुस्ताले पो चढ्ने हो गिरीजी !

■ **भर्जिन ब्वाय**

न्याय नपाए कोटि होम लगाउनू

यहाँ मानिसहरू वर्षौंदेखि न्याय नपाएर भौँतारिरहेका छन् । अड्डा-अदालत धाउँदाधाउँदा कति पुस्ता बितिसके । तर, मुद्दा ज्यूँका त्यूँ छन् । समयमै फैसला नहुने, भएका फैसलामा पनि चित्त नबुझाउने । बरू, उल्टै विभिन्न लाञ्छना लगाउने । अदालत भ्रष्ट बन्यो, विश्वास, आस्था गुमायो नानाथरी । न्यायालय अशुद्ध बन्यो । अब न्यायको मूर्तिलाई कसरी पवित्र पार्ने ?

जुक्ति आखिर फुरिछाड्यो, कायममुकायम प्रधानन्यायाधीश दीपकराज जोशीलाई । अनि, आफैँ वटुकधारण गरेर हातमा श्रीयन्त्र उचाले । चरू होमे । जल, अक्षता छर्किए । अनि, उनले न्यायालयको शुद्धयाइँ गरे । झट्ट हेर्दा के हो यस्तो भन्ने लाग्न सक्छ । तर, यो त संघीयताको कार्यान्वयन पो रहेछ । गाउँ-गाउँमा सिंहदरबार भनेजस्तै घर-घरमा न्यायालय । किनभने, कोटिहोम गरेपछि अब न्याय पाउने पक्का । फेरि यस्तो कोटिहोम जोकोहीले घरघरमा लगाउन सक्छ । एउटा कुरा ख्याल गरे पुग्छ- अक्षता, जल कसको निधारमा पार्ने भन्ने निशाना भने चुकाउनु हुँदैन । जय होस् ।

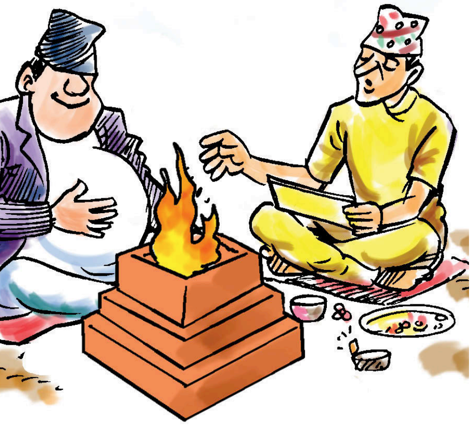

■ लुकुवा बाजे

झटारो | **लक्ष्मण गाम्नागे**

निर्दोष सभापति

निर्वाचनको समीक्षा गर्न बसेको नेपाली कांग्रेसको बैठकमा संस्थापनइतर सदस्यहरूको एक मात्र उद्देश्य सभापतिलाई हारको जिम्मा लगाउनु थियो । सभापतिलाई हारको जिम्मा भिराएर ढुक्कको सास फेर्न आतुर केन्द्रीय सदस्यहरू महिना दिनसम्म चिच्याउँदा-चिच्याउँदा कति जना मूर्च्छासमेत परे । तर, सभापति टसमस भएनन् । एक अविचलित योद्धाझैँ उनले हार स्वीकार गर्दै गरेनन् ।

सभापतिले पार्टी हारेको होइन, उम्मेदवार हारेका हुन् भन्ने अकाट्य निष्कर्ष चुनावलगत्तै निकालिसकेका थिए । सभापतिको निष्कर्षलाई बेलैमा आत्मसात् गरेको भए विचरा ती साथीहरूले यत्रा दिनसम्म असिनपसिन भएर आफ्नै शीर्षनेतासँग पौठेजोरी खेल्नैपर्ने थिएन । आफ्नै सभापतिलाई गलाउन खोज्दा अन्ततः उनीहरू नै लखतरान भए । वास्तवमा सभापति एक्लैले हारको जिम्मेवारी लिँदा पार्टीमा एकल नेतृत्वको अवधारणा स्थापित हुने थियो । तर, प्रजातन्त्र र सामूहिक नेतृत्वमाथि विश्वास गर्ने लोकतन्त्रवादी नेता देउवाजीले पार्टीमा त्यस प्रकारको अधिनायकवादलाई छिर्न दिएनन् । उनले एक्लै हारको जिम्मेवारी लिँदै लिएनन् । प्रजातन्त्रप्रतिको निष्ठा त यस्तो पो हुनुपर्छ । बरू उनले पार्टी हार्नुका कारण पत्ता लगाएर केन्द्रीय समितिमा सर्वसम्मतिले ती कारणहरू पारित गराए । पारित हारका कारणहरू विश्लेषण गर्दा छर्लंग हुन्छ । यसमा सभापति मात्र होइन, कांग्रेस पार्टीकै पनि दोष छैन । दोष मधेसी र वाम गठबन्धनहरूको छ ।

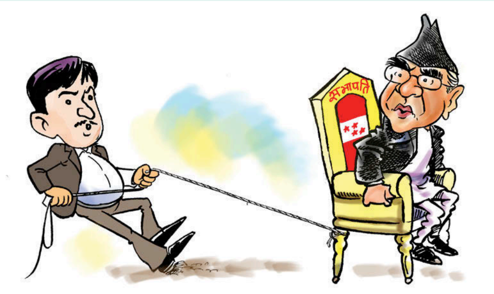

हारको पहिलो कारण गठबन्धनलाई मानिएको छ । प्रदेश-२ मा मधेसवादी पार्टीहरूको र बाँकी सबैतिर वामपन्थीहरूको गठबन्धन । सभापतिले भनेजस्तै उनीहरूको गठबन्धन नभएको भए कांग्रेसले हार्ने थिएन । यसमा सभापतिको कुनै दोष प्रमाणित हुँदैन ।

हारको दोस्रो मुख्य कारण भारतीय नाकाबन्दीलाई कांग्रेसले 'नाकाबन्दी' नमान्नुलाई पनि ठहर गरिएछ । नाकाबन्दीलाई वामपन्थीहरूले 'नाकाबन्दी' भनेर विरोध गरिसकेपछि नियमानुसार कांग्रेसले नाकाबन्दी होइन भन्नैपर्‍यो । वामपन्थीहरूले नाकाबन्दी भने, जनताले पत्याए । र, भोट दिए । वामपन्थीहरूले पनि नाकाबन्दीलाई 'नाकाबन्दी' नभनेर कांग्रेसले जस्तै सहेर बसिदिएका भए कांग्रेसको भोट अन्त जाने नै थिएन नि ! यसमा सभापतिको के दोष ?

कांग्रेस हार्नुका अरू कारण पनि सभापतिका कारणले नभई वामपन्थीहरूकै कारणले भएका देखिन्छन् । निर्वाचनमा उम्मेदवारी चयन प्रक्रियामा पर्याप्त गृहकार्य हुन नसक्नु पनि एक कारण ठहर गरिएको रहेछ । वामपन्थीहरूले राम्रो गृहकार्य गरेकाले कांग्रेसको गृहकार्य नपुगेको देखिएको मात्रै हो, यसमा सभापतिको कुनै दोष छैन । निर्वाचनका बेला कतिपय नेता/कार्यकर्ताहरूमा निस्क्रियता, असहयोग, अन्तर्घात भएकाले पनि हार भएको ठहर रहेछ । यो पनि वामपन्थीहरूमा भन्दा कांग्रेसमा अलि बढी भएको मात्रै हो । वामपन्थीहरूले कम अन्तर्घात गरेर बढी भोट ल्याएकामा कांग्रेस सभापतिको कमजोरी कसरी प्रमाणित हुन्छ ? अन्तमा सामाजिक सन्जालको पर्याप्त उपयोग गर्न नसक्नुलाई पनि हारको कारण मानिएको रहेछ । सामाजिक सन्जाल छुँदै नछुने सभापति यसमा दोषी हुने सम्भावनै भएन ।

यसरी जताबाट हेर्दा पनि कांग्रेस हार्नुमा सभापतिको होइन, वामपन्थीहरूकै दोष प्रमाणित हुन्छ । सबै दोष वामपन्थीहरूको हुँदाहुँदै पनि सभापतिज्यूले बैठकमा कांग्रेसको हारको जिम्मेवार केपी ओली र प्रचण्डलाई ठहर गर्ने निर्णय भने गरेनन् । त्यसैगरी आफूले एक्लै हारको जिम्मा लिएर पार्टीमा एकल नेतृत्वको अधिनायकवाद पनि स्वीकारेनन् । बरू, आफ्नै पार्टीको सिंगो केन्द्रीय समितिलाई दोषको जिम्मेवारी बोकाएर प्रजातन्त्रप्रतिको जुन निष्ठा प्रदर्शन गरेका छन्, त्यो अद्वितीय छ । रामचन्द्रजी र सिटौलाजीहरूलाई चेतना भया !

सुप्पत बात

सुरेन्द्र लाभ

एक कुपोषित विश्वविद्यालयको जन्म

जनकपुरधामको पावन भूमिमा एउटा विश्वविद्यालयको जन्म भएको छ- राजर्षि जनक विश्वविद्यालय । यो नेपालको सबैभन्दा कान्छो विश्वविद्यालय हो । विश्वविद्यालय स्थापना चानचुने कुरो होइन । यो न प्राथमिक विद्यालय हो, न त कलेज । यसको आफ्नै गुरुत्तर जिम्मेवारी हुन्छ । आफ्नै विश्वव्यापी दृष्टिकोण हुन्छ । स्थानीय, प्रादेशिक र राष्ट्रिय आवश्यकताको पहिचान र विश्वस्तरीय शिक्षासँगको प्रतिस्पर्धाबीच तालमेल गराउनुपर्ने हुन्छ । तर, भयो के ! कहिलेकाहीँ लाग्छ, एउटा कुपोषित बच्चाको जन्म त भएको होइन ?

शेरबहादुर देउवा प्रधानमन्त्री हुनुहुन्थ्यो । राजर्षि जनक विश्वविद्यालय विधेयक ल्याइयो । संसद्ले पास गर्‍यो । ऐन बन्यो । बीचैमा निर्वाचन भयो । देउवाको पार्टी नेपाली कांग्रेसले चुनाव हार्‍यो । तर, अर्को सरकार आउँदै गर्दा बीचमै हतारहतार प्रधानमन्त्री देउवाले विश्वविद्यालयका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति गर्नुभयो । के यो प्रिमेचियोर डेलिभरीजस्तै थियो ? होइन २२-२३ वर्षको अथक प्रयास थियो यसमा । तर पनि कुपोषणको सिकार कसरी बन्यो यो शिशु विश्वविद्यालय ?

जनकपुरधामस्थित रारा बहुमुखी क्याम्पसलाई आधार क्याम्पस मान्दै उपकुलपति नियुक्त भएको ९० दिनभित्र यस विश्वविद्यालयमा समायोजन हुन चाहने शिक्षक र कर्मचारीले निवेदन दिन सक्ने व्यवस्था ऐनले गरेको छ । राजविराज र सिरहा क्याम्पसलाई आंगिक क्याम्पसका रूपमा राखिने ऐनमा व्यवस्था छ । एकातिर यस भेगमा एउटा विश्वविद्यालय हुनुपर्छ भन्ने सपना बोकेका आमसमुदाय छन् भने अर्कोतिर तीनवटै क्याम्पसका शिक्षक/कर्मचारी सशंकित भए । प्रश्न उठाउन थालियो । वादविवाद उठ्न थाले । नियुक्ति गर्ने, स्थायी गर्ने, बढुवा गर्ने त्रिवि र एउटा निवेदनका आधारमा समायोजन गर्ने राजर्षि जनक ? कसरी ? जो समायोजन हुन चाहँदैन, उनीहरूको के हुने ? पेन्सनको के हुने ? करारको के हुने ? त्रिविबाट लिएको ऋणको के हुने ? सुनिश्चितताबाट अनिश्चिततामा जाने कसरी ? अर्थ मन्त्रालयले नयाँ विश्वविद्यालयका लागि पर्याप्त बजेट निकासा गरेन भने के हुने ? ऐन ल्याउने र पदाधिकारी नियुक्ति गर्ने सरकार एउटा थियो । कार्यान्वयन गर्ने सरकार अर्को छ, के हुने ? राजविराज र सिरहा क्याम्पसका शिक्षक/कर्मचारीले क्याम्पसमा तालाबन्दी पनि गरे । उनीहरू एक जनाले पनि समायोजनका लागि निवेदन दिएनन् । जनकपुरस्थित रारा क्याम्पसका केही शिक्षक र कर्मचारीहरू (अल्पसंख्यकमा)ले समायोजनबारे विभिन्न प्रश्न उठाउँदै निवेदन दिइसकेका छन् । केन्द्रीय अनुदानमा विश्वविद्यालय चल्ने व्यवस्था ऐनमा हुँदाहुँदै पनि यतिविधि विरोध किन ? त्रिविबाहेक राजर्षि जनक विश्वविद्यालयलाई मात्र 'समकक्षता' दिने शक्तिशाली अधिकार ऐनमा राख्दा पनि अविश्वास किन ?

हुन त विराटनगरको पूर्वाञ्चल र पोखरा विश्वविद्यालय स्थापना हुँदा पनि विवाद भएकै हो । पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालयमा महेन्द्र मोरङ क्याम्पस र स्नातकोत्तर क्याम्पस गएनन् । पोखरा विश्वविद्यालयमा पृथ्वीनारायण क्याम्पस गएन । यी दुई विश्वविद्यालयलाई 'हावा विश्वविद्यालयको' संज्ञा दिइयो । मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूरपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय स्थापना हुँदा पनि व्यापक विवाद भयो । त्यस भेगका त्रिविका आंगिक क्याम्पसहरू ती विश्वविद्यालयमा जान मानेनन् । कृषि वन विश्वविद्यालय स्थापना हुँदा पनि धेरै दिनसम्म विवाद चुलिएको थियो । विश्वविद्यालयजस्तो गरिमामय संस्था स्थापना हुँदा हर्षित हुनुपर्ने होइन र ? तर, नेपाल यस्तो देश प्रमाणित हुन गइरहेको छ, जहाँ विश्वविद्यालय स्थापना हुँदा मानिस दुःखी हुने गरेका छन् ।

आखिर किन ? प्रश्न उठ्नु स्वाभाविक हो । उत्तर गम्भीरतापूर्वक खोज्नु आवश्यक छ । शिक्षा क्षेत्रमा 'निजीकरण'बारे धेरै हल्लीखल्ली गरिन्छ । तर, 'केन्द्रीकरण'बारे न्यून चर्चा गरिन्छ । त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीकरणको ठूलो नमुना हो । देशभरि यसका आंगिक क्याम्पस फैलिएका छन् । सबै क्याम्पसलाई सम्हाल्न गाह्रो परिरहेको छ । बेला-बखत विश्वविद्यालय पदाधिकारीका अभिव्यक्ति पनि आउने गर्छन् । धेरै ठूलो विश्वविद्यालय भयो, कसरी सम्हाल्ने ?

त्रिविभित्रका क्याम्पसको बेथिति यसको परिणाम हो । तर, कुनै नयाँ विश्वविद्यालय खुल्दा आफ्ना आंगिक क्याम्पसलाई त्यसमा जान प्रोत्साहित गर्नुको सट्टा हतोत्साहित मात्र होइन, अनेक बाधा-अड्काउ खडा गर्ने गरेको देखिन्छ । भन्नैपर्छ, यो हो केन्द्रीकृत मानसिकता । फेरि नयाँ विश्वविद्यालयको ऐन बनाउँदा सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरिनुपर्ने । तर, त्यसको पनि सर्वथा अभाव देखिन्छ । समन्वय र कार्यान्वयनसम्बन्धी संयन्त्र स्थापनाको व्यवस्था हुनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, पदाधिकारी नियुक्तिमा पनि दलीय मात्र नभई गुटीय चाहना र त्यसमा पनि विवादित व्यक्ति छनोटले झन् विश्वासको संकट उत्पन्न गर्छ ।

यस्तै, स्थिति राजर्षि जनक विश्वविद्यालयको छ । कतिपयले भन्दैछन्, 'यो विश्वविद्यालय होइन, ०७९ मा हुने संसदीय चुनावका लागि रणनीतिक चाल हो ।' ◆

हिमाल स्टील
५० वर्ष
मजबुत नेपालको आधार

मात्र प्राइम बिलेटले
गुणस्तरीय हिमाल स्टील बन्छ

“ प्राइम बिलेट नभएर कति पटक त हामीले उत्पादन नै रोक्यौं । तर स्क्र्यापको प्रयोग कहिल्यै गरेनौं । ५५ वर्ष भयो तर हिमाल स्टीलमा स्क्र्यापको एक किलो पनि परेको छैन । ”

वासु श्रेष्ठ
म्यानेजर, प्रोक्योरमेन्ट डिभिजन

हिमाल स्टील

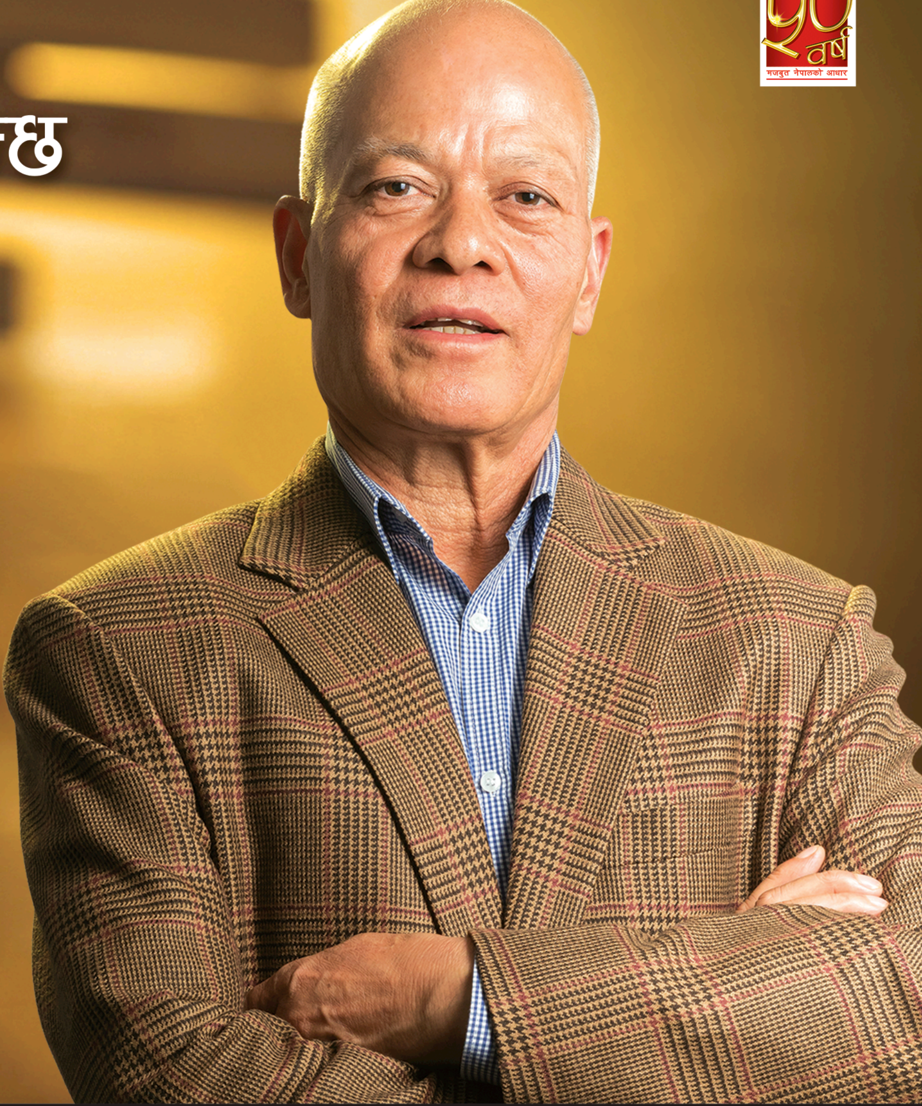

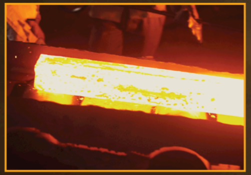

अटोमेटिक प्रणालीबाट उत्पादित

मात्र प्राइम बिलेटको प्रयोग

अत्याधुनिक फर्नेस

उच्चगुणस्तरीय वाटर क्वेन्चिङ्ग प्रणाली

१००% गुणस्तर परीक्षण । लोडशेडिंगमा पनि निरन्तर उत्पादन । ७६ डिपो मार्फत चाहिएको स्थानमा नेपालभरि तुरुन्तै डेलिभरी हुने । निर्माणकर्ताको पहिलो रोजाई । पारदर्शी वजन र मूल्य

ज्योति
हिमाल आयरन एण्ड स्टील (प्रा.) लि.
ज्योति भवन, १९१९ कान्तिपथ, पो.ब.नं. १३३, काठमाडौं
फोनः ४२२५२३०, ४२२६५३० (मार्केटिङ्ग), फ्याक्सः ४२२६३१४
www.himalsteel.com.np

QUALITY ASSURED FIRM ISO 9001
NS 191
Fe 500
Fe 415

हिमालले बढी सुरक्षित घर बनाउँछ ।

बादललाई विप्लवको हैरानी

नेकपाले संदिग्ध गतिविधि बढाएसँगै सुरक्षा निकाय चनाखो

माधव बस्नेत

सशस्त्र युद्ध तयारीका लागि माओवादीले नेता रामबहादुर थापा 'बादल'को नेतृत्वमा रोल्पा-रुकुममा 'सिज' (सिस्ने/जलजला हिमाल) अभियान चलायो । यो ०५१-०५२ तिरको कुरा हो । त्यो अभियानलाई रोल्पामा साथ दिने एक झर्झराउँदा युवा थिए, नेत्रविक्रम चन्द 'विप्लव' । त्यसबेला उनी अनेरास्ववियु क्रान्तिकारीका महासचिवसमेत थिए ।

वर्ग-संघर्ष अभियान चलाउने भन्दै तत्कालीन माओवादीले सामन्त, सुदखोर र सुराकीको आरोप लगाउँदै दर्जनौं नागरिकमाथि भौतिक-मानसिक कारबाही गरेको थियो । माओवादीको यस कदमविरुद्ध सरकारले रोल्पा-रुकुममा ठूलै 'अप्रेसन' गऱ्यो । त्यही अप्रेसनले माओवादीका पक्षमा माहोल सिर्जना गऱ्यो । त्यसबेला सिज अभियानको अगुवाइ गर्ने थापा शान्ति-सुरक्षा कायम राख्ने गृहमन्त्रीको कुर्सीमा पदासीन छन् यसबेला । उनलाई सिज अभियानमा सक्रियतापूर्वक साथ दिने चन्द आफ्नै 'गुरु'को कुर्सीलाई हाँक दिइरहेका छन् ।

यति मात्र होइन, ५ असार ०६९ मा तत्कालीन एमाओवादी विभाजनका खास डिजाइनर थिए, चन्द । माओवादी विवाद उत्कर्षमा पुग्नुअघिसम्म थापा मौन थिए । उनै चन्दले त्यसबेला थापालाई वैद्य 'क्याम्प'मा तानेका थिए । तर, विभाजनको दुई वर्ष आसपासमै कात्तिक ०७१ मा वैद्य-थापाले गरिनखाने निष्कर्षसहित चन्द अलग भए ।

माओवादी, एमाओवादी, नेकपा-माओवादी जहाँ हुन्, एकदमै मिल्थे थापा र चन्द । थापा गृहमन्त्री हुनुअघिसम्म पनि उनीहरूको भेटघाट चलिरहेकै थियो । तर, थापा गृहमन्त्री भएयता उनीहरूबीच पानी बाराबार छ । "चन्दले प्रभाव पारेका हुने थिएनन् भने थापा पार्टी विभाजन हुँदा वैद्य समूहमा लाग्ने नै थिएनन्," माओवादी केन्द्रका एक सचिवालय सदस्य भन्छन्, "अहिले यी दुईबीच को शक्तिशाली भन्ने टक्कर देखिँदैछ ।"

जस्तालाई तस्तै

९ वैशाख साँझ प्रमुख निर्वाचन आयुक्त अयोधीप्रसाद यादवको धापाखेल निवासमा बम

विस्फोट भयो । घरको पर्खाल भत्कियो भने झ्यालका सिसा फुटे । विस्फोट हुन बाँकी दुइटा बमलाई सेनाको 'डिस्पोजल' टोलीले निष्क्रिय बनायो ।

त्यसको भोलिपल्ट प्रमुख आयुक्त यादवले पत्रकार सम्मेलन गरी सरकारमाथि आफूलाई सुरक्षा दिन नसकेको दोष लगाए भने गृहमन्त्री थापा, सचिव प्रेमकुमार राई, प्रहरी महानिरीक्षक सर्वेन्द्र खनाल यादव निवास निरीक्षणमा पुगे ।

त्यस क्रममा गृहमन्त्री थापाले विस्फोट कसले गराएको भन्ने अनुसन्धानको नजिक पुगेकाले दोषी चाँडै पक्राउ पर्ने बताएका थिए । संयोगवश, १२ वैशाख बिहान ललितपुरको झरुवारासीबाट प्रहरीले नेकपाका ललितपुर सेक्रेटरी विपिनलाई नियन्त्रणमा लियो भने भक्तपुर सेक्रेटरी कुशलको कोठामा छापा मार्‍यो ।

त्यसै दिन राजधानीको प्रदर्शनीमार्गबाट प्रकाश शाही र भोलिपल्ट कपनबाट बाबुराम राई उर्फ विवश समातिए । राई विप्लव नेतृत्वको नेकपा अन्तर्गत योङ रेड फोर्सका अध्यक्ष हुन् भने शाही भ्रातृ संगठन अनेरास्ववियु क्रान्तिकारीका महासचिव ।

३ वैशाख साँझ, विराटनगर महानगरपालिका-१३ स्थित भारतीय दूतावास सम्पर्क कार्यालयको पश्चिमतर्फ रहेको चौरमा बम विस्फोट भयो । विस्फोटबाट सम्पर्क कार्यालयको पर्खाल तथा स्थानीय देवकान्त झाको घरका झ्यालका सिसा फुटेका छन् । घटनामा संलग्न भएको आरोपमा १० वैशाखमा प्रहरीले नेकपाका मोरङ जिल्ला सेक्रेटरी युगेन छद्म नामका उदय राई र कार्यकर्ता भीम लिम्बूलाई समात्यो ।

७ वैशाखमा सिन्धुलीको हरिहरपुरगढी गाउँपालिका-६, कोवाडाँडाबाट प्रहरीद्वारा अनेरास्ववियु क्रान्तिकारीका केन्द्रीय सदस्य राजन बस्नेत र जिल्ला अध्यक्ष पूर्णबहादुर भुजेल जिलेटिन ९०, नियोजेल ५७ थान, डेटकर्ड तार अन्दाजी दुई मिटर, डिजिटल मल्टिमिटर दुई थान, कैची एक थान, डेटोनेटर तीन पिस, मोबाइल दुई थान, ३ हजार ८ सय नगद, बा३८प ४२८६ नम्बरको मोटरसाइकलसहित समातिए । हरिहरपुरगढीमा नेकपाले पूर्वी कमान्डको 'बेस क्याम्प' बनाउन लागेको र पहिलो चरणको तालिम पूरा गरेको सूचनापछि प्रहरीले दुई जनालाई नियन्त्रणमा लिएको थियो ।

यी प्रतिनिधि घटनाले संघीय संसद् र प्रदेशसभाको निर्वाचनदेखि नै उम्मेदवारमाथि आक्रमण र बुथ कब्जाको प्रयास गरेर आक्रामक रूपमा प्रस्तुत हुँदै आएको चन्द नेतृत्वको पार्टी ठूलै सुरक्षा चुनौती बनिरहेको देखाउँछ । नयाँ सरकार गठन भएपछि उसले विस्फोटक गतिविधिलाई थप प्राथमिकता दिएको छ । उसको एक मात्र उद्देश्य देखिन्छ- सरकारलाई खरो चुनौती दिनु ।

नेकपाका अधिकांश नेता/कार्यकर्ता भूमिगत वा अर्धभूमिगत छन् यतिबेला । नेकपाको सञ्चार क्षेत्र हेरिरहेका नेता गुणराज लोहनी प्रहरीले एक सयभन्दा बढी नेता/कार्यकर्तालाई गिरफ्तार गरेको र एक दर्जनभन्दा बढीलाई बेपत्ता बनाएपछि सुरक्षा सावधानी अपनाएर मात्र पाइला चाल्ने रणनीति बनाएको बताउँछन् । भन्छन्, "सरकारले श्वेत आतंक लादेको छ । यसर्थ, हामीसँग प्रतिरोध गर्नुको विकल्प छैन ।"

द्वन्द्वकालीन हतियारको त्रास

सरकार र नेकपा दुवै एक-अर्काको सूचना र रणनीति संकलन गरिरहेका छन् पछिल्ला दिनमा । सुरक्षा निकाय चन्दले सशस्त्र संघर्ष नै सुरु गर्ने हुन् वा सरकारको नाडी छाम्न मात्र खोजेका हुन् भन्ने निष्कर्षमा पुगिसकेको छैन । तर पनि त्यस समूहसँग सचेतचाहिँ छ । किनभने, माओवादी शीर्ष नेताहरूलाई राम्रै जानकारी छ, माघ ०६३ मा संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको रोहवरमा सरकारलाई बुझाउनअघि केही हतियार बाहिरै राखिएका छन् । र, तीमध्ये केही आधुनिक हतियार चन्दको पकडमा पुगेको जानकारी माओवादी नेताहरूले सुरक्षा निकायलाई गराइसकेका छन् ।

त्यसैले माओवादी नेताहरूको सुझाव अनुसार नै चन्द नेतृत्वको गतिविधिप्रति सूक्ष्म निगरानी गरिरहेको नेपाल प्रहरीका एक डीआईजी बताउँछन् । भन्छन्, "चन्दका नेता/कार्यकर्ताले गर्ने हरेक गतिविधिलाई नजिकबाट निगरानी गरिरहेका छौँ ।" आवश्यक परे महामन्त्री चन्ददेखि सबै तहका नेता/कार्यकर्तालाई दिनभरमा पक्राउ गरिसक्ने गरी निगरानी गरिरहेको उनको दाबी छ ।

महानगरीय प्रहरी परिसर काठमाडौँका प्रमुख एसएसपी विश्वराज पोखरेल जुनसुकै पार्टी, समूह वा व्यक्तिले गरेको होस्, अराजक, विस्फोटक गतिविधि नियन्त्रणमा लिनु सरकारको दायित्व भएको बताउँछन् । भन्छन्, "शान्ति-सुरक्षामा खलल पार्ने गतिविधि बढोत्तरी भए थप कारबाही हुनेछ ।" ◆

माओवादी भर्सेज माओवादी

नेत्रविक्रम चन्दको पार्टीका सूचना माओवादी केन्द्रका नेताहरूबाटै आउनेमा प्रहरी विश्वस्त छ । किनभने, चन्दको पार्टीका प्रायः नेता-कार्यकर्ता सशस्त्र संघर्ष (०५२-०६३) ताका सँगै थिए । माओवादी 'स्कुलिङ' कस्तो छ भने नेतृत्वलाई मानुन्जेल अन्धभक्तले जसरी देवत्वकरण गर्छन् । नेतृत्व पनि मानिस नै हो, उसले पनि गल्ती गर्न सक्छ भन्ने नै भुल्छन् । जब शंका वा विरोध गर्न थाल्छन्, अति घृणा गर्छन् ।

त्यही प्रेम र घृणाको सिद्धान्त अनुसार माओवादी-केन्द्र-नेकपा एक-अर्कालाई 'साइज'मा ल्याउने ध्याउन्नमा छन् । त्यसैको परिणाम- नेकपाका नेता/कार्यकर्ता माओवादी केन्द्रका शीर्ष नेताहरूको नाम लिन पनि रुचाउँदैनन् भने माओवादी केन्द्रका नेता/कार्यकर्ता 'जनयुद्धकालीन परिवर्तनवाहक शक्ति'लाई पहिलो निसानामा राखेको भन्दै नेकपालाई ठेगान लगाउन चाहन्छन् । नेकपाका नेताहरू सरकार नै दमनमा उत्रियोस् भन्ने मनसायमा छन् । दमनबाटै थप ऊर्जा र शक्ति आर्जन गर्न सकिने उनीहरूको ठम्याइ छ ।

यता गृह मन्त्रालयको नेतृत्व गरिरहेको माओवादी केन्द्रको पनि झुक्ने 'स्कुलिङ' छैन । माओवादी केन्द्रका अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड' पनि चन्दले आफूलाई गलाउन खोजेको बुझाइमा छन् । त्यसैले यो घृणाको सम्बन्ध भौतिक हमलामा समेत पुग्न सक्ने संकेत देखिएको माओवादी केन्द्रका एक कार्यालय सदस्य बताउँछन् ।

नेकपाका प्रवक्ता खड्गबहादुर विश्वकर्माको अभिव्यक्तिले समेत दुवै एक-अर्काको सुरक्षा चुनौती बनिरहेको संकेत गर्छ । भन्छन्, "हामी पछि हट्ने कुरै छैन । सशक्त संघर्षमा जान्छौँ । बलिदानको कोटा चुक्ता गर्न तयार छौँ । तर, सरकारसँग झुक्दैनौँ ।"

निजीकरणका भ्रम

रामेश्वर खनाल

नेपालमा निजीकरणका बारेमा गरिने एउटा प्रमुख टिप्पणी हो- कौडीका भाउमा संस्थानहरू बेचिए ! पछिल्लो चुनावमा पनि यो विषय प्रखर रूपमा उठ्यो। हालै अर्थमन्त्री युवराज खतिवडाले जारी गरेको श्वेतपत्रमा निजीकरणलाई 'अध्ययन र आवश्यकतामा आधारित नभएर लहडमा गरिएको' भनिएको छ।

प्रतिपक्षले कांग्रेसको खेदो खन्नुपर्दा वा सरकारमा रहँदा कांग्रेसले गरेका नराम्रा कामको फेहरिस्त बनाउनुपर्दा निजीकरण पहिलो क्रमतिरै आउँछ। कतिपय कांग्रेस नेतासमेत निजीकरणलाई दलको आधार नीति-समाजवादी व्यवस्थाको बर्खिलाप गरिएको काम मान्छन्। बेलाबेलाको चुनावमा पत्तासाफ हुँदा निजीकरण र आर्थिक उदारीकरण नै कांग्रेस स्खलनको प्रमुख कारण हो भन्ने कांग्रेसजनहरूको आवाज बुलन्द हुन्छ, 'अन्धाधुन्ध' निजीकरण गरेर पार्टीको साख गिराएको भनेर। रामशरण महत र महेश आचार्यमाथि पटक-पटक औंला ठड्याइएको छ। कांग्रेसभित्र यो विषय चुनावमा हारेका बेला प्रखर रूपमा उठे पनि बहुमत ल्याएका बेला भने कांग्रेसले अर्थ मन्त्रालयको जिम्मेवारी उनैलाई दिएको छ, जसमाथि निजीकरणको दोष थोपरिएको छ।

राजनीतिक मुद्दाको रूपमा खास-खास बखतमा उठ्ने गरेको निजीकरणको कुरा मूलतः ०४८ देखि ०५१ को बीचमा सम्पत्ति र व्यवसायको मूल्यांकन गरेर बिक्री गरिएका तीनवटा संस्थान (भृकुटी कागज, हरिसिद्धि इँटा, बाँसबारी जुत्ता) र सेयर बिक्री गरिएका पाँचवटा (चलचित्र विकास, बालाजु कपडा, काँचो छाला संकलन, बिटुमिन एन्ड ब्यारेल र ल्युब आयल)सँग सम्बन्धित छ। यी सबै संस्थानहरू चालू हालतमा, आधार मूल्य कायम गरेर, बोलकबोल विधिबाट उच्चतम मूल्यांकित रकम कबोल गरेका खरिदकर्तालाई बिक्री गरिएको थियो। सोही अवधिमा दुइटा (जुट व्यापार तथा विकास र सुर्ती विकास)को भौतिक सम्पत्ति सरकारी स्वामित्वमा सारेर कम्पनी विघटनमा लगिएको थियो।

०५२ पछि १५ वटा सार्वजनिक संस्थान निजीकरण भएका छन्, जसमध्ये सातलाई विघटन प्रक्रियामा लगियो। तर, सम्पत्ति बिक्री हुन सकेको छैन, बाह्य दायित्वको अधिकांश हिस्सा सरकारले चुक्ता गरिदियो।

सामान्य बुझाइमा 'निजीकरण' सरकारी स्वामित्वमा सञ्चालित कुनै व्यवसाय निजी स्वामित्वमा सञ्चालन हुने गरी बिक्री गरिनु हो। तर, निजीकरण भनेको उत्पादन तथा वितरणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता फराकिलो पार्नु हो। यदि सरकारले गरिरहेका कुनै व्यावसायिक वा सामाजिक काम नै किन नहुन्, एकाएक छाड्छ भने त्यो निजीकरण हो। सरकारले कुनै व्यावसायिक काम कमसल ढंगले गर्छ भने त्यो पनि निजीकरण नै हो। किनभने, यी दुवै अवस्थाले निजी क्षेत्रको उपस्थिति फराकिलो बनाउँछ।

यसभन्दा अर्को पक्ष, चाहे सरकारले व्यावसायिक गतिविधि सञ्चालन गरेर वा नगरेरै होस्, नाफाजति निजी क्षेत्रको हातमा र घाटाजति सरकारको जिम्मामा रहने निजीकरण हो।

सरकारी उपस्थिति रहने तर बजार प्रणालीले सिर्जना गर्ने सबै नाफा निजी स्वामित्वमा जाने र सबै घाटा सरकारी स्वामित्वमा आउने प्रकृतिको निजीकरणले आमनागरिक दोहोरो मारमा पर्छन्, एउटा करदाता र अर्को उपभोक्ताको भूमिकामा। करदाताका रूपमा उसले दिएको रकम सरकारले उच्चतम सामाजिक लाभका क्षेत्रमा खर्च नगरेर सरकारी संस्थान टिकाइराख्न खर्च गर्छ। र, उपभोक्ताको रूपमा उसले तिरेको मूल्य अनुसारको स्तरको सेवा/वस्तु सरकारी संस्थान या निजी उद्यमबाट प्राप्त गर्न सक्दैनन्। खासगरी, नेपालमा कुनै वस्तु वा सेवाको उद्गम वा उत्पादन बिन्दुदेखि उपभोक्ताको हातसम्म पुग्दाको मूल्य-शृंखला (भ्याल्यु-चेन) मा सरकारी संस्थान र निजी क्षेत्र दुवैको उपस्थिति र अन्तरसम्बन्ध छ भने त्यहाँ नाफाको निजीकरण र घाटाको सरकारीकरण भएकै हुन्छ।

सामान्य बुझाइ के हो भने नेपालमा पेट्रोलियम पदार्थको कारोबार सरकारी स्वामित्वमा छ। अर्थात्, निजीकरण भएको छैन। नेपाल आयल निगमले बिक्री गर्ने आधा दर्जन पदार्थमध्ये दुइटाको दृष्टान्त हेरौं। काठमाडौंमा पेट्रोलको उपभोक्ता मूल्य १ सय ५ रुपियाँ प्रतिलिटर हुँदा भन्सार बिन्दुमा घोषणा गरिएको मूल्य ५५ रुपियाँ ३९ पैसा थियो। भन्सार बिन्दुबाट उपभोक्ताको सवारीसाधनसम्म पेट्रोल आइपुग्दा ४९ रुपियाँ ६१ पैसाले

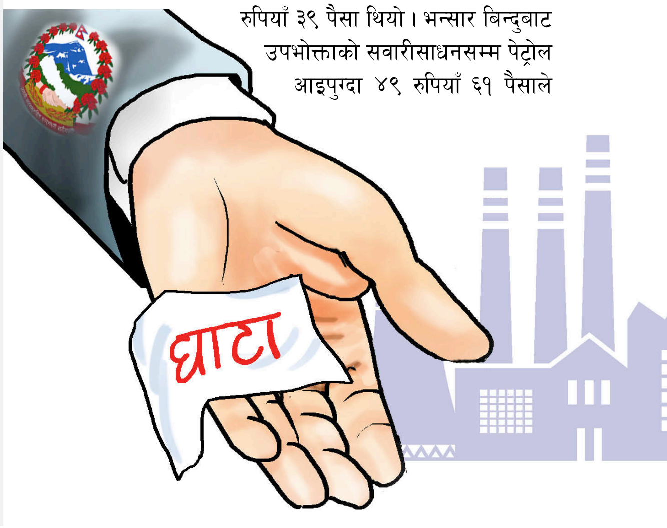

र तथ्य

मूल्य अभिवृद्धि (भ्यालुएडिसन) भएछ। यो ४९ रुपियाँ ६१ पैसामध्ये ३७ रुपियाँ ८५ पैसा करबापतको रकम हो। बाँकी रकममध्ये ४ रुपियाँ ४१ पैसा नेपाल आयल निगमको हातमा र ७ रुपियाँ ३१ पैसा निजी क्षेत्रको स्वामित्वमा रहेका ट्यांकर व्यवसाय र पेट्रोलियम डिलरको हातमा पर्छ। निगमले करको रकम कारोबार गरोस् वा निजी क्षेत्रले कारोबार गरोस्, समान नै हो। त्यसलाई अलग्याएर हेर्ने हो भने पेट्रोलको मूल्य-शृंखलामा सिर्जना हुने आम्दानीमा निजी क्षेत्रको हिस्सा ६२. ३ प्रतिशत पर्छ। एलपी ग्यासमा उपभोक्ता मूल्य १ हजार ३ सय ७५ रुपियाँ प्रतिसिलिन्डर हुँदा, कर तिरेपछि हुने मूल्य अभिवृद्धि २ सय १६ रुपियाँ ८७ पैसा हो। जबकि, यसमा निजी क्षेत्रको हिस्सा २ सय ६९ रुपियाँ ७९ पैसा छ भने आयल निगमको हातमा ५२ रुपियाँ ९२ पैसा घाटा।

यो मोडेलको निजीकरणमा निजी क्षेत्रको नाफा सधैँ सुरक्षित रहन्छ। पेट्रोलियम डिलर वा ट्यांकर व्यवसायी घाटामा गएर डुबेको देख्नु दुर्लभ हो। जबकि, निजी क्षेत्रका अरू व्यवसाय घाटामा जानु स्वाभाविक व्यावसायिक जोखिम हो। आमबुझाइ के हो भने यो निजीकरण होइन। यो गलत बुझाइ हो। र, यो नै खतरनाक निजीकरण हो।

यही मोडेलमा सञ्चालित नेसनल ट्रेडिङ लिमिटेडलाई सरकारले धेरै वर्ष टिकाइरह्यो। नेपाल राष्ट्र बैंकका निवर्तमान कार्यकारी निर्देशक टुलराज बस्यालले ०४२ मा नेसनल ट्रेडिङको ०३५ देखि ०३९ सम्मको वित्तीय विश्लेषण गरी एउटा प्रतिवेदन तयार गरेका थिए। वित्तीय अनुपातहरूको विश्लेषण गर्दा ती सबै वर्षमा टाट पल्टिएको पाएपछि दामासाही विश्लेषण गर्ने प्रचलित मोडेलमध्येको एक अल्टम्यानको 'जी' स्कोर गणना गर्दा पनि उनले नेसनल ट्रेडिङ ०३५ मै टाट पल्टेको निष्कर्ष निकाले। सरकारले दिएका अनेकौँ अग्राधिकार तथा व्यापारिक एकाधिकार, ऋण सहयोग आदिले यो संस्थान टिकिरह्यो। विमानस्थलमा करमुक्त पसलमा रक्सी बेच्न पाउन्जेल जेनतेन चालू खर्च थेग्न नगद प्रवाह पर्याप्त थियो। करमुक्त विदेशी रक्सी काठमाडौँका बजारमा अनधिकृत रूपमा बिक्री गरेर काम गर्ने कर्मचारीले पनि अतिरिक्त लाभको बाटो बनाएका थिए। विमानस्थलमा करमुक्त रक्सी बेच्न पाउने व्यवस्था हटाइएपछि नेसनल ट्रेडिङको संकट एकाएक प्रकट भयो। नेसनल ट्रेडिङको पनि आयल निगमजस्तै अघि-पछि (ब्याकवार्ड र फरवार्ड लिंकेज) दुवैतिर निजी क्षेत्र थियो। भन्सार बिन्दुबाट सामान ओसार्ने निजी क्षेत्र र वितरक तथा खुद्रा बिक्री गर्ने डिलर निजी क्षेत्र। नेसनल ट्रेडिङका डिलर घाटामा गएका उदाहरण बिरलै पाइएला, बरू धेरै डिलर सानो व्यवसायबाट ठूला आयात-निर्यातकर्ता भए। राज्यकोषलाई घाटा बोकाएर नेसनल ट्रेडिङले व्यापारिक क्षेत्रमा सशक्त निजी प्रतिष्ठान उभ्याइदियो। क्या उम्दा निजीकरण !

बजारले दिने नाफाजति निजी क्षेत्रको कित्तामा र घाटाजति सरकारी कित्तामा बाँड्ने आयल निगम र नेसनल ट्रेडिङ मात्र होइनन्, अहिले चलिरहेका र विगतमा उठ्न नसक्ने गरी धराशयी भएका यस्ता धेरै संस्थान छन्। ०३४-०३५ तिर धान-चामल निर्यात गर्न भनी खोलिएका आधा दर्जन यस्ता निर्यात कम्पनीले सीधै किसानबाट धान किन्नै सकेनन् वा चाहेनन्। यी कम्पनीहरूले स-साना गल्ला व्यापारीहरू एकाएक ठूला व्यापारी बनाइदिए। उनीहरूको नाफा सुरक्षित, कम्पनीहरू ५-६ वर्षमा उठ्नै नसक्ने गरी थला परे। ०४८ भन्दा अघि नै यीमध्ये कोसी व्यापार कम्पनीहरू विघटनको सँघारमा पुगे।

हेटौँडा सिमेन्ट, उदयपुर सिमेन्ट, जनकपुर चुरोट कारखाना, नेपाल औषधि उद्योग र विशालबजार कम्पनी यही मोडेलका प्रतीक हुन्। उदयपुर सिमेन्टलाई सञ्चालन मुनाफामा जान पनि सधैँ हम्मेहम्मे नै पर्‍यो। कतिपय अवस्थामा कच्चा पदार्थ किन्ने सामर्थ्य नभएर उत्पादन कटौती गर्‍यो। तर, यसका एजेन्टको व्यापारमा फलिफाप छ। पूर्ण सरकारी स्वामित्वमा नभए पनि प्रकारान्तरले सरकारको जिम्मेवारीमा आइपुगेका नेपाल मेटल कम्पनी, नेपाल ओरियन्ट म्याग्नेसाइट, बुटवल धागो र गोरखकाली रबर उद्योगले पनि त्यसैगरी सरकारलाई घाटा बोकाएर चले। यिनका निजी लगानीकर्ता र उत्पादन गर्ने वस्तुको मूल्य-शृंखलामा आबद्ध निजी व्यवसायले घाटाको एकरत्ति अंश पनि बेहोर्नुपरेन।

नेपालमा खानेपानीको निजीकरण गरिएको छैन। बुझाइ यही हो। तर, सिंहदरबारमा खानेपानी संस्थान-हालको केयूकेएलले आपूर्ति गर्ने पानी शौचालय, बगैँचामा सिँचाइ गर्न र भुइँ पुछ्न मात्र प्रयोग हुन थालेको दुई दशक नाघ्न थाल्यो। पिउनका निम्ति निजी क्षेत्रले उत्पादन र वितरण गर्ने बोतलबन्द पानी, तथाकथित मिनरल वाटर, प्रयोग हुन्छ। यो सिंहदरबारमा मात्र होइन, होटेल, रेस्टुराँ, सहरी क्षेत्रका धेरैजसो घरमा प्रयोग हुन्छ। सडक पुगेका गाउँमा पनि यो विस्तार भएको छ। दुई दशकमा तीव्र गतिमा बढेको औद्योगिक व्यवसाय प्रशोधित खानेपानी उद्योग हो। प्रशोधित पिउने पानीको बजार खानेपानी संस्थानले किन निजी क्षेत्रलाई छाडिदियो ? संस्थानले किन बोतल-बन्द पानी 'मिनरल वाटर' उत्पादन गर्दैन ? किन गर्दैन भने सार्वजनिक संस्थानहरूमा आविष्कार र अन्वेषणको संस्कृति नै हुँदैन। नयाँ कुरामा उनीहरूको ध्यान नै पुग्दैन, केही गरी पुगिहालेछ भने पनि ढिला हुन्छ, जतिखेर निजी क्षेत्र धेरै अगाडि बढिसकेको हुन्छ।

सरकारी संयन्त्रहरूमा आविष्कार र अन्वेषणको संस्कृति हुँदो हो त विश्व इतिहासमा देखिएका ठूला परिवर्तन सायद हुँदैनथे होला। राजतन्त्र धेरै देशमा रहिरहन्थ्यो। वा, साम्यवादले पुँजीवादलाई परास्त गरेर छाड्थ्यो।

प्रविधि पछ्याउन नसक्दा बजारको लाभदायक हिस्सा निजी क्षेत्रलाई सुम्पिएको खानेपानी संस्थानले मात्र होइन, अरू संस्थान पनि छन्। रत्न रेकर्डिङ संस्थान ग्रामोफोनको चक्का बिक्री हुने युगसम्म जेनतेन टिक्यो। अडियो-क्यासेटको जमाना आइपुग्दा धरमराएर ढल्यो, त्यसपछि सीडीको युग त देख्नै पाएन। संगीतको बजारलाई रत्न रेकर्डिङ संस्थान स्वयंले निजीकरण गरेर हिँड्यो, सरकारी निर्णयले गर्नुपरेन। राष्ट्रिय कम्प्युटर केन्द्र त्यसै बिलाएर गयो। प्रविधिमा आएको परिवर्तनको गति समात्न सकेन, आवश्यक

जनशक्ति जम्मा गर्न सकेन र पूरै सूचना-प्रविधिको बजार निजी क्षेत्रको जिम्मामा छाड्यो । सरकारी संस्थानहरू राम्रोसँग चलेजस्तो देखिएका मुलुकहरूमा पनि उच्च प्रविधिसँग सम्बन्धित उद्योगहरूमा निजी क्षेत्रले उछिनेका छन् ।

निजीकरणका विषयमा प्रश्न उठ्दा शिक्षा र स्वास्थ्य सेवामा निजी क्षेत्रको उपस्थितिको पनि चर्चा हुन्छ। निश्चित रूपमा आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा जुन किसिमको व्यापारीकरण छ, त्यो चिन्ता गर्नैपर्ने र नियमन गर्नुपर्ने विषय हो। आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा क्रयशक्तिका आधारमा फरक-फरक पहुँच कदापि हुनुहुँदैन । सबैको समान पहुँच हुनुपर्छ। यसमा गर्नुपर्ने सुधार सजिला र प्रिय छैनन् तर नगरी भएको छैन। यहाँ प्रस्तुत गर्न खोजिएको विश्लेषण सुधारको होइन, निजीकरण कसरी हुन गयो भन्ने संक्षिप्त विश्लेषण हो ।

नेपालमा शिक्षा र स्वास्थ्यमा सार्वजनिक वा सरकारी उपस्थिति गुणस्तरयुक्त र प्रभावकारी कहिल्यै भएन। ०४८ अघि शिक्षा र स्वास्थ्य दुवैमा निजी क्षेत्रको उपस्थिति तुलनात्मक रूपमा अहिलेभन्दा कम सघन थिएन। हो, तिनीहरू अनौपचारिक थिए। न सरकारी तथ्यांकमा देखिन्थे, न त करको दायरामा । प्रवेशिका परीक्षाको तयारीका क्रममा प्रायः सबैजसो सहरी क्षेत्रमा विद्यार्थीहरू निजी ट्युसन केन्द्र जान्थे । सरकारी विद्यालयका शिक्षकले नपुगेर कतिपय जिल्ला सदरमुकाममा भर्खर स्नातकोत्तर उत्तीर्ण गरेर सरकारी सेवा प्रवेश गरेका कतिपय अधिकृतहरूले ट्युसन दिन्थे । अहिले जति प्रतिशत विद्यार्थीले निजी विद्यालयबाट बर्सेनि प्रवेशिका (एसईई) परीक्षा दिन्छन्, त्यसभन्दा बढी प्रतिशत विद्यार्थीले निजी ट्युसन लिन्थे। सरकारी अस्पतालका डाक्टरको निजी क्लिनिक नभएको कमै हुन्थ्यो । जहाँ निजी क्लिनिक चल्दैनथ्यो, त्यहाँ डाक्टरको दरबन्दी पूर्ति गर्न हम्मे-हम्मे हुन्थ्यो। ०४८ पछि तिनै शिक्षकले संगठित रूपमा निजी विद्यालय खोले। डाक्टरहरूले नर्सिङहोम र अस्पताल खोले। निजी क्लिनिक चलाउँदा एउटा टर्चलाइट र स्टेथिस्कोपका भरमा सबै रोगको प्रारम्भिक परीक्षण हुन्थ्यो । चेकजाँच निजी क्लिनिकमा, अपरेसन सरकारी अस्पतालमा प्राथमिकता दिएर गर्थे। ०४८ पछि नर्सिङहोम र निजी अस्पतालमा चिकित्सा उपकरणहरूको पनि व्यवस्था हुन थाल्यो। अर्थात् यी दुवै सेवा अनौपचारिक क्षेत्रबाट औपचारिक स्वरूपमा रूपान्तरण भएका हुन्। र, एक हदसम्म व्यवस्थित पनि भएका हुन्।

यदि सरकारले गरिरहेका कुनै व्यावसायिक वा सामाजिक काम नै किन नहुन्, एकाएक छाड्छ भने त्यो निजीकरण हो । सरकारले कुनै व्यावसायिक काम कमसल ढंगले गर्छ भने त्यो पनि निजीकरण नै हो ।

कौडीको दाममा बिक्री गरिएको वा ‘लहड’मा निजीकरण गरिएको भनेर ०४८ पछि सम्पत्ति वा सेयर बिक्री गरिएका आठ संस्थानको चर्चा हुँदा सामान्यतया यस्तो बिक्री पहिलो पटक गरिएको हो कि भन्ने आमबुझाइ छ। ०४८ अघि पनि दुइटा संस्थान निजी क्षेत्रलाई बिक्री गरिएका थिए, चण्डेश्वरी कपडा उद्योग र नेपाल चिउरी घ्यू उद्योग। तर, बिक्री गर्नुअघिको तयारी र अनुसरण गरिएको विधिमा भने आकाश-जमिनको फरक थियो । जतिसुकै असन्तुष्टि जनाए पनि ०४८ पछिको पहिलो चरणको निजीकरणमा गम्भीर अध्ययन-विश्लेषण गरिएको हो। अर्थ मन्त्रालयमा निजीकरण हेर्ने विशिष्ट एकाइ खडा गरियो। प्रत्येक संस्थानको स्वतन्त्र मूल्यांकन गराइयो। सरकारले जति संख्यामा प्राविधिक दक्षता भएका बाह्य विशेषज्ञ त्यसबेला निजीकरणको काम सम्पन्न गर्न प्रयोग गर्‍यो, सम्भवतः त्यसभन्दा अघि कुनै कामका लागि गरिएको थिएन। र, निजीकरणका निर्णयहरू पूर्वाग्रहमुक्त होस् भनेर निजीकरण समितिमा संसदीय प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था सरकारले गर्‍यो । श्वेतपत्रमा उल्लेख गरेजस्तो कुनै तयारी र अध्ययनबिना ‘लहड’मा निजीकरण गरिएको थिएन, बरू श्वेतपत्रमा गरिएको टिप्पणी नै ‘लहड’मा गरिएको भन्न सकिन्छ ।

जुन मूल्यमा बिक्री गरियो, त्यसभन्दा बढी आउन सक्थ्यो कि भन्ने प्रश्न गर्न सकिएला । तर, त्यसबेला सरकारले निजीकरण नगरेको भए ती प्रत्येक संस्थान जनकपुर चुरोट कारखाना, नेपाल औषधि लिमिटेड, बुटवल धागो कारखाना र नेसनल ट्रेडिङ लिमिटेडको जस्तो हालतमा पुग्थे। र, उल्टै सरकारी कोषमाथि भार बन्थे भन्ने अनुमान गर्न सकिने प्रशस्त आधार छन् ।

निजीकरण गरिएको ठीक भएन, त्यसको दोष अलिकति भए पनि मेटाउनुपर्छ भनेर अघिल्लो सरकारका उद्योगमन्त्री नवीन्द्रराज जोशीले नेपाल औषधिलगायत केही उद्योग ब्युँताउने कुरा गर्नुभयो । त्यसअघि बाबुराम भट्टराई अर्थमन्त्री भएका बेला हेटौँडा कपडा उद्योग र कृषि औजार कारखाना ब्युँताउने प्रयत्न नभएको होइन । अहिलेका उद्योगमन्त्रीले एक कदम अगाडि बढेर निजीकरण भइसकेका उद्योगलाई राज्यको स्वामित्वमा फर्काएर सञ्चालन गरिने भन्दै हुनुहुन्छ ।

आजको दुनियाँको प्रविधि समातेर आधुनिक कारखाना सञ्चालन गर्ने सामर्थ्य सरकारी संयन्त्रले राख्छ र निजी क्षेत्रभन्दा राम्रो व्यवस्थापकीय कुशलता देखाउन सक्छ भने सरकारले उद्योग चलाउनै हुँदैन भन्ने मान्यता राख्नुहुँदैन। अर्थतन्त्रमा उपलब्ध स्रोतको उपयोग जसले प्रभावकारी ढंगले गर्न सक्छ, उसैले उद्योग चलाउनु ठीक हो। तर, सरकार स्वयंले दिनुपर्ने वस्तु र सेवा प्रभावकारी रूपमा दिन नसकिरहेको अवस्थामा सरकारले चलाएर चल्ला भनेर विश्वास गर्न सकिने अवस्था छैन। यदि प्रविधिको त्यही अवस्था राखेर चलाउन खोज्ने हो भने कुनै हालतमा व्यावसायिक रूपमा चल्न सक्दैन भनेर हेटौँडा कपडा उद्योग पुनः सञ्चालन गर्ने प्रयत्न असफल भएको अनुभव लिन सकिन्छ । चार-पाँच दशकअघि वैदेशिक अनुदान वा ऋण सहयोगमा खोलिएका सबैजसो उद्योगमा पारबिन्दुभन्दा पनि कम उत्पादन क्षमता छ। ती उद्योग जति उफ्रे पनि अहिलेकै क्षमतामा नाफामा जान सक्दैनन् । यही समस्या गोरखकाली रबर उद्योगको हो । यदि उत्पादन क्षमता पारबिन्दु तहभन्दा माथि भइदिएको भए पनि बजारमा प्रतिस्पर्धी हुन कठिन छ। किनभने, ती सबै उद्योगमा प्रयोग गरिएको प्रविधि ज्यादै पुरानो छ। त्यो प्रविधि लिएर अहिलेको दुनियाँको गुणस्तर र लागतमा सामान उत्पादन हुँदैन ।

यदि सरकारलाई साँच्चिकै उद्योग चलाउने रहर छ भने बन्द भएका वा बिक्री भइसकेका उद्योग चलाउँछु भन्नु भन्दा नयाँ उद्योग नै खोल्छु भन्नु ठीक ! तर, त्यसभन्दा पहिला सरकारले नै दिनुपर्ने र सरकारले बाहेक निजी क्षेत्रले दिन नमिल्ने/नसक्ने नागरिकता, पासपोर्ट, सम्पत्तिको स्वामित्व-पत्र, सवारीचालक अनुमतिपत्र, कम्पनी दर्ता, स्वच्छ वायु तथा वातावरण, गुणस्तरयुक्त सडक पूर्वाधारजस्ता सेवा उत्कृष्ट ढंगले दिने प्रयत्न गरे राम्रो । निजी क्षेत्रले पनि दिन सक्ने शिक्षा, स्वास्थ्य, शुद्ध खानेपानी, सहरी यातायातजस्ता सेवामा निजी क्षेत्रलाई पूरै विस्थापित गर्ने गरी गुणस्तरयुक्त सेवा सरकारले दिए अझ उत्तम हुन्थ्यो । ◆

Arogin
HEALTH CARE & RESEARCH CENTRE

World Class
HAIR TRANSPLANTATION

कपाल प्रत्यारोपण : जानकारी

कपाल प्रत्यारोपण एक आफ्नै टाउकोको पछाडिको भाग अथवा दाह्रीबाट कपालको जरा निकालेर अगाडी सार्ने प्रक्रिया हो । रोपिएको कपाल प्राकृतिक रूपले बढ्छ र यो हाम्रो सामान्य कपाल जस्तै प्रकृतिको हुन्छ ।

विश्वमा अहिले ३ वटा प्रबिधिबाट कपाल प्रत्यारोपण गरिन्छ जसमा FUT (Folicular Unit Transplant), FUE (Folicular Unit Extraction) र अहिले आएको र हाम्रो सेन्टरमा हुने IHT (Immediate Hair Transplantation) रहेका छन्।

कपाल प्रत्यारोपण एक सामान्य प्रक्रिया हो र यसमा कुनै अस्पताल भर्ना हुन पर्दैन ।

तालुपनबाट मुक्ति पाउनका लागि यो एक मात्रै उपाय हो ।

Type HAIR & SMS to **9801143423**
for **FREE CONSULTATION**

☎ Or call us on **01-44 23 423**

OUR OTHER SERVICES:

- Hair fall control
- Hair transplantation on scar
- Eyebrow transplantation
- PRP therapy for Hair
- Mesotherapy

कसले सम्पर्क गर्ने?

तालु खुइलिएको तर पछाडिको भागमा बाक्लो कपाल भएको पुरुषहरुले
अगाडीको भाग एकदमनै पातलो देखिदै गएको महिलाहरुले
- तन्नेरी अवस्थामा नै कपाल पातलो हुदै गएको युवावर्गले
- घाउचोट लागेर अथवा आगोले पोलेर बसेको दागमा
- कपाल रोप्न पर्ने।

बिहान ९:०० बजे देखि बेलुका ६:३० सम्म
For Appointment: **9801143423 / 9801143425**

WE ARE OPEN ON
SATURDAYS
TOO

AROGIN HEALTH CARE & RESEARCH CENTRE PVT. LTD

05, Bishalnagar, Baluwatar, Kathmandu
☎ 01 4423423 / 25 / 35
hairclinic@aroginhealthcare.com
www.aroginhealthcare.com

Finance Partner:
NABIL BANK®

आवेगमा अपराध

मनोउपचार विधिको अभावमा निर्मम हत्या र बर्बर बलात्कारका सिलसिलेवार घटना

गोकर्ण गौतम

- दक्षिणीपूर्वी इलामस्थित रोङ गाउँपालिका-१, कटहरेकी ७७ वर्षीया वृद्धालाई बाथको समस्या थियो। १६ वैशाखमा साँझ खाना खाएर उनका पति र छोरा घरमा गएर सुते। वृद्धा भान्साघरमै सुतिन्। राती ११ बजे छोराले आमा चिच्याएको आवाज सुने। दौडिँदै भान्साघर पुग्दा अशक्त आमा बलात्कारीको पञ्जामा थिइन्। ओछ्यान रगतले लत्पतिएको थियो। छोराले ढोका खोल्नासाथ बलात्कारमा संलग्न मान्छे भाग्यो। उसले चिच्याउन थालेपछि वृद्धाको जिब्रोसमेत चुडेर फाल्ने प्रयास गरेछ। बलात्कृत वृद्धाको झापामा उपचार भइरहेको छ। दोषीको अत्तोपत्तो छैन।
- चैत पहिलो साता नवलपरासी, बर्दघाट सुस्तापूर्व गैँडाकोट नगरपालिकामा आठमहिने छोरी घरमा छाडेर आमा ज्यामी काम गर्न गएकी थिइन्। घरमा फर्कंदा शिशुको शरीरभरि रगतै-रगत। बोली पनि नफुटेकी अबोध छोरीलाई बलात्कार गरेको आरोपमा ३० वर्षीय बाबु पक्राउ परेका छन्। त्यतिबेला उनी रक्सीले मातेका थिए।
- रोल्पा त्रिवेणी-२, नुवागाउँका २१ वर्षीय खर्कबहादुर विश्वकर्माका दाइ नाता पर्ने गणेश विकसँग घरायसी विवाद थियो। गणेशका ५ वर्षीय छोरा प्रेम र ३ वर्षकी छोरी वसन्ती आँगनमा खेलिरहेका थिए। चैत तेस्रो साता एक्कासि खर्कबहादुरले प्रेम र वसन्तीमाथि बन्चरो प्रहार गरे, दुवैको ज्यान गयो।
- रोल्पा नगरपालिका-७, गोरबोटका ४३ वर्षीय लीलबहादुर पुन बिरामी थिए। उनलाई भेट्न २५ वर्षीया छोरी पार्वती केसी माइत आइन्। पार्वतीसँगै मावल आएका थिए, दुई छोरी दीया र नीया। घरभित्र बसिरहेका बेला लीलबहादुरले एक्कासि बन्चरोले हाने। घरभित्रै छोरी र दुई नातिनीको ज्यान गयो। हत्या हुँदा दीया दुई वर्ष र नीया सात महिनाकी थिइन्। गत वर्ष कात्तिकको घटना हो यो।

सुन्दा पनि आङ सिरिंग हुने यस्ता आततायी घटना हाम्रो समाजका कठोर यथार्थ बनिरहेका छन्। आमबुझाइ छ- तीव्र यौन चाहना पूरा गर्न बलात्कार हुन्छ भने ठूलो रिसइवी, प्रतिशोध र स्वार्थपूर्तिका लागि हत्या। हरेक अपराधका पछाडि खास उद्देश्य अर्थात् 'मोटिभ फ्याक्टर' हुन्छ। तर, आठ महिनाकी आफ्नै छोरी वा ७७ वर्षकी अशक्त वृद्धालाई बलात्कार गरेर यौन सन्तुष्टि मिल्छ ? अनि, सहोदर छोरी र कलिला नातिनी, दाजुका निर्दोष सन्तान मारेर के मिल्छ ? उनीहरूको ज्यानै लिनुपर्ने त्यत्रो भयंकर प्रतिशोध के थियो ?

परम्परागत दृष्टिबाट हेर्दा न बलात्कारीको चाह पूरा भयो, न त त्यस्तो जघन्य हत्या गर्नुपर्ने खास कारण नै

स्केच : रवीन्द्र मानन्धर

थियो । अर्थात्, हामी सजिलैसँग भनिदिन्छौँ, तुफानी आवेग र आक्रोशले यस्ता घटना हुन्छन् । मनोविद् करुणा कुँवर भन्छिन्, “हाम्रो यो बुझाइमै समस्या छ । त्यहाँ बलात्कार गर्नेको पनि चाह पूरा भएको छ । हत्या पनि आवेगमा मात्र भएको होइन । हत्या गर्ने अवस्थासम्म आइपुग्न लामो पृष्ठभूमिले काम गरेको हुन्छ । हत्या त देखिएको परिणाम मात्र हो ।”

कम प्राथमिकता

जब योजनाबद्ध ढंगले कसैको हत्या हुन्छ, प्रहरी प्रशासनदेखि समाजका हरेक तहले गम्भीरतापूर्वक लिन्छन् । दोषीलाई पक्रन प्रहरी संयन्त्र नै परिचालित हुन्छ । छानबिन समिति गठन हुन्छ । कतिपय घटनालाई ‘ग्ल्यामराइज’ नै गरिन्छ । तर, उल्लिखित प्रकृतिका हत्यालाई प्रशासनले मात्र होइन, समाजले नै हल्का ढंगले लिन्छ । एक-दुई दिन चर्चामा आउँछ, त्यत्तिकै सेलाउँछ । घटनाले समुदायमा पारेको दीर्घकालीन असर, पीडकको मनोविज्ञान, सजायजस्ता पक्षले प्राथमिकता पाउँदैन । संगठित अपराधभन्दा सूक्ष्म तहमा रहेका यस्ता घटना र आपराधिक मनोवृत्ति अझ घातक हुन्छन् । नेपाल प्रहरीका अवकाशप्राप्त डीआईजी हेमन्त मल्ल ठकुरी भन्छन्, “संगठित अपराध रोक्न सकिन्छ । अनुसन्धानबाट अपराधी किटान गर्न सकिन्छ । तर, घर-घरमा हुने अपराध नियन्त्रण गर्न मुस्किल छ । कसले, कहाँ, कतिबेला के गर्छ भन्ने नै टुंगो हुन्न ।”

मल्ल सुरक्षा निकायले मात्र यस्ता घटना रोक्न नसक्ने बताउँछन् । कारण, व्यावसायिक अपराधी औँलामा गन्न सकिन्छ तर बिनाउद्देश्य आवेगात्मक अपराध गर्नेलाई निगरानीमा राख्ने कुनै संयन्त्र नभएको बताउँछन् उनी ।

अबोध बालिका कतै आफ्नै बाबु वा नातेदारबाट सामूहिक बलात्कारको सिकार हुन्छन्, ओछ्यानमा थलिएका वृद्धा, सुस्त मनस्थिति वा मानसिक सन्तुलन गुमाएकालाई बलात्कार गरिएका घटना सार्वजनिक भइरहेका छन् । यस्ता अति घृणित स्वरूप देखिन थालेकाले वयस्कले वयस्कलाई गर्ने बलात्कारले आममानिसलाई घोच्न छाडेको मनोविद् कुँवरको अनुभव छ । बलात्कारको सिकार भएका युवतीलाई परामर्श दिँदै आएकी कुँवर भन्छिन्, “यसले समाजमा नजानिँदो पाराले मौलाइरहेको क्रूर र हिंस्रक मनोवृत्तिलाई संकेत गर्छ ।”

अझ पछिल्ला घटनाले त बलात्कारका लागि बच्चा, सुस्त मनस्थिति, बिरामी र वृद्धालाई रोज्ने प्रवृत्तिले तीव्रता पाएको छ । नेपाल प्रहरीको महिला बालबालिका निर्देशनालयकी प्रहरी नायब उपरीक्षक (डीएसपी) तारा थापाका अनुसार यस्ता व्यक्तिले प्रत्याक्रमण र होहल्ला गर्न सक्दैनन् । अनि, अपराधीले प्रमाण मेटाउन पर्याप्त समय पाउँछन् । थापा भन्छिन्, “बुबा विदेश जाँदा आमालाई, माया गरेझैँ गरेर बच्चालाई, बोल्न नसक्ने र सडकमा बस्न बाध्य अबला महिलामाथि बलात्कार गरिएका देखिन्छन् ।”

हत्याका घटना त जति लुकाउन खोजे पनि बाहिर आउँछन्, दोषीले सजाय पाउँछन्, पीडितले न्याय । तर, बलात्कारका घटना भित्रभित्रै दबाइन्छन् । अझ परिवार वा आफन्तबाट हुने बलात्कार र यौन दुर्व्यवहार पीडित पक्षले नै बाहिर ल्याउन चाहँदैनन् । थापा भन्छिन्, “इज्जतको डरले बलात्कारीलाई ढाकछोप गरिन्छ । जसबाट उसलाई फेरि अपराध गर्न प्रश्रय मिल्छ ।”

मान्छेको सबैभन्दा ठूलो संरक्षक परिवार हो । त्यसपछि समाज र समुदाय । तर, परिवारभित्रै बलात्कार हुन्छ, हत्या गरिन्छ । समाजसम्म त्यो कुरा आइपुग्दैन, आए पनि ढाकछोप गरिन्छ वा समाजबाटै असुरक्षा हुन्छ । यस्ता घटनालाई सामान्यीकरण गरेर निष्कर्षमा पुग्न सकिन्न । मानवशास्त्री सुरेश ढकाल यसलाई असामान्य व्यक्तिको असामान्य व्यवहार मान्छन् । भन्छन्, “मानवशास्त्रको भाषामा डेभियन्ट केस हो । दिमागी रसायन नमिलेपछि वा दमित इच्छाहरू अभिव्यक्त गर्न नसकेपछि यस्ता विकृत व्यवहार देखा पर्छन् ।” ढकालकै शब्दमा, बरू आत्महत्याको कारण पत्ता लगाउन सकिन्छ । तर, यस्तो आपराधिक पागलपनसम्म मान्छे कसरी पुग्छ, ठम्याउन गाह्रो पर्छ ।

गत वर्षको फागुन तेस्रो साता मोरङबाट नमीठो खबर बाहिरियो । मिक्लाजुङ-७ मा सुस्त मनस्थितिकी ४५ वर्षीया शान्तिकुमारी तामाङको बलात्कारपछि हत्या भयो । शारीरिक सम्पर्क गर्न राजी नभएपछि ढुंगाले हानिएको, मादक पदार्थ खुवाइएको र पैनीमा लछारपछार गरेर फालिएको प्रहरी अनुसन्धानमा खुल्यो । तीन महिनाअगाडि मोरङ उर्लाबारी-४, बक्राहामा एक बालिकालाई सामूहिक बलात्कार गरेको अभियोगमा चार युवक पक्राउ परे । १३ चैतमा खोटाङ, दिक्तेल ससुराली घरमा बस्दै आएका हलेसी, तुवाचुङ नगरपालिका-१० का ६० वर्षीय मकरध्वज राईले पत्नी आइसरीको हत्या गरे, सामान्य घरायसी विवादमा । अपराधशास्त्री माधवप्रसाद आचार्य भन्छन्, “चारैतिर अनेक प्रकृतिका यस्ता आपराधिक प्रवृत्ति बढिरहेका छन् । तर, त्यस्तो कुकर्म गर्ने अवस्थामा व्यक्ति किन पुग्छ, कहिल्यै अध्ययन-अनुसन्धान हुँदैन । हामी घटनाबाट पाठ सिक्दैनौँ, बेवास्ता मात्र गर्छौं ।”

किन बढ्दै छ ?

संक्रमणकालीन समाजमा क्षणिक आवेगमा गम्भीर प्रकृतिका अपराध हुन्छन् । चाहे त्यो हत्या होस् वा बलात्कार । कारण, संक्रमणकालीन समाजमा स्रोत-साधन सीमित हुन्छ, प्रतिस्पर्धाचाहिँ अस्वस्थ । मान्छेका आवश्यकता पूर्ति हुँदैनन् । तनाव बढेसँगै त्यसको सीधा असर व्यवहारमा पर्छ । ठ्याक्कै यही नियति भोगिरहेको छ, नेपाली समाजले । मनोविज्ञका अनुसार माओवादी सशस्त्र द्वन्द्वअगाडि यस्ता घटना कम हुन्थे । द्वन्द्वले आपराधिक मनोवृत्ति बढायो । जस्तो : माथि उद्धृत रोल्पाका दुई हत्याकाण्डका अभियुक्तलाई नियालौँ । एक छोरी र दुई नातिनीको हत्या गर्ने लीलबहादुर ‘अयोग्य’ लडाकू हुन् । त्यसयता उनी ‘डिप्रेसन’मा थिए, स-सानो निहुँमा पनि आक्रोशित हुन्थे । त्यस्तै, नातेदार पर्ने दुई बच्चाको ज्यान लिने खर्कबहादुर केही समयअघि राजधानीमा चोरी काण्डमा पक्राउ परे । छुटेपछि

‘सजाय हदै होइन, छिटै’

– माधवप्रसाद आचार्य, अपराधशास्त्री

हरेक व्यक्तिको आचरणमा शिक्षा, सामाजिकीकरण, धर्म-संस्कृति अनि राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय घटनाक्रमको प्रभाव हुन्छ । द्वन्द्वका कारण ०५२ देखि ०६२ सम्म सामाजिक विशृंखलता देखापर्‍यो । लहलहैमा हजारौँको ज्यान गुम्यो । छाडापन र महत्त्वाकांक्षा बढ्यो । नैतिकता र सदाचार हरायो । बलात्कार र हत्या यसैको परिणाम हो ।

द्वन्द्व बिसाइए पनि सपना पूरा भएनन् । हिंसा गर्नै नहुने काम होइन रहेछ, बरू हिंसा गर्दा संरक्षण मिल्छ भन्ने सोचको विकास भयो । अहिले हरेक बलात्कारी र हत्यारालाई कहीँ न कहीँबाट संरक्षण छ । घरघरमा हुने अपराध अझ डरलाग्दो हुन्छ । बाहिर ल्याउँदा समस्या हुने भएकाले भित्रै विकृति बढ्छ । तर, मिडियामा आउने खबर र वास्तविक अपराधमा धेरै अन्तर हुन्छ । प्रहरीसम्म नआएका अपराध त समुद्रमा तैरिएको हिमशिलाजस्तै हो, थोरै मात्र देखिने । हत्या त जसोतसो बाहिर आउला, यौन हिंसा र बलात्कार भित्रभित्रै दन्किरहेको हुन्छ ।

पहिले-पहिले पनि छाडापन नभएको होइन तर मास मिडिया थिएन । समाजमा दबाइन्थ्यो । कुना-कन्दरामा भएको घटना थाहा हुँदैनथ्यो । अहिले रिपोर्ट गर्नुपर्छ भन्ने सजगता आउनु सकारात्मक हो । अपराध फेरि हुन नदिन घर-घरमा सचेतना बढाउनुपर्छ । ग्रामीण समाजमा बालबालिकामाथि यौन सजायको सचेतना हुनुपर्छ । सजाय कम भयो, त्यसैले अपराध बढ्यो भन्छन् मान्छे । यो त ‘ले म्यान थिङकिङ’ हो । वास्तवमा सजाय थोरै भएर अपराध बढेको होइन । एक त, अपराध नहुने माहोल बनाउनुपर्छ । भइहाले पनि छिटो कारबाही गर्ने प्रणाली विकास गर्नुपर्छ । छिटो-छरितो अनुसन्धान र कारबाहीको प्रक्रिया अगाडि बढाउँदा थोरै सजाय भए पनि प्रभावकारी हुन्छ ।

बलात्कारको केसलाई ‘फास्ट ट्र्याक’बाट किनारा लगाउनुपर्छ । घुम्ती अदालतको व्यवस्था गर्नुपर्छ, जहाँ घटना भयो, त्यहीँ अस्थायी मुकाम बनाएर अनुसन्धान गर्ने अनि दोषीलाई सजाय दिने । कसुर गर्दा दण्ड हुन्छ भन्ने छाप बस्नुपर्छ । जे होस्, उन्मुक्ति दिनुभएन ।

मादक पदार्थको लतमा भासिए । उनमा पनि आवेग अत्यधिक थियो । पूर्वडीआईजी मल्ल भन्छन्, “अपराध सामान्य हो, अपराध गरे पनि उन्मुक्ति पाइन्छ भन्ने गलत सोच मौलायो । सहनशीलता घट्दाको परिणाम हाम्रै सामु छ ।”

उचित अभिभावकत्व र प्रेम नपाउनु नकारात्मक सोच र व्यवहार विकास हुनुको अर्को कारण हो । धेरै अभिभावक पैसा कमाउने लालसामा परदेसिएका छन् । परिवारको आत्मीयता खुकुलो भएको छ । सामाजिकीकरणमा अनेक उल्झन भोग्नुपरेको हुन्छ । त्यसको प्रत्यक्ष असर व्यक्तिको व्यवहारमा पर्छ । मनोविद् कुँवर भन्छिन्, “जो आफैँ दमित छ, सम्मान पाएको हुँदैन । उसमा अधिक आक्रोश मात्र होइन, बदला र प्रतिशोधको भाव जन्मिने हुँदा पत्तै नपाई अपराधमा धकेलिन्छ ।”

तीव्र सामाजिक, राजनीतिक, वातावरणीय र प्रविधिकै परिवर्तनले पनि मानिसलाई अलमलमा पारेको छ । जीवनमा ‘कन्फ्युजन’ बढेको छ, समाजमा अस्तव्यस्तता । जसको दीर्घकालीन असर व्यवहारमा देखिन थालेको छ । अर्थात्, अति झिनो कारणले डरलाग्दा अपराध हुन थालेका छन् । कतिपयले घटनापछि पश्चात्ताप त गर्छन् तर समय घर्किसकेको हुन्छ ।

परामर्श र सचेतनाको खाँचो

अपराध कसरी रोक्न सकिन्छ ? अधिकांशको जवाफ एउटै हुन्छ, सजाय । तर, सजायले मात्र सूक्ष्म तहका अवरोध र मनोवृत्ति रोक्न/निमिट्यान्न पार्न सम्भव छ ? यही प्रश्न विज्ञलाई सोध्दा एउटै जवाफ आउँछ, छैन । त्यसो भए, उत्तम विकल्प के त ? मानवशास्त्री, अपराधशास्त्री, मनोविज्ञ र प्रहरी अधिकारीसम्मको साझा उत्तर आउँछ, परामर्श । सजाय त छँदैछ । दुर्भाग्य ! हामीकहाँ मनोवैज्ञानिक परामर्श र सचेतनामूलक कार्यक्रम शून्यजस्तै छन् ।

सजायले मात्र बलात्कार रोक्न र व्यक्तिलाई सुधार्न सम्भव नहुने कुँवरको जिकिर छ ।

यसका लागि एउटा घटना सुनाउँछिन् । झन्डै एक वर्षअगाडि काठमाडौँको सिनामंगलमा ‘मर्निङ वाक’ हिँड्नेले एउटी बच्चीलाई रगतपच्छे अवस्थामा भेटे । अस्पताल लगेपछि थाहा भयो, उनलाई बलात्कार गरेर फालिएको रहेछ ।

बच्चीकी आमा यौनकर्मी रहिछिन्, पक्राउ परेका पुरुषचाहिँ उनका नियमित ग्राहक । एक दिन महिलाको घर गए, आमा थिइनन्, बच्ची मात्र । त्यही मौकामा बच्चीलाई यौन शोषण गरे । मरेको ठानेर फालेर हिँडे । अनुसन्धानका क्रममा यति मात्र पत्ता लागेन, ती पुरुष बलात्कारकै मुद्दामा ६ वर्ष जेल बसेर छुटेको महिना दिन पनि बितेको रहेनछ । कुँवरको प्रश्न छ, “सजाय पर्याप्त हुँदो त त्यति लामो समय जेल बसेको मान्छे फर्किनासाथ उही कुकर्म किन दोहोर्‍याउँथ्यो ?” अर्थात्, सतहमा आवेग र आक्रोश देखिए पनि खासमा मानसिक समस्याकै परिणाम हुन्, बर्बर बलात्कार र निर्मम हत्या । त्यसैले निदानका लागि पनि मनोवैज्ञानिक उपचार विधि नै अपनाउनुपर्छ ।

हामीकहाँ नयाँ किसिमका डरलाग्दा र आवेशजन्य अपराधका बारेमा बृहत् अध्ययन गर्ने न जनशक्ति छ, न त स्रोत-साधन । यस प्रकृतिका अपराधलाई पनि सामान्य र परम्परागत ढंगले ‘ट्रिट’ गरिन्छ । दोषीलाई पक्रने, उसलाई गर्ने व्यवहार र सजायमा केही भिन्नता हुन्न । जबकि, उसको आपराधिक पृष्ठभूमि र कारण अलग हुन्छ । पूर्वडीआईजी मल्ल भन्छन्, “यस्ता व्यक्तिलाई जेलमा रहुन्जेल मात्र होइन, निस्केपछि पनि राज्यले निगरानीमा राख्नुपर्छ । परामर्शको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।”

विकसित मुलुकमा अपराधीलाई सत्मार्गमा हिँडाउन सरकारले प्रभावकारी परामर्श दिए पनि हामीकहाँ यस्तो अभ्यास छैन । सोही कारण पटके अपराधीहरूको बाहुल्य छ । अपराधीमाथिको निगरानी नै फितलो छ भने अपराध गर्नुअघिका उसका व्यवहार कसले नियालोस् ? अपराधशास्त्री आचार्य भन्छन्, “हरेक व्यक्तिले एकैपटक अपराध गर्ने होइन । त्यसका लागि विगतदेखि नै माहोल बनेको हुन्छ । पटक-पटक त्यस्ता व्यवहार गरिरहेको हुन्छ । तर, अरूले ख्यालै गर्दैनन् ।”

सार्वजनिक लज्जाबोध पनि अपराधतिर लम्कन नदिने अस्त्र बन्ने मानवशास्त्री ढकाल बताउँछन् । तर, हामीकहाँ असामान्य वा नकारात्मक व्यवहार देखेपछि नजिकका व्यक्तिले मनोपरामर्शदाताकहाँ पुर्‍याउने संस्कारको पनि अभाव छ । ◆

*(साथमा, **काशीराम डाँगी**/रोल्पा)*

अदालतको आडमा क्यासिनो

अदालती कनेक्सनले क्यासिनोलाई कानुनी दायरामा ल्याउन मुस्किल

जनक नेपाल

संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले क्यासिनो नियमावली, २०७० अनुसार ५ वैशाख ०७१ मा इजाजत नलिने क्यासिनोहरू बन्द गर्ने निर्णय गर्‍यो । उक्त निर्णयविरुद्ध होटल मल्लमा रहेको क्यासिनो भेनसका सञ्चालकहरू अदालत गुहार्न पुगे । सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीश बैजनाथ उपाध्यायको एकल इजलासले १३ असार ०७३ मा क्यासिनो भेनसको पक्षमा अन्तरिम आदेश दियो। प्रधानन्यायाधीश सुशीला कार्की र न्यायाधीश सपना प्रधान मल्लको संयुक्त इजलासले ९ असोज ०७३ मा सो आदेश बदर गर्दै भन्यो, 'कानुन बमोजिम क्यासिनोको लाइसेन्स होटल मल्लले नवीकरण नगरेकाले मन्त्रालयले क्यासिनो बन्द गर्ने निर्णयसमेत गरिसकेको अवस्थामा यस अदालतबाट भएको अन्तरिम आदेशको निरन्तरताको औचित्य नरहेको हुँदा सो अन्तरिम आदेश बदर गरिएको छ ।'

क्यासिनोको विपक्षमा आएको त्यो फैसला पाँच दिन पनि टिक्न पाएन । प्रधानन्यायाधीश कार्कीले बदर गरेको अन्तरिम आदेश जीवित हुने गरी उच्च अदालत पाटनले १४ असोजमा क्यासिनो बन्द नगर्न अर्को आदेश दियो। क्यासिनो भेनसका मार्केटिङ अफिसर विनोदप्रकाश चटौतको निवेदनमा सुनुवाइ गर्दै उच्च अदालत पाटनका न्यायाधीश अब्दुल अजीज मुसलमानले क्यासिनो सञ्चालन गरी काममा लगाउन अन्तरिम आदेश जारी गरे । आदेशमा भनिएको थियो, 'रोजगारीबाट हटाइए निवेदकहरूको रोजगारीसम्बन्धी हकमा असर पर्न जाने भएकाले निवेदकहरूलाई यथावत् काममा लगाई रोजगारीको संरक्षण दिई सेवा-सुविधा उपलब्ध गराउनू ।' क्यासिनो र अदालतबीच बिचौलियाहरूले यति भरपर्दोसँग काम गरेका थिए कि अन्तरिम आदेशको मस्यौदा अघिल्लो दिन नै क्यासिनो सञ्चालककहाँ पुगेको थियो ।

नियमावली लागू भएको चार वर्ष बित्दासमेत कसरी कानुनी दायराभन्दा बाहिर रहेरै क्यासिनोहरू सञ्चालन भइरहेका छन् भन्ने यो एउटा उदाहरण मात्र हो। राजधानी र बाहिरका १० क्यासिनो यसरी नै अदालतको अन्तरिम आदेशको आडमा चलिरहेका छन्। क्यासिनोलाई टिकाउने अन्तरिम आदेशमा न्यायाधीश निकटस्थ बिचौलियाहरूको ठूलै भूमिका देखिएको छ । क्यासिनो भेनसको सुरुको अन्तरिम आदेशका लागि बिचौलियाको भूमिका निर्वाह गरेका थिए, प्रभुशमशेर राणाले । न्यायाधीशद्वय कार्की र मल्लको इजलासबाट अन्तरिम आदेश उल्टिएपछि क्यासिनो सञ्चालक किशोर सिलवाललगायतले उनलाई दिएको ३० लाख रुपियाँ फिर्ता मागे । प्रभुले उल्टै कबुल अनुसारको ५० लाख नपाएको भन्दै प्रतिवाद गरेपछि विवाद प्रहरीसम्म पुगेको थियो ।

नियमावली अनुसार इजाजत नलिने क्यासिनो बन्द गर्ने सरकारी निर्णयविरुद्ध सबैभन्दा

Casino Royale
Kathmandu
Casino Royale

क्यासिनोको बक्यौता

अन्नपूर्ण इन्टरनेसनल प्रालि

रू ११,६९,१५,१७५

होटल एभरेस्ट इन्टरनेसनल प्रालि

रू १०,३५,६२,५००

होटल सोल्टी लिमिटेड

रू ६,१३,३३,३३२

होटल मल्ल प्रालि

रू ७,६५,०७,५३८

पहिले होटल याक एन्ड यतीमा रहेको क्यासिनो रोयलका सञ्चालक सुरेन्द्रबहादुर सिंह सर्वोच्च अदालत पुगेका थिए । उनको निवेदनमा २३ कात्तिक ०७२ मा सुनुवाइ गर्दै न्यायाधीश गिरीशचन्द्र लालको एकल इजलासले 'गिल्ट इन्भेस्टमेन्टले सञ्चालन गर्दै आएको क्यासिनो रोयल सञ्चालन गर्न नपाएको अवस्थामा निजलाई आर्थिक हानि बेहोर्नुपर्नाका साथै नेपाल सरकारको राजस्वसमेतमा प्रतिकूल असर पर्ने भन्दै अर्को आदेश नभएसम्मका लागि क्यासिनो सञ्चालनमा कुनै प्रकारको बाधा-अवरोध नगर्नू/नगराउनू' भनी अन्तरिम आदेश जारी गऱ्यो । अघिल्लो बक्यौता रोयल्टी कसले तिर्ने भन्नेमा क्यासिनो र होटल सञ्चालकबीच विवाद भएपछि होटल याक एन्ड यती अन्तरिम आदेश खारेजीको माग गर्दै सर्वोच्च अदालत पुग्यो । तर, न्यायाधीश कल्याण श्रेष्ठसमेतको इजलासले अघिल्लो अन्तरिम आदेशलाई नै निरन्तरता दिने आदेश सुनायो । श्रेष्ठ उनै हुन्, जसले क्यासिनो व्यवस्थित गर्न नियमावली ल्याउन सरकारका नाममा निर्देशनात्मक आदेश दिएका थिए ।

क्यासिनो-अदालत कनेक्सन कतिसम्म छ भने पर्यटन विभागबाट अनुमति नै नलिएका क्यासिनोलाई समेत 'सञ्चालनमा रोक नलगाउन' आदेश दिइएको छ । होटल मल्लमा क्यासिनो चलाउन विभागमा निवेदन दिएकै भरमा बेल्लिज नेपालका तर्फबाट ज्ञानेन्द्र श्रेष्ठले २० पुस ०७४ मा सर्वोच्चमा रिट दिएका थिए । वरिष्ठतम न्यायाधीश दीपकराज जोशीको एकल इजलासले २३ पुसमा मुद्दाको अन्तिम किनारा नलागेसम्म क्यासिनो सञ्चालनको अन्तरिम आदेश जारी गऱ्यो । नियमावलीको नियम ३ मा क्यासिनो सञ्चालन गर्न इजाजतपत्र लिनुपर्ने र नियम ४ मा इजाजतपत्र लिनुअघि प्रचलित कानुन बमोजिम कम्पनी सञ्चालन हुनुपर्ने उल्लेख छ । न्यायाधीश जोशीको इजलासले क्यासिनो नियमावलीका अरू नियम पूरा गरेको भन्दै अन्तरिम आदेश दिएको थियो ।

न्यायाधीश रामकुमारप्रसाद साह र जगदीश शर्मा पौडेलको संयुक्त इजलासले व्यवसाय रोक्न नमिल्ने भन्दै १८ जेठ ०७१ मा सेन्ट्रल मिडियाको पक्षमा अन्तरिम आदेश जारी गऱ्यो । त्यस्तै, न्यायाधीश दीपकराज जोशीको एकल इजलासले १५ साउन ०७१ मा ह्याप्पी आवर प्रालिलाई क्यासिनो सञ्चालन गर्न अन्तरिम आदेश दियो ।

क्यासिनोलाई कानुनी दायरामा ल्याउन अदालती अन्तरिम आदेशहरू बाधक देखिएका छन् । चार वर्षसम्म मुद्दाहरू टुंगिएका छैनन् । सञ्चालकले पाएको अन्तरिम आदेश बदर भए कर्मचारीको नाममा रिट हाल्ने र अर्को आदेश ल्याएर क्यासिनो सञ्चालन गरिएका छन् । अवैध रूपमा क्यासिनो सञ्चालन गर्न र बाँकी बक्यौता रोयल्टी तिर्न बाध्य नपार्न बिचौलियाहरू न्यायाधीशकहाँ धाइरहेका छन् । अन्तरिम आदेशकै आडमा चलेको एक क्यासिनोका सञ्चालक सदस्य भन्छन्, "पहिले बिचौलिया खोज्नुपर्थ्यो । वकिलमार्फत जानुपर्थ्यो । अहिले त कतिपय न्यायाधीशहरू आफैं डिल गर्न थालेका छन् ।"

बिचौलियाहरूले मुख्यत: तीन काम गरेबापत कमिसन लिने गरेका छन् । पहिलो, क्यासिनो सञ्चालकले चाहेकै भाषामा अन्तरिम आदेश जारी गराउने । दोस्रो, मुद्दाको पेसी सार्ने । तेस्रो, विभिन्न निहुँमा क्यासिनो सञ्चालन लम्ब्याउने । एक साता मात्र क्यासिनो चल्न पाउँदा करोडौं लाभ हुने भएकाले क्यासिनो सञ्चालकहरूले न्यायाधीशलाई प्रभावमा पार्न बिचौलियाले मागेको रकम खर्चिने गरेको ती सञ्चालक बताउँछन् । अदालतमा मुद्दाहरू कसरी लम्बिइरहेका छन् भन्ने बुझ्न रोयल क्यासिनो सञ्चालक गिल्ट इन्भेस्टमेन्ट र होटल याक एन्ड यतीको मुद्दा हेरे पुग्छ । साढे दुई वर्षको बीचमा सर्वोच्चमा सो मुद्दा २५ पटक पेसीमा चढेको छ । त्यसमध्ये १२ पटक 'हेर्न नभ्याउने' भन्दै सारिएको छ । चार पटक 'हेर्न नमिल्ने' भनिएको छ । दुई पटक 'स्थगित' भयो भने एक पटक 'हेर्दाहेर्दै'मा राखियो । न्यायाधीशद्वय केदारप्रसाद चालिसे र शारदाप्रसाद घिमिरेले २९ माघ ०७४ मा हेर्दाहेर्दैमा राखिएको मुद्दा २२ फागुनको पेसीमा अन्तिममा राखेर हेर्न नभ्याइएको बनाइयो । २२ कात्तिक ०७२ मा न्यायाधीश सुशीला कार्कीको इजलासमा रहेको मुद्दा स्थगित गराइयो । त्यसपछि कार्कीसहितको इजलासमा ५ माघ र १० माघमा पेसी चढे पनि 'हेर्न नमिल्ने' भनेर सारियो ।

त्यसो त कार्यान्वयनमा नआउँदै क्यासिनो सञ्चालन तथा नियमन नियमावली, २०७० खारेजीको माग गर्दै भ्याली लिंक प्रालि, ह्याप्पी आवर प्रालि, होटल पोखरा ग्रान्ड, क्यासिनो ग्रान्ड र सेन्ट्रल मिडियाले सर्वोच्चमा निवेदन दिएका थिए । न्यायाधीशत्रय सुशीला कार्की, प्रकाश वस्ती र वैद्यनाथ उपाध्यायको संयुक्त इजलासले ७ चैत ०७० मा सर्वोच्चको आदेशमै नियमावली बनेको भन्दै अन्तरिम आदेश जारी गर्न अस्वीकार गऱ्यो । त्यसपछि मात्र नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार क्यासिनोलाई कारबाही गर्न सरकारलाई बाटो खुलेको हो ।

क्यासिनो नियमावलीमा सर्त पूरा भएपछि मात्र सञ्चालन इजाजत पाउने व्यवस्था छ । त्यसका लागि होटलसँग आफ्नो परिसरमा क्यासिनो सञ्चालन गर्न सहमतिपत्र हुनुपर्छ । त्यस्तै, सञ्चालकले यसअघि सञ्चालन गरेको क्यासिनोको राजस्व बक्यौता रोयल्टीसमेत चुक्ता गरेको हुनुपर्छ । यसैगरी, होटल परिसरमा विगतमा सञ्चालित क्यासिनोको बक्यौता राजस्व रोयल्टीसमेत चुक्ता हुनुपर्ने, क्यासिनोमा कार्यरत कर्मचारी, कामदार (मजदुर)लाई दिनुपर्ने तलब-सुविधा चुक्ता गरेको र सञ्चालकको चालचलन खुलेको प्रहरी प्रतिवेदन पनि आवश्यक पर्छ । तर, मुख्य सर्त पूरा नगरेरै क्यासिनोहरू चार वर्षदेखि निर्वाध चलिरहेका छन् ।

अदालतको इजाजत नलिएका र बक्यौता नतिरेका क्यासिनोलाई चल्न आदेश दिनुलाई सही भन्न नमिल्ने बताउँछन्, वरिष्ठ अधिवक्ता शम्भु थापा । "अदालतकै निर्देशनात्मक आदेशबाट क्यासिनो नियमावली आएको हो । अब त्यही अनुसार प्रक्रियामा नआउने क्यासिनोहरू सरकारले बन्द गर्न सक्छ," उनी भन्छन्, "सबैभन्दा प्रस्ट कुरा क्यासिनो अदालतको आदेशले नभई सरकारी अनुमतिले मात्र चल्न पाउँछ । अदालत र क्यासिनोबीच कनेक्सन देखिएको जस्तो महसुस हुने गरी कुनै पनि क्रियाकलाप हुनु भएन ।" क्यासिनोमा जुवा खेल्न पैसा चाहिने तर सरकारसँग इजाजत लिनु नपर्ने,

कुल रू १,३२,८०,९४,४५६

होटल याक एन्ड यती

रू ११,८७,५०,०००

नेपाल रिक्रियसन सेन्टर प्रालि

रू ५३,५०,३३,९२७

ह्याप्पी आवर प्रालि

रू ६,९३,२७,५००

दी फूलबारी लिमिटेड पोखरा

रू २४,६६,६४,४८२

अन्तरिम आदेशमा सञ्चालित क्यासिनोहरू

गिल्ट इन्भेस्टमेन्ट प्रालि
क्यासिनो रोयल

रकरक इन्टरनेसनल प्रालि
क्यासिनो ग्याड, मिनी क्यासिनोहरू (होटल साथी धनगढी, सुरज वीरगन्ज, नान्स भैरहवा, रियाज काँकडभिट्टा)

ह्याप्पी आवर प्रालि
मिनी क्यासिनोहरू (होटल स्विटड्रिम महेन्द्रनगर, लाकौल भैरहवा, स्नेहा नेपालगन्ज र ढाका चन्द्रगढी)

राजस्व तथा बक्यौता तिर्नु नपर्ने र कर्मचारीलाई तलबसमेत दिन नपर्नेजस्तो अवस्था आएको उल्लेख गर्दै उनी भन्छन्, “अन्तरिम आदेशपछि पनि मुद्दा कहिले टुंगिने कुनै टुंगो छैन । यस्तो पनि हुन्छ ?”

क्यासिनो नियमावली अनुसार होटल सांग्रिला, सोल्टी, तारागाउँ रिजेन्सी हायात, अन्नपूर्ण र टाइगर वन भैरहवामा सञ्चालित क्यासिनोले मात्र अनुमति लिएका छन् । त्यस्तै, महेन्द्रनगरको ओपेरा, वीरगन्जको भिस्वा, विराटनगरको रत्ना र काठमाडौँको प्लाटिनमले आधुनिक मेसिन वा उपकरणबाट खेलाइने खेलको इजाजत लिएका छन् ।

मर्कामा कर्मचारी

क्यासिनो बन्द गर्ने र अर्कै कम्पनीमार्फत नयाँ सञ्चालन गरिँदा सबैभन्दा बढी त्यसमा कार्यरत कर्मचारी मर्कामा पर्छन् । होटल अन्नपूर्णमा रहेको क्यासिनो अन्ना बन्द भएपछि त्यहाँ कार्यरत ९ सय २२ कर्मचारी बेरोजगार भए । तत्कालीन मार्केटिङ अफिसर विनय कार्की कर्मचारीले तलबभत्ता, उपदान, सञ्चयकोष र अन्य सुविधा गरी झन्डै १४ करोड रुपियाँ पाउन बाँकी रहेको बताउँछन् । भन्छन्, “सरकारले क्यासिनो व्यवसायलाई बेलैमा कानुनी दायरामा ल्याउन सकेन । अहिले अदालतको आडमा मनपरी भइरहेको छ । कर्मचारीले कहिले पैसा पाउने भन्ने टुंगो छैन ।” क्यासिनो सञ्चालकबाट डुबेको रकम असुल्न कर्मचारीले अदालतमा मुद्दा दिएको बताउँछन् कार्की ।

होटल अन्नपूर्णले भने एकपछि अर्को कम्पनीलाई क्यासिनो सञ्चालन गर्न दिएको छ । अन्नापछि इन्फ्रास्ट्रक्चर एन्ड प्रोजेक्ट इन्डिया लिमिटेडलाई ३१ भदौ ०७३ मा इम्पेरियल क्यासिनो खोल्न स्वीकृति दिइयो । क्यासिनोविरुद्ध ९ पुस ०७४ मा अदालतमा निवेदन परेपछि एट्लान्टिक रिक्रिएसन प्रालिलाई क्यासिनो प्यालेस सञ्चालनको अनुमति दिइएको छ ।

त्यस्तै, होटल सोल्टीले रोयल्टी र बक्यौता रकम तिर्नुको सट्टा माजोङको नामबाट क्यासिनो सञ्चालन गरिरहेको छ । होटल हायातले क्यासिनो तारालाई फेरेर क्यासिनो प्राइड बनाएको छ । त्यस्तै, होटल मल्लले क्यासिनो भेनस बन्द गरेर सर्वोच्चको अन्तरिम आदेशबाट क्यासिनो बेल्लिज सञ्चालनमा ल्याएको छ ।

डेढ अर्ब बक्यौता

नयाँ नियमावली अन्तर्गत क्यासिनोहरू आउन नचाहनुको मुख्य कारण उनीहरूले सरकारलाई तिर्नुपर्ने झन्डै डेढ अर्बको बाँकी बक्यौता र रोयल्टी नै हो । नियमावलीमा इजाजत पाउन सम्बन्धित कम्पनीले सबै बक्यौता तिरेको हुनुपर्ने भनिएको छ । तर, सबैजसो क्यासिनोले तिरेका छैनन् ।

पर्यटन विभागले आठ होटल तथा क्यासिनो कम्पनीबाट बक्यौता असुल-उपर गर्न कुमारीचोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालयलाई एक वर्षअघि पठाएको विवरण अनुसार १ अर्ब ३२ करोड ८० लाख ९४ हजार ४ सय ५६ रुपियाँ ५२ पैसा असुल गर्नुपर्ने देखिएको छ । त्यसमध्ये झन्डै डेढ करोड बक्यौता मात्र असुली भएको कुमारीचोकले जानकारी गराएको विभागका महानिर्देशक दिनेश भट्टराई बताउँछन् । बक्यौता दाखिला नगरे अचल सम्पत्ति रोक्का राखी सरकारी बाँकी रकम असुल-उपर र मालपोत कार्यालयहरूमा जायजेथा रोक्का गरिने भन्ने पत्र पठाउँदासमेत क्यासिनो र होटलहरूले अटेर गरिरहेका छन् । भट्टराई भन्छन्, “अब होटल र क्यासिनोबाट कानुन बमोजिम बक्यौता असुल हुनेछ ।” विभागले रोयल्टी तिर्न ३५ दिने सूचना प्रकाशित गरिसकेको छ । तर, उक्त म्यादभित्र कुनै क्यासिनोले बक्यौता तिरेनन् । त्यसैले विभागले ०७० यताको रोयल्टी बक्यौता यकिन गर्न भर्खरै बनाएको कार्यदलको प्रतिवेदन संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयमा बुझाएको छ ।

आर्थिक विधेयक ०७४/७५ मा क्यासिनोलाई वार्षिक तीन करोड र आधुनिक मेसिनबाट खेलाइने मिनी-क्यासिनोको २ करोड रुपियाँ नवीकरण शुल्क लाग्ने व्यवस्था छ । किशोर सिलवाल सञ्चालक रहेको रक इन्टरनेसनल, सुरेन्द्रबहादुर सिंह सञ्चालक रहेको ह्याप्पी आवर र महेश्वरमान जोशी सञ्चालक रहेको सेन्ट्रल मिडियाले राजधानीबाहिर विभिन्न सहरमा मिनी-क्यासिनो सञ्चालन गरिरहेका छन् । मिनी-क्यासिनो चारतारे होटलमा सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । तर, कुनै पनि होटल त्यो स्तरका छैनन् ।

नेपालमा क्यासिनो व्यवसायको इतिहास ५१ वर्ष पुरानो छ । ४ असोज ०२३ मा तत्कालीन उद्योग तथा वाणिज्य मन्त्रालयको निर्णय अनुसार होटल सोल्टीमा क्यासिनो खुलेको थियो । विसं ०७० मा क्यासिनो नियमावली आउनुअघि मन्त्रिपरिषद्को निर्णयमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता हुँदै आएका थिए । ०४६ मा प्रजातन्त्र पुनःस्थापनासँगै क्यासिनोको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो । ०६२/६३ को दोस्रो जनआन्दोलनपछि क्यासिनो झन् मौलायो । १३ फागुन ०६५ मा माओवादी नेतृत्वको सरकारका संस्कृति तथा पर्यटनमन्त्री हिसिला यमीको सिफारिसमा सेन्ट्रल मिडियाले १० मिनी-क्यासिनो खोल्ने अनुमति पाएको थियो । २५ कात्तिक ०६६ मा तत्कालीन संस्कृति तथा पर्यटनमन्त्री शरतसिंह भण्डारीले रक इन्टरनेसनललाई अरू १० मिनी-क्यासिनो खोल्ने अनुमति दिए । भण्डारीले ह्याप्पी आवर प्रालिलाई थप १० क्यासिनो खोल्ने बाटो खोलिदिए । अहिले भने सबैभन्दा धेरै विवादित तिनै मिनी-क्यासिनो भएका छन् । ◆

तस्बिर : भास्कर ओझा

एक्ला, निरीह

आफ्नै समूहबाट जितेका महामन्त्रीको समेत साथ र समर्थन पाउन असफल

सन्तोष आचार्य

पोखरा पुगेका कांग्रेस वरिष्ठ नेता रामचन्द्र पौडेल आफ्ना कार्यकर्तासँग धुरुधुरु रोए, ४ वैशाखमा । पार्टी नेतृत्वको कार्यशैलीका कारण विरक्तिएका पौडेलले कार्यकर्तासँग भने, "पार्टीभित्र झांगिएको बेथिति देख्दा कहिलेकाहीँ मलाई आत्महत्या गरूँझैँ लाग्छ ।"

चुनावी हारको जिम्मा पार्टी सभापति शेरबहादुर देउवाले लिनुपर्ने अडानमा थिए, पौडेल । कांग्रेस केन्द्रीय समिति बैठकको प्रारम्भदेखि नै प्रमुख रूपमा यही मुद्दा उठाए पनि त्यसको सुनुवाइ नहुने संकेत उनले पाइसकेका थिए । त्यही निराशाको परिणाम थियो, पोखराको भावुक अभिव्यक्ति ।

आखिर भयो पनि त्यही । चुनावमा पार्टी पराजयको जिम्मा सभापतिले मात्र होइन, सिंगो केन्द्रीय समितिले लिनुपर्ने प्रस्ताव पारित भयो । निर्वाचन परिणामलाई लिएर देउवालाई घेराबन्दी गर्ने पौडेलको रणनीति असफल भयो । र, उनको रणनीति असफल बनाउने भूमिका रह्यो महामन्त्री शशांक कोइरालाको ।

आफ्नो भएर पनि पराइ

प्रमुख प्रतिपक्षी कांग्रेसको यसपटकको केन्द्रीय समितिको म्याराथन बैठकमा क्रुद्ध देखिए, पौडेल । ९ चैत ०७४ देखि १६ वैशाख ०७५ सम्म चलेको बैठकमा पौडेलको आवेगलाई थुमथुम्याउन महामन्त्री कोइराला नै अघि सर्नुपर्‍यो । उनले पौडेललाई थुमथुम्याएनन् मात्र, पार्टी पराजयको दोष सभापतिको थाप्लोमा हाल्न नहुने बताए । लिखित प्रस्ताव नै पेस गरेर सभापतिको झाँको झार्ने सुरमा रहेका पौडेललाई महामन्त्रीको उक्त भनाइले असहज बनाइदियो । आखिर पौडेल जे चाहन्थे, त्यो भएन । देउवा जे चाहन्थे, त्यही भयो, त्यो पनि पौडेल पक्षका भनिएका महामन्त्रीका कारण ।

१६ वैशाखमा बैठक टुंग्याउँदै कांग्रेसले चुनावी परिणाम सम्बन्धमा आफ्नो निर्णय सुनायो, 'जे-जस्ता कारणहरूले निर्वाचन परिणाम प्रतिकूल भयो, नेपाली कांग्रेस केन्द्रीय समितिले त्यसको जिम्मेवारी लिन्छ ।'

पार्टीको गत १३औँ महाधिवेशनमा पौडेलले आफ्नो समूहबाट महामन्त्रीमा उठाएर शशांकलाई जिताएका थिए । तर, पनि पार्टी पराजयको दोषीको खोजी भइरहेको मुद्दामा आफूलाई होइन, सभापतिलाई साथ दिएपछि उनको चित्त दुखाइ हुनु अस्वाभाविक होइन ।

उक्त महाधिवेशनमा पौडेल समूहबाट शेखर कोइराला महामन्त्रीमा उठ्ने निश्चित थियो । तर, अन्तिम समयमा आएर पौडेलले 'मलाई बीपी-पुत्र नै चाहिन्छ' भनेर शशांकलाई उम्मेदवार बनाए । एक केन्द्रीय सदस्य भन्छन्, "शशांकले पनि महामन्त्री हुनका लागि मात्र पौडेललाई उपयोग गरे । तर, निर्वाचित भएको दिनदेखि नै संस्थापन हुन पुगे ।"

यो दाबीमा किन पनि दम छ भने महामन्त्री शशांकबाट पौडेलले साथ नपाएको यो पहिलो घटना होइन । संसदीय दलको नेताको निर्वाचनमा पनि पौडेलले उनको साथ पाउन सकेनन् । २१ फागुन ०७४ मा भएको उक्त निर्वाचनमा एकातिर पार्टी सभापति देउवा नै

उम्मेदवार थिए भने अर्कोतर्फ पौडेल समूहका प्रकाशमान सिंह ।

पौडेलले शशांकलाई प्रकाशमानको समर्थक बस्न आग्रह गरेका थिए । बीपी-पुत्र शशांक समर्थक र गणेशमान-पुत्र प्रकाशमान उम्मेदवार बन्दा राम्रो सन्देश जाने र उस्तै परे जित्न पनि सकिने उनको आकलन थियो । तर, न शशांक नै समर्थक बस्न माने, न त प्रकाशमानले देउवालाई जित्न नै सके । देउवालाई सहज जितका लागि बाटो छाडिदिने काम शशांकले गरे ।

त्यसो त शशांक आफैँ उक्त पदका आकांक्षी थिए । उनले देउवालाई मनाउने प्रयास पनि गरे । तर, देउवा आफैँले चाहना देखाएपछि शशांकले सहयोग गरिदिए । यहीँनेर पौडेल भस्किएको हुनुपर्छ ।

आफूलाई रामचन्द्र वा अरू कुनै गुटको मान्छेका रूपमा नलिइदिन आग्रह गर्छन् शशांक । "मैले मुद्दाका आधारमा आफ्नो पोजिसन क्लियर गर्ने हो, देउवा वा पौडेलभन्दा मेरा लागि पार्टी ठूलो हो, को कसको व्यक्तिभन्दा पनि पार्टी प्रधान हुन्छ," उनी भन्छन्, "पार्टी बलियो बनाउनेतिर लागेनौँ भने फेरि पनि नराम्रो नियति भोग्नुपर्ने हुन्छ ।"

गत महाधिवेशनमा आफ्नो समूहबाट निर्वाचित भएका महामन्त्री शशांक र कोषाध्यक्ष सीतादेवी यादवबाट कुनै काम लिन नसकेका पौडेल आफ्ना तर्फबाट कोही एक जनालाई सह-महामन्त्री बनाइदिन देउवासमक्ष हारगुहार गरे पनि पाएनन् । उपसभापतिमा विमलेन्द्र निधि, महामन्त्रीमा पूर्णबहादुर खड्का र सह-महामन्त्रीमा प्रकाशशरण महत मनोनीत भए । तर, यहाँ पनि महामन्त्री कोइरालाले पौडेललाई साथ दिएनन् । २१ वैशाखमा पौडेल पक्षले बहिष्कार गरेको पदाधिकारी मनोनयन बैठकको निर्वाचन प्रक्रियामा महामन्त्री कोइराला अन्तिमसम्म सहभागी मात्र थिएनन्, देउवाको पदाधिकारी मनोनयनमा पनि मौन समर्थन गर्न पुगे ।

नपत्याइएका नेता

कता-कता पुरातन कांग्रेसको विम्बझैँ लाग्छन्, रामचन्द्र । कांग्रेसभित्रका यस्तै पुरातन मूल्य-मान्यता र आदर्शको कुरा गर्ने कार्यकर्ता उनलाई नेता मान्न तयार छन् । तर, उनले देउवा समूहमा नअटाएका, कृष्णप्रसाद सिटौलातिर पनि पाखा परेका, खुमबहादुर खड्काको निधनपछि एक्लिएकाहरूको समूह कसैलाई पनि आफ्नो पक्षमा पार्न सकेका छैनन् ।

गत महाधिवेशनमा त सिटौलाले देउवा र पौडेल दुवैलाई सभापति मान्न सकिन्न भन्दै आफैँ उम्मेदवारी दिएका थिए । कमला पन्त र मधु आचार्यबाहेक निरन्तर साथ दिनेहरू पौडेलको समूहमा कम छन् ।

पौडेल समूहका भनिएका मिनेन्द्र रिजाल कतिबेला देउवाको दैलोमा पुग्छन्, टुंगो छैन । उनीसँगै रहेका भनिएका नवीन्द्रराज जोशीले परेका बेलामा पौडेललाई साथ दिन्छन् कि काठमाडौँ कांग्रेसभित्र आफ्नो राजनीति जोगाउन प्रकाशमान सिंहको कित्तामा पुग्छन्, थाहा छैन । यसर्थ, पौडेल एक्ला छन् र पार्टीभित्र निरीह ।

पार्टीभित्र आफूलाई बलियो रूपमा प्रस्तुत गर्न महामन्त्री मात्र होइन, अन्य प्रभावशाली नेताहरूको खास साथ नपाइरहेका पौडेललाई जति कमजोर पारिन्छ, प्रमुख प्रतिपक्षको भूमिकामा रहेको कांग्रेस त्यति नै कमजोर हुनेछ । मनमौजी शैलीले पार्टी सञ्चालन गर्ने देउवाका लागि पार्टीभित्रको प्रतिपक्षी कमजोर हुनेछ, जसको परिणाम आगामी निर्वाचनमा देखिनेछ ।

पौडेल पार्टीभित्र कमजोर हुनुमा आफूले लिएको अडानमा बसिरहनुभन्दा आफू र आफ्नाका लागि पद खोज्दै हिँड्ने प्रवृत्ति पनि प्रमुख कारण हो । विधानले तोकेको संख्याभन्दा बढी राखेर विधानविपरीत गठन गरिएको संसदीय बोर्डमा पौडेल आफू पनि बसे । केन्द्रीय कार्य सम्पादन समितिमा पनि त्यही नियति दोहोरियो ।

उसो त पौडेलमा लोभको अंश मात्रै बढी छ भन्न पनि सकिँदैन । उनी पार्टीपंक्तिलाई ऊर्जा दिने क्षमता पनि राख्छन् । ०७० को दोस्रो संविधानसभा निर्वाचनमा देशभर प्रभावशाली ढंगले प्रशिक्षण अभियान चलाएर मुर्झाएको कांग्रेसलाई पहिलो बनाउन उनको भूमिका महत्त्वपूर्ण थियो । तर, त्यसको जस पार्टीभित्र उनले कहिल्यै पाएनन् ।

भेट महाधिवेशनमा

पार्टी पराजित गराएको, पदाधिकारी मनोनयनका लागि दुई वर्षभन्दा बढी समय लगाएको, विभागहरू गठन गर्न नसकेको, आफ्नो गुटको संरक्षण गरेर अरूलाई तेजोबध गरेको, विगतमा आफैँले सारेको एक व्यक्ति एक पदको अवधारणालाई स्वीकार नगरेको, पार्टीलाई कमजोर बनाएको जस्ता आरोप पौडेलले देउवामाथि लगाउँदै आएका छन् ।

आगामी महाधिवेशनमा पार्टी नेतृत्व लिनका लागि पौडेलका हतियार यिनै हुन सक्छन् । जेठमा हुने भनिएको कांग्रेस जिल्ला सभापतिहरूको भेलादेखि भदौमा हुने भनिएको महासमिति बैठक र त्यसपछि हुने महाधिवेशनसम्म पौडेलले यिनै आरोप तेर्स्याएर देउवालाई खुइल्याउने रणनीति बनाउनेछन् ।

अर्को महाधिवेशनमा पनि उनको भिडन्त देउवासँगै हुने लक्षण देखिन्छ । अर्थात्, एकपटक फेरि पौडेलले देउवालाई अक्षमको आरोप लगाउँदै पार्टी नेतृत्वका लागि आफ्नो दाबी पेस गर्नेछन् । तर, के उनले देउवाको कार्यशैली नरुचाएका कांग्रेसजनको विश्वास आर्जन गर्न सक्लान् ? उनले आफैँलाई सोध्नुपर्ने प्रश्न हो यो ।

आफूले पटक-पटक गुट संरक्षक नेताभन्दा पार्टी नेता बन्न आग्रह गरे पनि देउवाले आफ्नो कुरालाई कहिल्यै गम्भीरतापूर्वक नलिएको पौडेलको आरोप छ । "मैले गुटको राजनीति गरेको छैन, म त गुटबन्दी र भागबन्डाको अवस्थाको समग्र अन्त्य चाहन्छु, यही भएर पनि मकहाँ अवसरवादीहरू टिक्दैनन्," उनी भन्छन्, "तर, सभापतिले नै केहीलाई मात्र काखी च्याप्दा अरू कहाँ जाने ? उनीहरू मकहाँ आउने हुन् । यतिबेला मैले संरक्षण दिएको जस्तो देखिएको मात्र हो ।"

कांग्रेसको परम्परा कस्तो छ भने सुवर्णशमशेर राणा र सूर्यप्रसाद उपाध्यायले बीपी कोइरालाको कार्यशैलीको आलोचना गरेर आफूलाई स्थापित गर्न खोजे, गणेशमान सिंह र कृष्णप्रसाद भट्टराईले गिरिजाप्रसाद कोइरालासँगको राजनीतिक व्यवहार त्यसैगरी गरे । अब पौडेलसँग त्यही शैलीको विकल्प छैन ।

बीपी, गणेशमान, कृष्णप्रसादको सानिध्यमा हुर्केका पौडेललाई देख्दा सुस्ताएका, मुर्झाएका र लखतरान परेका कांग्रेसजनमा ऊर्जा प्राप्त हुनुपर्ने हो । पार्टी फुटालेर हिँडेका देउवा फर्किएर सभापतिदेखि प्रधानमन्त्रीसम्म हुन भ्याए । तर, पौडेल न सभापतिमा जित्न सके, न त १७ पटकसम्म उम्मेदवार हुँदा पनि प्रधानमन्त्री नै हुन पाए ।

उनले युवा पुस्ताको नेतृत्व गर्ने आँट पनि देखाउन सकेनन् । कुलीन कांग्रेस उनको साथमा देखिएन । कोइराला परिवारका लागि त्याग गरे पनि उनी उपयोग मात्र भए, न त कसी लागेका कांग्रेसी बुद्धिजीवी नै उनको साथमा देखिए ।

के अब पौडेलले देशभरका कांग्रेसीहरूको नेताका रूपमा आफूलाई स्थापित गर्न सक्लान् ? कि आफूलाई मध्यमार्गी पनि भन्ने अनि अवसर पाउँदा त्यो धार छाड्ने पुरानै प्रवृत्तिले निरन्तरता पाउला ? ◆

साबिक रुट छा

राजधानी काठमाडौँ छिर्ने अघिल्ला रुट पन्छाउँदै सीधै प्रदेश २ को मुकाम ओर्लने भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको रणनीतिका कारण केही सन्देह र प्रश्न

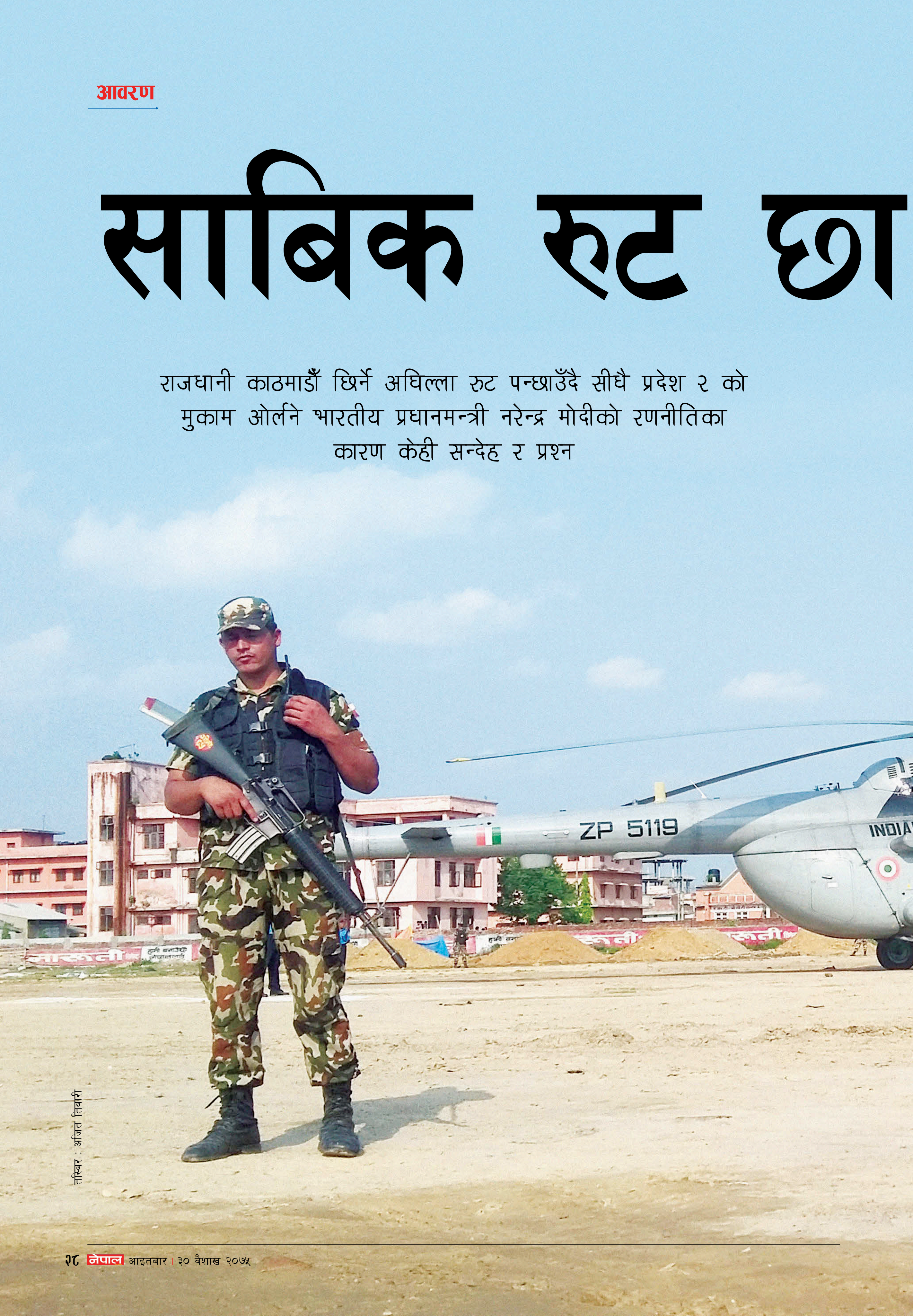

तस्बिर : अजित तिवारी

डेर जनकपुर

बाबुराम विश्वकर्मा

आफू भारत जानुअघि नै समकक्षी नरेन्द्र मोदीलाई नेपाल ल्याउन चाहन्थे, प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओली। उनको त्यो चाहना सफल भएन। त्यसैले दोस्रो पटक प्रधानमन्त्री बनेपछि ओलीको पहिलो विदेश भ्रमण भारत नै भयो।

ओलीले भारत भ्रमण गरेको एक महिनामै भारतीय समकक्षी मोदी नेपाल आउँदैछन्। मोदीको भ्रमणबारे दुई देशका औपचारिक स्रोतबाट सूचना आउनुअघि नै भारतीय मिडियामार्फत २८-२९ वैशाखको तिथि चुहिइसकेको थियो। मोदी भ्रमणको जनकपुर केन्द्रित तयारी भारतीय सुरक्षा र कूटनीतिक नेतृत्वमै अघि बढाइएको छ।

मोदीलाई नेपालको राजकीय भ्रमणको निम्तो प्रधानमन्त्री ओलीले नयाँदिल्लीमा २६ चैत ०७४ मै दिएका हुन्। मोदीको आसन्न नेपाल भ्रमण पनि ओलीको भारत भ्रमणकै निरन्तरता

भारतीय वायुसेनाको हेलिकप्टर रंगभूमि मैदान जनकपुरमा, १८ वैशाख ०७५

हो । तथापि, मोदीले प्रधानमन्त्रीको हैसियतमा नेपाल भ्रमण गर्न लागेको चाहिँ यो तेस्रो पटक हो। प्रधानमन्त्री भएलगत्तै उनी १८ साउन ०७१ मा नेपाल भ्रमणमा आएका थिए। त्यसअघिका १७ वर्षसम्म नेपालमा भारतीय प्रधानमन्त्रीको 'राजकीय' भ्रमण हुन सकेको थिएन ।

त्यसैको नतिजा हो : मोदीको पहिलो भ्रमणमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री सुशील कोइराला आफैँ एयरपोर्टमा स्वागत गर्न पुगेका थिए । अझ मोदीले संविधानसभाको बैठकमै सम्बोधन गर्ने दुर्लभ मौका पनि पाए ।

मोदी भ्रमणको चार महिनामै १८औँ सार्क शिखर सम्मेलनमा सहभागी हुन १० मंसिर ०७१ मै दोस्रो पटक काठमाडौँ ओर्लिए र भोलिपल्टै फर्किए। उनी झन्डै चार वर्षपछि नेपाल आउन लागेका हुन् ।

मोदी तिनै हुन् तर पहिले र अहिलेको समय र मुड भने भिन्न देखिन्छ। प्रधानमन्त्री ओलीको निम्तो मान्न मोदी यसपालि पनि त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलबाट काठमाडौँ आउने सरकारको अपेक्षा थियो, जहाँ परराष्ट्रमन्त्री वा सरकारका वरिष्ठ मन्त्रीले उनको स्वागत गर्ने थिए। तर, यसपटक त्यस्तो हुने छैन। मोदीको राजकीय भ्रमणको तयारीबारे २१ वैशाखसम्म परराष्ट्र मन्त्रालय मौन छ भने प्रदेश २ को प्रान्तीय सरकार बढ्तै अग्रसर देखिन्छ ।

मोदीको प्रारम्भिक स्वागत-सत्कार र सुरक्षा प्रदेश सरकारले नै गर्ने गरी जनकपुरमा तयारी तीव्र पारिएको छ। जनकपुरमा मोदीको स्वागतार्थ 'विशेष' तयारी प्रान्तीय सरकारकै सक्रियताको नतिजा हो । २८ वैशाखमा मध्य तराईका आठ जिल्लाका नागरिकलाई जनकपुरधाम उतार्न प्रदेश सरकारले स्थानीय तहमा पत्राचार गरिसकेको छ ।

मोदी सीधै आउने भएपछि संघीय सरकारको ध्यान पनि जनकपुरतिर मोडिने नै भयो। प्रधानमन्त्री ओली २८ वैशाखमा जनकपुर जाने तयारीमा छन् । परराष्ट्र मन्त्रालयले चुप्पी साँधिरहेका बेला गृहमन्त्री रामबहादुर थापाले १८ वैशाखमा जनकपुर पुगेर त्यहाँको वस्तुस्थिति मात्र बुझेनन्, मोदी भ्रमणबारे मुखै खोले ।

थापाका अनुसार मोदी २८ वैशाखमा भारतीय वायु सेनाको विमानबाट पटना ओर्लने निधो भएको छ । पटनाबाट उनी हेलिकप्टर चढेर जनकपुरको रंगभूमि मैदानमा उत्रनेछन् भने तीनवटा हेलिकप्टरमा उनको टिम जनकपुर आउनेछ ।

जनकपुरको रंगभूमिमा रक्षामन्त्री ईश्वर पोखरेल र प्रदेश २ का मुख्यमन्त्री लालबाबु राउत गद्दीले मोदीको स्वागत गर्ने र त्यसपछि उनका लागि आयोजना गरिएको जानकी मन्दिरको विशेष पूजामा सहभागी गराइनेछ । जानकी मन्दिरमा पूजा सकेपछि जनकपुरमै ओली-मोदी संक्षिप्त भेट हुनेछ । उनीहरूले जनकपुरमै रामायण सर्किट शिलान्यास गर्ने प्रचार गरिए पनि त्यो निश्चित भएको छैन ।

मोदी भेटपछि ओली काठमाडौँ फर्किनेछन् भने मोदी फेरि रंगभूमिमै आयोजना हुने नागरिक अभिनन्दनमा सरिक हुनेछन्। मोदीले अभिनन्दन समारोहमा जनकपुर र प्रदेश २ को विकासका लागि महत्त्वपूर्ण सहयोग घोषणा गर्ने एकथरीको अनुमान छ।

अभिनन्दन सकिएपछि मोदी हेलिकप्टरबाटै काठमाडौँ आएर टुँडिखेलमा दिइने गार्ड अफ अनरमा सहभागी हुनेछन्। राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारी र उपराष्ट्रपति नन्दकिशोर पुनसँग भेटेपछि उनी २८ वैशाखमै मुक्तिनाथ जानेछन्। मुक्तिनाथ दर्शनपछि मोदी काठमाडौँ वा पोखरा कहाँ बस्नेछन्, अझै तय छैन। भोलिपल्ट भने ओली-मोदी वार्ता काठमाडौँमै हुनेछ। वार्तापछि केही विषयमा सहमति गर्दै संयुक्त विज्ञप्तिमा हस्ताक्षर गर्ने तयारी गरिएको छ ।

स्रोतका अनुसार डुबान समस्या, नयाँ एयर रुट, ग्यास बुलेटलगायतमा सहमति गर्ने तयारी गरिएको छ भने अरुण तेस्रो र नेपाल प्रहरी एकेडेमीको दुई प्रधानमन्त्रीले शिलान्यास गर्ने कार्यक्रम पनि छ ।

गृहमन्त्री थापाले मोदीको भ्रमणलाई धार्मिक र सांस्कृतिकको संज्ञा दिए पनि प्रधानमन्त्री कार्यालय भने केही महत्त्वपूर्ण सहमति गर्ने तयारीमा छ। प्रधानमन्त्रीका प्रमुख राजनीतिक सल्लाहकार विष्णु रिमाल भन्छन्, "मोदीको यो भ्रमण औपचारिक मात्र होइन, राजकीय नै हो। त्यही अनुसारकै गर्न सक्ने कामको मात्र सहमति हुन्छ, सहमतिका लागि सहमति हुन्न ।"

उल्टो रूट

प्रदेश २ मा एमाले र माओवादी केन्द्रको समर्थनमा संघीय समाजवादी फोरम नेपाल

तस्बिर : भास्कर ओझा

नेतृत्वको सरकार बनेको हो । ७ प्रदेशमध्ये ६ प्रदेशमा एमाले-माओवादी नेतृत्वको प्रादेशिक सरकार छ । अरू प्रदेशको तुलनामा एमाले-माओवादीको स्थिति प्रदेश २ मा निम्छरो मात्र छैन, प्रधानमन्त्री ओलीको आफ्नै प्रभाव पनि त्यहाँ कमजोर छ ।

आफ्नै देशका प्रधानमन्त्रीप्रति असन्तुष्ट प्रदेश २ भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीको स्वागतको तयारीमा जुटेको छ । आमचुनावअघि ओलीले मधेसबारे दिने गरेका विवादास्पद अभिव्यक्ति तथा एमालेको मेची-काली अभियानका क्रममा सप्तरीमा २३ फागुन ०७३ को हिंसाका कारण ओलीप्रति मधेसको उल्लेख्य हिस्सा अझै रुष्ट छ । मधेस र काठमाडौँबीच संविधान तथा संघीय सीमांकनलाई लिएर विगतमा देखिएको तिक्तताको औपचारिक बैठान नभइसकेको परिदृश्यमा मोदी सीधै जनकपुर उत्रनु अर्थपूर्ण मानिएको छ । परराष्ट्र मामिला अध्येता केशवप्रसाद भट्टराई भन्छन्, "भारत नेपालको ठूलो समूहबाट सानो समूहमा सीमित भएको छ । मोदी सीधै जनकपुर आउनु भनेको उनले सिंगो नेपाललाई विश्वास नगरेको प्रमाण हो । यो मोदीको उल्टो रुट हो ।"

दोहोरिएला त्यस्तो स्वागत ? : पहिलो राजकीय भ्रमणका बेला पशुपतिनाथ दर्शन गर्दै मोदी, ०७१ साउन १९

फोरम र राजपाले ओली सरकारलाई समर्थन गरे पनि संघीय सरकारमा हालसम्म मधेस केन्द्रित दल सहभागी भइसकेका छैनन् । उनीहरूले संविधान संशोधनमार्फत मधेसका मुद्दा सम्बोधन गरिनुपर्ने पुरानो मागलाई पहिलेकै जस्तो तीव्र स्वरमा हिजोआज प्रकट नगरे पनि औपचारिक रूपमा बिसाइसकेका छैनन् । अनि, ओली पनि संविधान संशोधनका पछिल्ला एजेन्डामा सहमत भइसकेका छैनन् ।

०७२ मा भारतले सार्वजनिक रूपमै 'सबै पक्षलाई समेटेर' संविधान जारी गर्न दिएको दबाब ओली नेतृत्वको एमाले, कांग्रेस र माओवादीले पन्छाएका थिए । मोदीका विशेष दूतका रूपमा तत्कालीन भारतीय विदेश सचिव एस जयशंकरले अन्तिम घडीमा काठमाडौँ आएर संविधान रोक्न दिएको दबाबको चौतर्फी आलोचना भएको थियो । भारतीय दबाब नमानेकै कारण उसले नेपालमाथि साढे चार महिना लामो नाकाबन्दी लगाएको थियो भने मधेस केन्द्रित दलको मोर्चाले नाकाबन्दीको समर्थन नै गरेको थियो ।

संविधान निर्माणका क्रममा भारतले दिएको दबाब र नाकाबन्दीकै कारण ओलीको सम्बन्ध भारत र मधेसवादी दलसँग तिक्त बनेको थियो । ०७४ को आमचुनावको परिणामसँगै ओलीले भारत र मधेस केन्द्रित दलहरूसँगको सम्बन्ध सुधार्न प्रयास गरे । तर, मोदीको आँखा फेरि पनि मधेस केन्द्रित दल र मध्य तराईमै परेको छ । परराष्ट्र मामिला विज्ञ निश्चलनाथ पाण्डे भन्छन्, "नेपाल-भारत सम्बन्ध अझै पनि अन्योलमै छ । सम्बन्ध सुधार भयो भनेर पत्याउने आधार अझै तयार भएको छैन ।"

१९५० मा भएको विवादास्पद नेपाल-भारतबीचको शान्ति तथा मैत्री सन्धिको धारा १ ले दुई देशको सम्प्रभुसत्ता, क्षेत्रीय अखण्डता र स्वतन्त्रताप्रति सम्मान र समर्थन स्वीकारेको छ । तर, यथार्थमा त्यसयता भारतले नेपालको आन्तरिक मामिलामा हमेसा हात हाल्दै आएको छ । ००७, ०४६ र ०६२-०६३ को जनआन्दोलनताका भारत लोकतान्त्रिक दलको साथमा थियो भने ०७२ मा नयाँ संविधान जारी भएपछि आफ्नो दायरा क्षेत्रीय मधेसी घटकहरूमा खुम्च्याएको कतिपयको बुझाइ छ । त्यसैको पछिल्लो कडी हो, मोदीको जनकपुर मोह ।

व्यर्थका वाचा

पछिल्लो पटक प्रधानमन्त्री ओलीले 'सत्तामा पुग्न र टिक्न'का लागि भारतसँग सहमति गर्दिनँ भने पनि हरेक प्रधानमन्त्रीले भारतसँग नयाँ-नयाँ सहमति गर्दै आएको विगत छ । नेपाल-भारतबीचको सहमतिको कर्मकाण्ड ओलीको भारत भ्रमणमा मात्र सीमित हुँदैन, आसन्न मोदी भ्रमणमा पनि दोहोरिने संकेतहरू मिलेका छन् । विडम्बना ! नेपाल र भारतका प्रधानमन्त्री स्तरमा भएका अधिकांश सहमति व्यर्थ भएका छन् । त्यति मात्र होइन, भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले चार वर्षअघि पहिलो भ्रमणका बेला गरेका वाचासमेत कागजमै सीमित छन् ।

१८ साउन ०७१ मा मोदीले संविधानसभामा बोल्दै नेपालले चाहेका विकास परियोजनामा एक खर्ब रुपियाँ सहयोग गर्ने घोषणा गरेका थिए । त्यस्तै, अन्तरदेशीय दूरसञ्चार शुल्कमा भारी छुट दिने, नेपालीलाई भारत सरकारले दिँदै आएको छात्रवृत्ति दोब्बर बनाउने, हाइवे, आइवे ट्रान्सवे (हिट)मा नेपाललाई सहयोग गर्ने जस्ता लोकप्रिय कार्यक्रम घोषणा गरेका थिए । तर, मोदीका घोषणा कागजमै थन्किए ।

पुराना र थन्किएका सहमति बिर्सेर प्रधानमन्त्री ओलीको भारत भ्रमणका बेला फेरि १२ बुँदे सहमति गरिएको छ । ओलीको भारत भ्रमणमा तीनवटा अलग-अलग सहमति भएका छन् । पहिलो, जलमार्गबाट सामान ओसार-पसार । दोस्रो, काठमाडौँ-रक्सौल जोड्ने रेलमार्ग निर्माण । तेस्रो, कृषिमा नयाँ साझेदारी । स-साना सहमति र वाचा पनि पूरा नगरेको भारतले ओलीसँगका सहमति पूरा गर्ने विश्वास गर्न सकिँदैन । परराष्ट्रविद् पाण्डे थप्छन्, "दुई देशका प्रधानमन्त्रीका हरेक भेटमा पुराना सहमति कार्यान्वयन गर्ने सहमति हुनुजति ठूलो दुर्भाग्य अरू के नै होला र ?"

हुन पनि भारत गएका र नेपाल आएका दुई देशका प्रधानमन्त्रीबीच हरेक पटक संयुक्त विज्ञप्तिको माध्यमबाट नयाँ सहमति हुने गरेको छ । तर, ती सबैजसो सहमति कर्मकाण्डमै सीमित छन् । कतिसम्म भने भारतले १२ वैशाख ०७२ को भूकम्पपछि प्रतिबद्धता गरेको सहयोगसमेत अझै आइसकेको छैन ।

भूकम्पपछि भारतले ३ खर्ब ४३ अर्ब रुपियाँ सहयोगको प्रतिबद्धता गरेको थियो । त्यस विपरीत सम्झौता २ खर्ब ६२ अर्बको भयो भने सहयोगमध्ये अहिलेसम्म जम्मा ५८ अर्ब रुपियाँ मात्र प्राप्त भएको छ । परराष्ट्र मामिला अध्येता भट्टराई थप्छन्, "प्रधानमन्त्रीका आश्वासन, वाचा र विज्ञप्तिको कानुनी हैसियत नै नहुने भएकाले

ती पूरा होलान् भन्ने आशा राख्नु नै बेकार छ। मोदीको आश्वासन पनि हाम्रा नेता र पार्टीका चुनावी वाचाजस्तै हुन्।"

प्रधानमन्त्री ओलीले पुराना सहमति कार्यान्वयन नभएकामा भारत भ्रमणका क्रममा मोदीसँगको डेढ घन्टा लामो वान टू वान वार्तामा स्पष्टसँग राखे। ओलीले गृहमन्त्री राजनाथ सिंहलाई समेत पुराना सहमति र वाचाहरू पनि पूरा नभएको स्मरण गराए। सिंहले सहमति लागू नगर्ने प्रवृत्तिले दुई देशमा विश्वासकै संकट उत्पन्न गर्छ भन्दै त्यसमा तत्काल सुधार गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका थिए। तर, त्यसपछि पनि कुनै प्रगति भएको छैन।

पुराना सहमति त लागू भएनन् नै, भारतसँग नेपालले गरेका असमान सन्धि-सम्झौताले पनि घात गरेका छन्। त्यसैले भारत भ्रमणमा जाने नेपाली प्रधानमन्त्रीले भ्रमणअघि नै 'भारतसँग कुनै पनि नयाँ सन्धि-सम्झौता नगर्ने' वाचा गर्नुपरेको छ। ०५४ मा भारतसँग भएको महाकाली सन्धि र त्यसले उत्पन्न गरेको विवादले त्यसयता दुई देशबीच कुनै पनि सन्धि-सम्झौता भएको छैन।

नेपाल-भारतबीचका सन्धि पुनरावलोकन गरेर प्रतिवेदन दिन गठन गरिएको नेपाल-भारत प्रबुद्ध समूह (ईपीजी)को म्याद आउँदो असारमा सकिँदैछ। त्यसले प्रतिवेदन दिएपछि १९५० यताका सन्धि-सम्झौतासम्बन्धी विवादको निरूपण हुने अपेक्षा गरिएको छ।

प्रधानमन्त्री र सरकार स्तरमा भएका सहमति लागू नहुने अनि असमान सन्धि-सम्झौता जस्ताको तस्तै राखेर मोदी यता आए वा ओली उता गए पनि नेपाल-भारत सम्बन्धले नयाँ मोड लिन सक्दैन। तथापि, दुवै देशका प्रधानमन्त्रीहरूले भ्रमणपछि प्रायः यस्तै दुई देशको सम्बन्ध सुधार भएको व्याख्या गर्न भने छाड्दैनन्।

अहिलेका ओली मात्र होइन, ०४६ को जनआन्दोलनपछि अन्तरिम प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराईले भारत भ्रमण गरेका थिए, २५ जेठ ०४७ मा। भट्टराई र उनका तत्कालीन समकक्षी विश्वनाथप्रताप सिंहको भेटवार्तापछि जारी संयुक्त विज्ञप्तिमा लेखिएको छ, 'दुवै नेताले सार्वभौम समानता, क्षेत्रीय अखण्डता, राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, शक्ति प्रयोगमा प्रतिबन्ध, एक-अर्काको आन्तरिक मामिलामा अहस्तक्षेप र सबै विवादको शान्तिपूर्ण समाधानजस्ता सिद्धान्तप्रति सम्मान र प्रतिबद्धतालाई पुनः दोहोर्‍याउनुभयो।' भट्टराईको भारत भ्रमणको २७ वर्षपछि पनि नेपाल-भारत सम्बन्ध यिनै कुराको वरिपरि छ। ◆

सम्बन्धमा नयाँ उचाइ

राजन भट्टराई, ईपीजी सदस्य

भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको भ्रमण जनकपुर मात्र होइन, नेपाल भ्रमण हो। उच्चस्तरीय भ्रमण आदान-प्रदान हुनु दुई मुलुकका लागि आवश्यक थियो। हाम्रा प्रधानमन्त्री भारत गइरहने, उताबाट नआउने। विगतमा लामो समय दोहोरो भ्रमण हुन पाएन।

नयाँ संविधान बनाउने क्रममा हामी एउटा निश्चित मान्यताका साथ अघि बढेका थियौँ, त्यसको नेतृत्व केपी ओलीले गर्नुभएको थियो। संविधान घोषणालगत्तै सुरु नाकाबन्दीले स्थिति अरू असहज बनायो। संविधान नेपालको मामिला भएकाले त्यसमा अरूको हस्तक्षेप नहोस् भन्ने अडानमा हामी रहिरह्यौँ। ओली पहिलो पटक प्रधानमन्त्री भएकै बेला नाकाबन्दी पनि खुल्यो। तथापि, आजको युग अनुसार सम्बन्ध अगाडि बढाउन धेरै काम बाँकी छ।

आजको नेपालीको चेतना र भारतीय नागरिकको चेतना अनुरूप अब दुई देशको सम्बन्ध विकसित गर्ने हो। सन् १९५० मा तय गरिएका अवधारणाका आधारमा अब दुई देशको सम्बन्ध अघि बढ्न सक्दैन। विगतका कतिपय विषय गलत थिए र छन्। कुनै बेला मन्त्रिपरिषद्मै भारतीय प्रतिनिधि बस्ने व्यवस्था थियो। हाम्रो विश्वविद्यालय थिएन। भारतीय नोट चलाउनुपर्थ्यो। कर्मचारीतन्त्र र सुरक्षा निकायमा सहयोग लिनुपर्ने बाध्यता थियो।

अहिले त्यो स्थितिमा व्यापक बदलाव आएको छ। विश्व र क्षेत्रीय अवधारणा पनि परिवर्तन भएका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय कानुन र मान्यता बनेका छन्। हामीले २१औँ शताब्दीमा दुई स्वतन्त्र मुलुकबीचको सम्बन्ध अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताका आधारमै विकसित गर्न खोजेका हौँ। आमनिर्वाचन ०७४ ले संविधान कार्यान्वयनको बाटो खोल्यो। तीन तहका चुनावमार्फत हामीले जनादेश पायौँ। त्यही क्रममा नै विभिन्न च्यानलबाट भारतीय पक्षसँग प्रधानमन्त्री ओलीको कुराकानी भइरहेको थियो। भारतसित राम्रो सम्बन्ध राख्नकै लागि ती प्रयास भएका हुन्। तर, त्यो सम्बन्धको आधार भनेको दुई सार्वभौम मुलुकबीचको पारस्परिक लाभ, हित र समानता नै हो। यी आधारमा मात्र राम्रो सम्बन्ध स्थापित हुन सक्छ। त्यसकै परिणाम हो, प्रधानमन्त्री ओलीको भारत भ्रमण र मोदीको आसन्न नेपाल भ्रमण।

भारतसँग हामीले राजनीतिक रूपमा माथिल्लो तहमै समझदारी र विश्वास बनाउने प्रयास गरेका छौँ। ओली प्रधानमन्त्री निर्वाचित भइसकेपछि भारतसित सम्बन्ध र विश्वास सिर्जना हुन सक्दैन भनेर जुन प्रचार भएको थियो, स्थिति त्यस्तो होइन भन्ने प्रमाणित भइसकेको छ। अब सम्बन्धको नयाँ आयामका साथ अगाडि जान खोजिएको छ। नेपाल-भारत सम्बन्धमा सुधार भएको छ र समझदारी बनेका छन्।

प्रधानमन्त्रीको भारत भ्रमणमा भएका तीनबुँदे सहमतिले पनि दुई देशको सम्बन्ध सही दिशामै अघि बढेको स्पष्ट हुन्छ। एयर रुट, डुबान समस्या आदिमा भारतसँग खुलस्त कुराकानी भएको छ र सहमतिका साथ अघि बढ्ने भनिएको छ। मोदीको नेपाल भ्रमणमा सहमति भइसकेका विषयको कार्यान्वयन र अरू नयाँ विषयमा सहमति गरेर अगाडि बढ्ने जमर्को हुनेछ। यो भ्रमण त्यसैको सेरोफेरोमा हुन लागेको हो। रामायण सर्किट र अरुण तेस्रो परियोजना शिलान्यासको कुरा पनि यो भ्रमणका महत्त्वपूर्ण विषय हुन्।

विगतको निरन्तरतामै जोडिएको हुन्छ, विदेश नीति। हरेक मुलुकसँग सुमधुर सम्बन्ध होस् या अरू बहुपक्षीय सम्बन्धमा हाम्रो नीतिमा निरन्तरता रहन्छ। मोदीको भ्रमण मिति र रुट भारतले लादेको होइन, आपसी सहमतिमा तय गरिएका हुन्। केहीले विषयलाई अनावश्यक महत्त्व दिएका छन्। मेरो विचारमा अरू विषय नपाएपछि यस्ता विषय उठाइएको छ। नेपाल-भारत सम्बन्धलाई अनावश्यक ढंगले विवादमा ल्याउने भन्दा पनि हाम्रा विषयवस्तुमा के भइरहेको छ ? त्यो हेर्नु जरुरी हुन्छ। भ्रमण मिति कसले तोक्यो ? कुन ठाउँमा आयो ? कता फर्केर गयो भन्ने कुरा मुख्य होइन। भारतसँग सम्बन्ध बिग्रँदा नेपालको राष्ट्रियता बलियो हुन्छ भन्ने मान्यताबाट मुक्त हुनैपर्छ। नेपाल र भारत सम्बन्ध राम्रो हुनुपर्छ, राम्रो हुँदा नै दुइटै मुलुकको हित हुन्छ।

EVEXIA
Building Wellness

FORTI FLAKES

FORTI FLAKES®

FORTI FLAKES नै किन ?

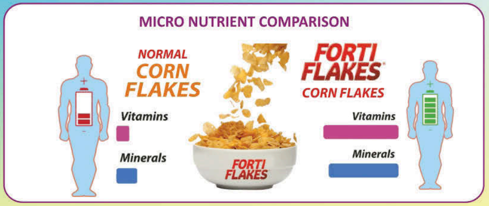
MICRO NUTRIENT COMPARISON

NORMAL CORN FLAKES	FORTI FLAKES CORN FLAKES
Vitamins	Vitamins
Minerals	Minerals

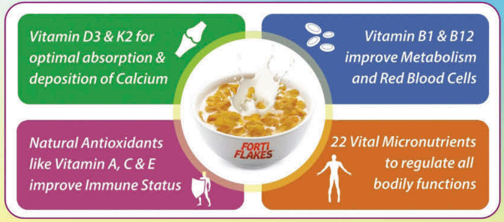
- Vitamin D3 & K2 for optimal absorption & deposition of Calcium
- Vitamin B1 & B12 improve Metabolism and Red Blood Cells
- Natural Antioxidants like Vitamin A, C & E improve Immune Status
- 22 Vital Micronutrients to regulate all bodily functions

NATURAL FLAVOUR
FOR PREGNANCY
STRAWBERRY FLAVOUR
HONEY FLAVOUR
FOR DIABETICS
FOR DAILY HEALTH
FOR SLIMMING

DIABETICS, PREGNANCY र SLIMMING को लागि
नेपालमा पहिलो पटक CORN FLAKES

For Business Inquiry:
KEYFOODS
INTERNATIONAL
your health care partner

Anamnagar-32, Kathmandu, Nepal
Tel: +977-1-4242443, 4223734
E-mail: keyfood.international@gmail.com

विश्लेषण

सुधीर शर्मा

मोदी मन्त्रणा-३

मोदीको कार्यक्रम जनकपुरमा उत्रने, मुक्तिनाथ दर्शन गर्न जाने र बचे-खुचेको समय औपचारिकतावश काठमाडौँमा बिताउनेमा मात्र केन्द्रित भयो भने त्यसको कुनै प्रतिफल हामीलाई प्राप्त हुने छैन ।

सामान्यतः नेपाल भ्रमणमा आउने कुनै पनि विदेशी सरकार या राष्ट्रप्रमुख सीधै काठमाडौँमा ओर्लने गर्छन् । तर, भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले जनकपुरलाई रोजे । प्रदेश-२ को राजधानीसमेत रहेको सीता जन्मभूमिबाट नेपालको तेस्रो औपचारिक भ्रमण सुरु गरेर उनले एकसाथ तीनवटा सन्देश दिन चाहेका छन् । पहिलो, हिन्दू धार्मिक आस्था र त्यसमा आधारित राजनीतिक धारबाट उनी 'विचलित' भएका छैनन् । दोस्रो, दिल्लीको नेपाल-प्राथमिकतामा मधेस मुद्दा हाल ओझेलमा परे पनि त्यसलाई पूरापूर बेवास्ता गरिएको छैन । तेस्रो, उनी नेपालसँग बिग्रेको सम्बन्ध त्यहीँबाट जोड्न चाहन्छन्, जहाँबाट अविश्वास आरम्भ भएको थियो ।

कुनै बेला धार्मिक फिरन्तेका रूपमा घुमे/बसेको जनकपुरधाम र मुक्तिनाथ मन्दिर प्रधानमन्त्रीका रूपमा पुग्ने मोदीको पुरानै चाहना हो । २०७१ मंसिरमा काठमाडौँमा आयोजित सार्क शिखर सम्मेलनमा भाग लिन आउँदा उनले त्यो योजना बनाए पनि । बिहारबाट स्थलमार्ग हुँदै जनकपुर छिर्ने, त्यहाँ जानकी मन्दिर दर्शन गर्ने, स्थानीयलाई साइकल बाँड्ने र सार्वजनिक सम्बोधनसमेत गर्ने तयारी गरियो । तर, धार्मिक-राजनीतिक कारणले त्यो कार्यक्रम विवादमा पर्‍यो । नेपाललाई संविधान जारी गर्नै हम्मे-हम्मे परिरहेको त्यो बेला मध्य-मधेसमा छिमेकी सरकारप्रमुखको नागरिक अभिनन्दन एवं खुला सम्बोधनले तत्कालीन राष्ट्रिय संकथन नै प्रभावित हुन सक्ने ठानियो । अनि, उसबेला मुलुकमा बढ्दो धार्मिक अतिवादले समेत प्रश्रय पाउन सक्ने देखेर सरकारले त्यो कार्यक्रमलाई खुला हृदयबाट स्वागत गरेन । जानकारहरूका भनाइमा, त्यही मौकामा भारतीय कर्मचारीतन्त्रको एउटा खेमाले यसरी खेलिदियो कि, एक नेपाली मन्त्रीलाई उपयोग गरेर मोदीको जनकपुर आगमन नै रोकियो ।

पियंकालाई धक्का
न्यायाधीशको समर्थनमा कांग्रेस, दलपलमा एमाले
खेलमन्त्री अप्ठ्यारोमा
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
मोदी बाञ्छिटा

चौबाटोमा प्रचण्ड
गणेश थापा थप संकटमा
अनस्क्रिन बलात्कार
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
नमो नेपाल
नरेन्द्र मोदीले नेपाललाई भारत र चीनको सेतु बन्न सघाउलान् ?

अदालतको आडमा क्यासिनो
बादललाई विप्लवको हैरानी
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
जस्केलाबाट जनकपुर

मोदी र उनको पार्टी भाजपाका निम्ति बिहारमा हुन लागेको विधानसभा निर्वाचन ठूलै सरोकारको विषय थियो । सीमा वारिपारिको सामाजिक सामीप्य र सम्पर्कका आधारमा जनकपुर कार्यक्रमको प्रभावलाई बिहारी चुनावको जोड-घटाउसँग समेत जोडेर हेरिएको थियो । तर, मोदीको जनकपुर आगमन मात्र रोकिएन, संयोगवश बिहारमा भाजपा पनि पराजित भयो । कंग्रेस आईप्रति बफादार आफ्नै कर्मचारीले गरेको 'सेबोटेज'बारे मोदी अवगत थिए/थिएनन्, थाहा भएन । तर, 'नेपाली पक्षले जनकपुर जान नदिएको' भन्ने उनको बुझाइले व्यवहारमै रोष प्रकट गराउन थाल्यो ।

जनकपुर नगई सीधै काठमाडौँमा उत्रिएका मोदीले भारतीय सहयोगमा निर्मित ट्रमा सेन्टरको उद्घाटन भाषण गर्दै नेपाली नेताहरूलाई सपाट शैलीमा भने- तपाईंहरू सहमतिबाटै संविधान बनाउनु होस्, संख्यात्मक बल प्रयोग गर्नेतिर नलाग्नु होस् । संविधान लेखन उत्कर्षमा पुगेका बेला छिमेकका प्रधानमन्त्रीबाट आएको निर्देशनात्मक सुझावले नेपाली राजनीतिलाई थप ध्रुवीकृत बनाइदियो । संविधानमा नेपाललाई धर्मसापेक्ष राज्य उल्लेख गर्न शीर्ष नेतृत्व तहलाई दिइएको सल्लाह पनि पूरा भएन । विदेशसचिव पठाएर संविधान घोषणा रोक्न खोज्ने प्रयास पनि विफल भयो । ती सबै 'रोष' को उत्कर्ष नाकाबन्दीका रूपमा आयो ।

भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीको पहिलो नेपाल भ्रमण भने तुलनात्मक रूपले सफल मानिएको थियो । संसद्मा उनको ओजपूर्ण सम्बोधन र त्यससँगै भएका केही सम्झौताले विश्वासको नयाँ ढोका खोल्ने संकेत पनि दियो । तर, जनकपुर प्रकरणपछि द्विपक्षीय सम्बन्ध त्यही गतिमा ओरालो लाग्न थाल्यो, जसरी पहिले अपेक्षा ह्वात्तै बढेको थियो । मोदी फेरि जनकपुर भएरै काठमाडौँ उक्लन खोज्दै छन्, के यसले बिथोलिएको सम्बन्धलाई 'ट्र्याक'मा फर्काउला ?

गृहमन्त्री रामबहादुर थापाले मोदीको जनकपुर भ्रमण राजनीतिक नभई धार्मिक प्रकृतिको हो भनेका छन् । त्यो व्यक्तिगत आस्थाबाट निर्देशित 'धार्मिक भ्रमण' हो वा त्यसमा नेपाल-नीतिको अभीष्टसमेत जोडिएको छ, गृहमन्त्री थापाले यसलाई प्रस्ट्याएका छैनन् । तर, प्रस्ट के छ भने यस्तो मामिलालाई श्याम-श्वेत शैलीमा परिभाषित गरिहाल्नुचाहिँ हतारो हुनेछ । सम्भवतः चाँडै देखिने परिणामबाट धेरै कुरा प्रस्टिनेछ ।

तत्कालको वस्तुस्थिति नियाल्दा मोदीको नेपाल आगमन मुख्यतः दुइटा उद्देश्यमा केन्द्रित छ । एउटा, दक्षिण एसियातिर बढ्दै गएको चिनियाँ पदचापलाई तिब्बती पठारमै रोक्ने । अर्को, नेपालमा बिग्रिएको भारतको छवि सुधार्ने र नेपालसँगको सम्बन्धलाई पुरानै उचाइमा पुर्‍याउने । खासगरी पछिल्लो नाकाबन्दीपछि नेपालमा भारतविरोधी भावना ह्वात्तै बढेको छ । प्रधानमन्त्री मोदीबारे समेत पहिलोपटक आउँदाजस्तो जनस्तरमा सकारात्मक धारणा पाइँदैन । उनले नेपालीजनको मन-मस्तिष्कबाट आफूले लगाएको

नाकाबन्दीको चोट कसरी हटाउन सक्लान् ? या यसका निम्ति के-कस्तो कोसिस गर्लान् ? यो पाटोलाई पनि अभिरुचिपूर्वक हेरिँदैछ ।

भारतका निम्ति नेपालमा आफ्नो छवि सुधार गर्ने र चिनियाँ प्रभाव रोक्ने दुवै कार्य त्यति सजिला छैनन् । तर, ऊ यसका लागि निरन्तर प्रयत्नशील देखिन्छ । यही प्रयत्नको पहिलो सर्त थियो- पछिल्लो निर्वाचनबाट शक्तिशाली प्रधानमन्त्रीका रूपमा उदाएका केपी शर्मा ओलीसँग कार्यगत निकटता बढाउने । भारतीय नाकाबन्दीको विफलतासँगै नेपालमा उठेको राष्ट्रवादी उभारको नायकका रूपमा ओली देखा परेका थिए । उनले अघिल्लो प्रधानमन्त्रीत्व कालमा जसरी चीनसँग यातायात तथा पारवहन सम्झौतालगायत केही कोसेढुंगा कदमहरू चाले, यसपटक सुदृढ सरकार चलाउन पाउँदा उनी अरू बढी चीनमुखी होलान् कि भन्ने भय भारतीय संस्थापनमा छ । त्यसैको नतिजा हो- सरकार नबनाउँदै ओलीसँग मोदीले संवाद बढाएको । उनीसँग कुरा गर्न आफ्नी विदेशमन्त्रीलाई नै काठमाडौँ पठाएको । कतिपय मामिलामा निजी आग्रहसहित प्रस्तुत हुने अघिल्ला राजदूतको ठाउँमा 'राजनीतिक स्वभावका' नयाँ दूतलाई त्यसअगावै खटाई सकिएको थियो ।

ती सबै तयारी काठमाडौँको स्थायी सत्तासँगै सम्बन्ध पुनःस्थापना गर्नेतर्फ लक्षित थिए । 'केही काम गरेर देखाउने' लक्ष्यसहित अगाडि बढेका ओली पनि दिल्लीसँग दूरी बढाइरहने पक्षमा थिएनन् । फलस्वरूप उनले प्रधानमन्त्री बनेपछि प्रायः पहिले भारतकै भ्रमण गर्ने 'परम्परा' तोड्न चाहेनन् । चीनले हाइनान टापुमा आयोजना गरेको बोआवो शिखर सम्मेलनकै समय पारेर भारतले ओलीलाई बोलायो, उनले आमन्त्रण स्वीकार गरे । यसअघि कहिले प्रधानमन्त्री त कहिले राष्ट्रप्रमुखले भाग लिने गरेको अन्तर्राष्ट्रिय महत्त्वको बोआवो सम्मेलनमा यसपटक नेपालको आश्चर्यजनक अनुपस्थिति थियो । सम्मेलन स्थलबाहिर अन्य देशसँगै नेपालको राष्ट्रिय झन्डा पनि फहराइरहेको देखिन्थ्यो, भित्र प्रधानमन्त्री त के मन्त्री या राजदूतसमेत उपस्थित थिएनन् ।

मोदी नेपालसँग बिग्रेको सम्बन्ध त्यहीँबाट जोड्न चाहन्छन्, जहाँबाट अविश्वास आरम्भ भएको थियो ।

प्रधानमन्त्री ओलीका निम्ति सम्भवतः भारतसँगको सम्बन्ध सुधार नै पहिलो प्राथमिकतामा थियो । त्यसैले बोआवोलाई बेवास्ता गरेर भए पनि दिल्ली संस्थापनसँग विश्वासको सम्बन्ध पुनःस्थापना गर्न उनी लागिपरे । त्यही नेपाली चाहना र भारतीय आवश्यकताको प्रतिफल थियो- ओलीले दिल्लीमा पाएको विशेष आतिथ्य । यद्यपि, त्यो 'रूप'मा मात्र विशेष देखिएको हो या 'सार'मै उपलब्धिमूलक भयो, परिणाम आएपछि मात्र यकिनका साथ भन्न सकिनेछ ।

प्रधानमन्त्री ओली भने आफ्नो भ्रमणपछि भारतसँग 'विश्वासको सम्बन्ध' पुनःस्थापित भएकामा ढुक्कझैँ देखिए । त्यसैले त्यसपछिको प्राथमिकतामा चीन पर्‍यो । दिल्लीबाट फर्कनासाथ उनले परराष्ट्रमन्त्री प्रदीप ज्ञवालीलाई बेइजिङ पठाए अनि आफैँ जाने तम्तयारीमा लागे । त्यही बेला प्रधानमन्त्री मोदी काठमाडौँ आउने कार्यक्रम बन्यो, जसले चीनसँग बढ्न लागेको ओलीको 'इन्गेजमेन्ट'लाई केही पर धकेलिदिएको छ ।

भ्रमणको तिथिमिति जुध्नासाथ मुलुकहरूमाझको सम्बन्धमै तात्त्विक बदलाव आउने होइन । तथापि, हाम्रो सन्दर्भमा भारतको सोचाइ नेपाल आफूसँगै बढी 'इन्गेज' भइरहोस्, ताकि चिनियाँ विकल्प खोज्ने/सोच्नेतिर लाग्दै नलागोस् भन्ने देखिन्छ । मोदीको तेस्रो नेपाल भ्रमणको एउटा उद्देश्य यसको सेरोफेरोमा पनि घुमेको छ । नेपालमा भारतले आफ्नो छवि सुधार्ने हो भने सर्वप्रथम यस किसिमको सोचाइबाट बाहिर निस्कनु पर्छ । नेपालले भारत, चीन वा अन्य कुनै पनि मित्रराष्ट्रसँग आफ्नो आवश्यकता अनुरूप स्वतन्त्र सम्बन्ध राख्न पाउने, 'इन्गेजमेन्ट' बढाउने कुरालाई सकारात्मक र सामान्य रूपमा लिनुपर्छ । अझ विश्वशक्तिका रूपमा चीनको उदयबाट लाभ लिन हिजोका शक्तिराष्ट्रहरूसमेत अग्रसर भइरहेका बेला आफ्नै साँधको मित्रसँग सम्बन्ध बढाउन नेपाल हच्किनुपर्ने कारण छैन । तर, भारत होस् वा चीन- कुनै पनि मुलुकसँग सहमति र सम्झौताहरू गर्दा राष्ट्रिय हितको सुनिश्चितता भने हुनैपर्छ ।

भारतीय नीतिकारहरूको समस्या के भइदिएको छ भने उनीहरूमा 'चीन फोबिया' अलि बढी नै प्रकट हुन्छ । चीनसँग आफ्नो सम्बन्ध राम्रो बन्दै गएको अवस्थामा समेत उनीहरू नेपाललगायत कुनै पनि दक्षिण एसियाली मुलुकले उदाउँदो 'ड्र्यागन'तर्फ हिमचिम गर्दै नगरून् भन्ठान्छन् । वर्तमान सन्दर्भमा भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीले वुहानमा चीनका राष्ट्रपति सी चिनफिङसँग निकै अर्थपूर्ण वार्तालाप गरेपछि यी दुई मुलुकबीच पछिल्लो कालखण्डमा बढेको तिक्तता धेरै हदसम्म मत्थर भएको विश्लेषकहरूको भनाइ छ । भारत र चीनबीच लामो समयदेखि नै सहकार्य र प्रतिस्पर्धाको दुईधारे सम्बन्ध रहँदै आएको छ । त्यसमा कुनै बखत सहकार्य हाबी हुन्छ, जसरी अहिले । अनि, कहिले चाहिँ प्रतिस्पर्धाको उच्चतम् रूप द्वन्द्वकै जोखिमका रूपमा प्रकट हुन्छ, अघिल्लो वर्षको दोक्लाम सीमा विवादझैँ । नेपालले यी मुलुकबारे नीति तय गर्दा यस्ता विषयलाई समग्रतामै बुझ्नु पर्छ ।

अझ कतिपय मामिलामा त भारत र चीनसँग संयुक्त समझदारी बनाएर अगाडि बढ्नुपर्ने खाँचो समेत देखिँदैछ । उदाहरणका लागि, चीनले केरुङ हुँदै काठमाडौँतर्फ झार्न चाहेको रेलमार्ग । त्यसको अन्तिम गन्तव्य ४० करोडभन्दा बढी जनसंख्या रहेको उत्तर भारतको विशाल बजार हो भन्ने लगभग स्पष्टै छ । त्यसैले नेपालसँग रेलबाट जोडिनुपूर्व चीनले भारतसँग एक हदसम्म समझदारी निर्माण गर्न चाहेको देखिन्छ । हालै हाम्रा परराष्ट्रमन्त्री ज्ञवालीलाई उनका चिनियाँ समकक्षी वाङ यीले बेइजिङमा प्रस्टैसँग भनिदिए- यस मामिलामा नेपाल, भारत र चीन तीनै मुलुकबीच सहमति बनाएर अगाडि बढ्नुपर्छ । यो कसरी सम्भव होला ? त्यसरी अगाडि बढ्दा नेपालले चाहिँ कसरी लाभ लिने होला ? अबको हाम्रो छलफल र तयारी यसैतर्फ केन्द्रित हुनुपर्छ ।

नेपालले भारतसँगको सम्बन्ध पुनःपरिभाषित गर्दै त्यसलाई जसरी परिणाममुखी बनाउँदै लैजानुपर्ने खाँचो छ, पूर्वाधार विकास र लगानी भित्र्याउन चीनसँग पनि हातेमालो गर्नुपर्ने आवश्यकता उत्तिकै छ । ओली सरकारले कोर्न चाहेको छिमेक नीतिको रूपरेखा यसकै सेरोफेरोमा हुनुपर्छ । प्रधानमन्त्री ओलीले भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीसँगको भेटवार्तालाई यसै अनुरूप अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ । ओली-मोदीको दिल्ली-वार्ताले एक हदसम्म विश्वासको वातावरण बनाइसकेको छ । अब यसलाई अरू सुदृढ पार्दै निश्चित कूटनीतिक उपलब्धिहरू हासिल गर्नेतर्फ दुवै पक्षको ध्यान केन्द्रित हुनुपर्छ । नत्र मोदीको कार्यक्रम जनकपुरमा उत्रने, मुक्तिनाथ दर्शन गर्न जाने र बचे-खुचेको समय औपचारिकतावश काठमाडौँमा बिताउनेमा मात्र केन्द्रित भयो भने त्यसको कुनै प्रतिफल हामीलाई प्राप्त हुने छैन । ◆

तथ्यांकमा राजनीति

सरकार मातहतका निकायबाटै परस्पर विरोधी तथ्यांक प्रक्षेपण

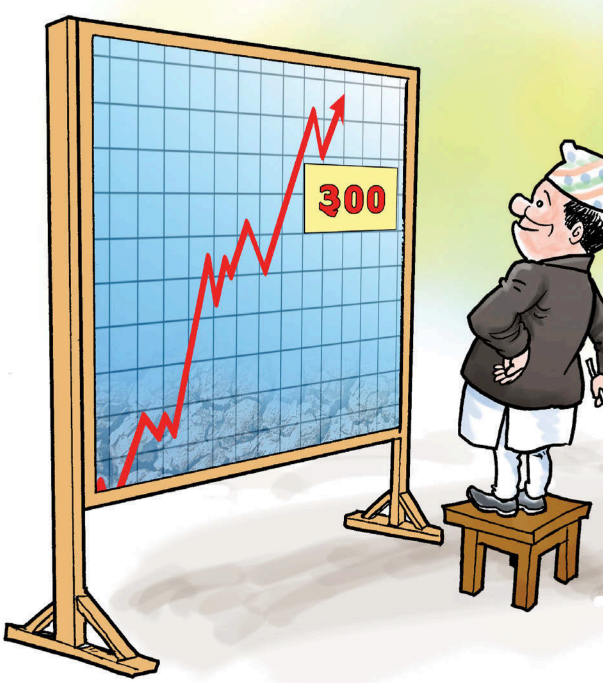

विजयराज खनाल

कांग्रेससँगको आलोपालो सत्ता-समीकरण अन्तर्गत तत्कालीन प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'ले १० जेठ ०७४ मा राजीनामा दिँदै भनेका थिए, 'अब जनताले भाषणमा होइन, विकास भएको कुरा तथ्यांकबाट पत्याउनेछन् ।' तत्कालीन प्रतिपक्षी एमालेको अवरोधका कारण संसद्बाट जनताका नाममा सम्बोधन गरेर बिदा हुन नपाएका दाहालले प्रधानमन्त्री कार्यालयबाटै सम्बोधन गर्दै यस्तो बताएका थिए । उनको यो अभिव्यक्ति एमाले लक्षित थियो । तर, अहिले एमाले नेतृत्वमा वाम गठबन्धनको सरकार सत्तासीन छ । माओवादीसहितको वाम गठबन्धनको सरकारले १६ चैत ०७४ मा श्वेतपत्र जारी गऱ्यो ।

देश आर्थिक रूपमा टाट पल्टेको संकेत दिने गरी आएको श्वेतपत्रको आशयविपरीत सरकारकै अर्को निकाय केन्द्रीय तथ्यांक विभागबाट आएको राष्ट्रिय लेखा तथ्यांकले नेपालीको प्रतिव्यक्ति आम्दानी वृद्धि भएको र अर्थतन्त्रको आकार वृद्धि भएको प्रक्षेपण गऱ्यो, १२ वैशाखमा ।

सरकार मातहतका निकायबाटै देशको अवस्थाका सम्बन्धमा परस्पर विरोधी तथ्यांकहरू बाहिर आएपछि अहिले अर्थविद्हरू पनि आ-आफ्नो आस्था रहेका पार्टीको बचाउमा लागेका छन् ।

हाल एमालेले श्वेतपत्रमार्फत देशको अवस्था दयनीय रहेको देखाएर आफ्नो कार्यकालमा प्रगति भएको देखाउन लागेको आरोप केही अर्थशास्त्रीहरूको छ । तथ्यांकशास्त्रका ज्ञातासमेत रहेका अर्थमन्त्री युवराज खतिवडाले पेस गरेको श्वेतपत्र एमालेको स्वार्थपूर्तिको साधन भएको उनीहरूको बुझाइ छ ।

"श्वेतपत्रले प्रस्तुत गरेको तथ्यांक गलत छैन । तर, प्रस्तुति गलत छ," अर्थविद् तथा राष्ट्रिय योजना आयोगका पूर्वउपाध्यक्ष जगदीशचन्द्र पोखरेल भन्छन् ।

आफू अनुकूलका तथ्यांक

तथ्यांकशास्त्रमा एउटा भनाइ छ, 'चेरिज पिकिङ' । यसको शाब्दिक अर्थ हुन्छ, आफूलाई मन लागेको चेरी फल मात्र संकलन गर्नु । यसलाई तथ्यांकशास्त्रमा आफ्नो अनुकूलका तथ्यांक मात्र संकलन भन्ने बुझाउँछ । अर्थशास्त्री स्वर्णिम वाग्ले, विश्व पौडेललगायतले श्वेतपत्रको केस्रा-केस्रा केलाउन भ्याए । श्वेतपत्रमा चेरिज पिकिङ भएको उनीहरूको तर्क छ ।

"श्वेतपत्रमा अर्थमन्त्रीले सकारात्मक पाटा लगभग सबै छुटाएर अवस्था पनि भयावह देखाउने प्रयत्न गरे," अर्थशास्त्री विश्व पौडेल भन्छन्, "अर्थतन्त्रलाई पूरै नकारात्मक देखाउँदा वैदेशिक लगानी, विकास निर्माणलगायतमा प्रभाव पर्छ ।"

खतिवडाको श्वेतपत्रले एक दशकमा नेपालको औसत आर्थिक वृद्धिदर चार प्रतिशत रहेको तथ्यांक पेस गरेको छ, जसमा गत वर्षको आर्थिक वृद्धिदर कहींकतै उल्लेख छैन । तर, श्वेतपत्रमा उल्लेख नगरिएको खुसीको विषय के हो भने नेपालले दुई वर्ष लगातार उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने भएको छ ।

तथ्यांक विभागका अनुसार गत वर्ष सात प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हासिल गरेको नेपालले यस वर्ष पनि ५.८ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरेको छ । जबकि, सरकारी लक्ष्य ६ प्रतिशत छ ।

त्यस्तै, श्वेतपत्रमा स्थिर पुँजी निर्माणमा निजी क्षेत्रतर्फ वैदेशिक लगानी प्रवाहको अवस्था निकै कमजोर भएको उल्लेख छ । तर, राष्ट्र बैंकको तथ्यांकले प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी बढ्न थालेको देखाएको छ । गत फागुनसम्म प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी लगभग दोब्बरले बढेर १४ अर्ब २४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष यो रकम ८ अर्ब ३५ करोड रुपियाँ थियो । श्वेतपत्रमा यस्ता सकारात्मक पक्षलाई बेवास्ता गरिएको अर्थविद्हरूको भनाइ छ ।

नियन्त्रणमा रहेको मूल्यवृद्धि नदेखाएर १० वर्षको औसत लिनु र व्यापार घाटाको तथ्यांक लिँदा २५ वर्षको तथ्यांक लिनु नै गलत भएको उनीहरूको बुझाइ छ ।

"श्वेतपत्र भनेको देशको वर्तमान अवस्थाको जानकारी दिने दस्तावेज हो, यसमा बढीमा तीनदेखि पाँच वर्षको तथ्यांकको अध्ययन निचोड राखिनु राम्रो हुन्थ्यो," अर्थविद् पोखरेलको तर्क छ । श्वेतपत्रले २५ वर्षअगाडि व्यापार घाटा २२ अर्ब रहेको र हाल ४० गुणा बढेको उल्लेख गरेको छ । गत आवमा व्यापार घाटा ९ खर्ब १७ अर्ब रुपियाँ पुगेको छ ।

त्यस्तै, गत फागुनमा मूल्यवृद्धि दर ६ प्रतिशतमा रहेकामा १० वर्षको औसत मूल्यवृद्धि दर नौ प्रतिशत देखाइएकामा पनि अर्थविद्हरूले आपत्ति जनाएका छन् । "श्वेतपत्रले २५ वर्षको तथ्यांक लिँदा १० वर्षको सशस्त्र द्वन्द्वको प्रभावलाई उल्लेख गर्नसमेत जरुरी ठानेन, किन त ?" अर्थविद् पोखरेल प्रतिप्रश्न गर्छन् ।

अर्थमन्त्रीले श्वेतपत्र गलत आशयले बनाएको अर्थविद्हरूको आरोप छ । "अर्थमन्त्री व्यावसायिक व्यक्ति हुन् । तर, नियुक्ति राजनीतिक हो । सोही कारण आफूलाई नियुक्त

गर्ने दलको आग्रह टार्न नसकेको देखियो,” अर्थविद् पोखरेल भन्छन् ।

श्वेतपत्र तयार गर्ने क्रममा अर्थमन्त्री खतिवडाले अर्थ मन्त्रालयका वरिष्ठ कर्मचारीलाई समेत संलग्न नगराएको चर्चा बाहिर आएको छ। यसको पुष्टि गत २३ चैतमा उपराष्ट्रपतिको कार्यालयमा सरुवा भएका तत्कालीन अर्थसचिव शंकर अधिकारीले पनि गरेका छन् । भन्छन्, “श्वेतपत्र बनाउने समूहमा मेरो संलग्नता थिएन, यसमा केही कुरालाई बढी महत्त्व दिएको भने पक्कै हो ।”

अर्थमन्त्रीले श्वेतपत्र तयार गर्दा सल्लाहकार रामशरण खरेल र सहसचिव रामशरण पुडासैनीलाई मात्र साथमा लिएको स्रोतको दाबी छ ।

नयाँ विवाद

अर्थमन्त्रीले श्वेतपत्र ल्याएको महिना दिन नबित्दै आएको राष्ट्रिय लेखा तथ्यांकको जानकारी अर्थमन्त्री खतिवडालाई किन भएन भन्ने प्रश्न गर्छन्, अर्थविद्हरू। “केन्द्रीय तथ्यांक विभाग पनि सरकारी निकाय नै हो। विभागले आजको भोलि नै तथ्यांक जारी गर्ने होइन, केही समयदेखिको अध्ययन र अभ्यास भएका हुन्छन्। तर, अर्थ मन्त्रालयले किन समन्वय गर्न रुचाएन ?” प्रतिप्रश्न गर्छन् पोखरेल ।

विभागले प्रस्तुत गरेको तथ्यांक र श्वेतपत्रका तथ्यांक नबाझिए पनि हेराइको दृष्टिकोण मात्र बाझिएको उनको बुझाइ छ । तर, यी दुवै दस्तावेजमा कतिपय तथ्यांक भने फरक-फरक छन् ।

तथ्यांक विभागले प्रतिनेपालीको वार्षिक आम्दानी गत वर्षको तुलनामा करिब १४ हजारले बढेर १ लाख ४ सय रुपियाँ पुगेको उल्लेख गरेको छ । गत वर्षको समेत आम्दानीमा परिमार्जन भएर ८६ हजार ६ सय पुगेको देखिन्छ । तर, श्वेतपत्रले परिमार्जित तथ्यांकको समेत खोजी नगरेर ८६ हजार २ सय (८६२ डलर) रुपियाँलाई नै लिएको छ ।

“श्वेतपत्रले मध्यम र दीर्घकालीन अवस्था हेरेको हो । त्यसैले यसमा विवाद गर्नुपर्ने आवश्यकता नै छैन,” अर्थविद् डिल्लीराज खनाल भन्छन् । केन्द्रीय तथ्यांक विभागले सार्वजनिक गरेको तथ्यांक अल्पकालीन भएकाले पनि श्वेतपत्रसँग तुलना गर्न नमिल्ने खनालको बुझाइ छ । यद्यपि, उनले केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रस्तुत गरेको तथ्यांकमाथि भने प्रश्न उठाए । “हामी सबैले जानेकै कुरा हो, विभागको संस्थागत क्षमता कमजोर देखिँदै आएको छ, त्यसैले केही तथ्यांकमा समस्या छ,” उनी भन्छन् ।

तथ्यांक विभागले स्थिर मूल्यमा देखाएको कुल पुँजी निर्माण र चालू मूल्यमा देखाएको कुल पुँजी निर्माणबीचको अन्तर उच्च नहुने उनको तर्क छ । विभागले स्थिर मूल्यमा कुल पुँजी निर्माण कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) को ६६ प्रतिशत (५ खर्ब ८२ अर्ब) र चालू मूल्यमा करिब ५२ प्रतिशत (१५ खर्ब ५६ अर्ब) रहेको देखाएको छ ।

त्यस्तै, केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रस्तुत गरेको क्षेत्रगत वृद्धिदर पनि बढी देखाइएको खनालको तर्क छ। चालू आर्थिक वर्षमा ५.८९ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि पनि सम्भव नभएको बताउँछन् अर्थविद् खनाल ।

अर्थमन्त्री व्यावसायिक व्यक्ति भए पनि नियुक्ति राजनीतिक हो । उनले आफूलाई नियुक्त गर्ने दलको आग्रह टार्न सकेनन् ।

• जगदीशचन्द्र पोखरेल
पूर्वउपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग

त्यसो त श्वेतपत्रले अर्थतन्त्रको संरचनामा देखाएको समस्या, सरकारी पक्षबाट हुने बजेटरी बेथितिलगायतका विषय गलत छैनन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थामा देखिएको तरलता अभाव समस्या, रेमिट्यान्स वृद्धिदरमा आएको सुस्तीलगायतका समस्या कायमै छन् ।

यद्यपि, अर्थमन्त्रीले देखाएको अँध्यारो अर्थतन्त्रमा चाँदीको घेरासमेत रहेको अर्थविद्हरूको बुझाइ छ । भूकम्पपछिको पुनः निर्माणका कारण निर्माण क्षेत्रमा वृद्धि भएको, विद्युत् आपूर्ति समस्या लगभग हटेको, जलविद्युत् आयोजनाहरूको निर्माण सन्तोषप्रद रूपमा अगाडि बढिरहेको, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी बढेको, बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा तरलता अभावका बीच कर्जा लगानी २० प्रतिशतले बढेको पक्षलाई पनि हेर्नुपर्ने उनीहरूको सुझाव छ ।

अर्थतन्त्रमा केही दशकयता उद्योग, कृषिलगायतका उत्पादनमूलक क्षेत्रको कुल जीडीपीमा हिस्सा घटिरहेको छ । जीडीपीमा सेवाक्षेत्रको योगदान सबैभन्दा धेरै हुने गरेको छ। तर, पछिल्लो समय निर्माण, विद्युत् क्षेत्रको वृद्धिदरमा केही सुधार देखिन थालेको छ ।

आयातमुखी अर्थतन्त्र भएको नेपालको हाल व्यापार घाटा उच्च छ। “बढ्दो आयातको दबाबका बाबजुद आयातीत वस्तुमा पनि निर्माण र उत्पादनमा आधारित सामग्रीको वृद्धि हुनुलाई श्वेतपत्रले सकारात्मक रूपमा लिनुपर्थ्यो,” अर्थविद् पौडेल भन्छन् ।

व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रको तथ्यांकले आर्थिक वर्ष ०७१/७२ को तुलनामा ०७३/७४ मा सिमेन्ट बनाउन प्रयोग हुने क्लिंकर, मेसिन तथा पार्टपुर्जा, फलाम स्टिल र आल्मुनियमका सामग्री, विभिन्न रसायन, पोलिथिनका दानाको आयात बढेको देखाएको छ। समग्रमा यी सामानको आयात ४३ प्रतिशत बढेर २ खर्ब ४४ अर्ब रुपियाँ पुगेको छ। आव ०७३/७४ मा ९ खर्ब ८५ अर्ब रुपियाँको सामान भित्रिएकामा २४ प्रतिशत हिस्सा यस्ता सामानको छ ।

चालू आवको सात महिनासम्म पनि मेसिन तथा पार्टपुर्जा, आइरन स्टिल, रसायन, सिमेन्ट क्लिंकर र पोलिथिनका दानाको आयात क्रमशः ५४ प्रतिशत, १४ प्रतिशत, २६ प्रतिशत, १९ प्रतिशत र झन्डै २५ प्रतिशत वृद्धि भएको केन्द्रको तथ्यांकले देखाएको छ । ◆

अब डिजिटल बैंकिङ

नगदको सट्टामा कारोबार गर्न सकिने गरी डेबिट, क्रेडिट, प्रिपेड कार्ड, मोबाइल सेवा बैंकको प्राथमिकतामा

Siddhartha Bank
VALID IN NEPAL & INDIA ONLY
Uno CARDS
0123 4567 8901 2345
4438
VALID THRU 10/16
CARDHOLDER NAME
VISA
१0 देखि 80% सम्मको छुट
३५० भन्दा बढी Uno
साझेदार किनमेल केन्द्रहरुमा*

गत वर्षदेखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएको लगानीयोग्य पुँजी अभावको समस्या अझै सहज हुन सकेको छैन। सरकारी खर्चमा कमी, निक्षेप संकलनको तुलनामा कर्जा लगानीमा उच्च वृद्धिलगायतका कारण बैंकिङ क्षेत्रमा पुँजी अभावको समस्या देखिँदै आएको छ।

यो समस्या समाधानको एउटा उपाय बैंकहरूको सेवालाई डिजिटल प्रविधिमैत्री बनाउँदै लैजानुपर्ने सरोकारवालाको भनाइ छ। "नेपालमा बैंकबाट बाहिरिएको पैसा बैंकमै फिर्ता हुने चक्र केही लामो हुन सक्ने अनुमान गरिन्छ। यद्यपि, यति नै अवधि भनेर किटान गर्न गाह्रो छ," राष्ट्र बैंक मुद्रा व्यवस्थापन विभाग प्रमुख लक्ष्मी प्रपन्न निरौला भन्छन्।

युरोपेली मुलुकमा बैंकिङ प्रणालीबाट बाहिरिएको पैसा बढीमा तीन महिनामा फिर्ता आउने मानिन्छ। यसलाई सुचारु गर्न त्यहाँ केन्द्रीय बैंकले सूक्ष्म निगरानी नै गरेको हुन्छ। राष्ट्र बैंकको तथ्यांक अनुसार गत फागुनसम्म ४ खर्ब ३८ अर्ब रुपियाँ बराबरका नोट तथा सिक्का चलनचल्तीमा छन्। हाल वृद्धिपछिको ३० खर्ब रुपियाँ पुगेको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (जीडीपी)को करिब १३ प्रतिशत हो। अमेरिकालगायत देशमा यस्तो अनुपात करिब ६/७ प्रतिशत हाराहारी नै रहेको हुन्छ।

नेपालमा डिजिटल बैंकिङको राम्रो सम्भावना छ। यहाँ फोन प्रयोगकर्ताको संख्या ३ करोड २८ लाख रहेको आर्थिक सर्वेक्षणको तथ्यांकले देखाएको छ। यसमा स्मार्ट फोन प्रयोगकर्ता बढी छन्। त्यसैले पनि नेपालले डिजिटल बैंकिङको लाभ बढी लिन सक्ने देखिन्छ।

अहिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले डिजिटल बैंकिङ सेवालाई अगाडि बढाइरहेका छन्। बैंकहरूले नगदको सट्टामा कारोबार गर्न सकिने गरी डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड, प्रिपेड कार्ड जारी गरेका छन् भने मोबाइल बैंकिङ, इन्टरनेट बैंकिङजस्ता सेवा पनि उपलब्ध गराएका छन्। यिनीहरूको उपलब्धताले नै नेपालीले अत्याधुनिक बैंकिङ सेवाको अनुभव गर्न पाएका छन्। सरसामान खरिद गर्दा भुक्तानी गर्न होस् वा घरायसी बिल भुक्तानी गर्न यी सुविधाका कारण सहज भएको छ।

राष्ट्र बैंकको तथ्यांक हेर्ने हो भने बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कुल १२ लाख निक्षेप खाता र २ करोड १४ लाखभन्दा बढी कर्जा खाता खोलिएका छन्। यसरी खाता खोल्नेमध्ये ३५ लाखले मोबाइल बैंकिङ सेवा लिएका छन्। ८ लाख ४२ हजारले इन्टरनेट बैंकिङ सुविधा लिइरहेका छन्। करिब ६० लाख डेबिट, क्रेडिट र प्रिपेड कार्ड जारी भएका छन्।

ग्राहकमा पनि प्रविधि प्रयोग गरेर बैंकिङ सुविधा लिने क्रम बढ्न थालेपछि बैंकहरूले यो सेवामा थप सुविधा दिइरहेका छन्। "हामीले काठमाडौँमै रहेर पनि विकट मानिने जहरसिंहपौवालाई नगदरहित बस्ती बनाउने काम गरिरहेका छौँ," नेपाल एसबीआई बैंक अल्टरनेट बैंकिङ च्यानलका विभागीय प्रमुख प्रवीण आचार्य भन्छन्। बैंकले हाल जहरसिंहपौवासहित राजधानीका अन्य तीन स्थानमा नगद जम्मा गर्न सकिने मेसिनसमेत सञ्चालनमा ल्याएको छ।

त्यस्तै, बैंकले मानवीय सहायता आवश्यक नपर्ने गरी बैंकिङ सेवा दिन काठमाडौँको दरबारमार्गमा इन्फोटच आउटलेट पनि सञ्चालनमा ल्याएको छ, जहाँ ग्राहकले आफैँ प्रविधि प्रयोग गरेर बैंक खाता खोल्न सक्नेछन्। रोबोटले स्वागत गर्ने यो आउटलेटबाट ग्राहकले आधा घन्टामै खाता खोल्ने र एटिएम कार्ड पाउँछन्।

कतिपय बैंकले भने ग्राहकलाई प्रविधि केन्द्रित बनाउने तयारी तीव्र पारिरहेका छन्। "हामीले अहिलेसम्म पीओएस मेसिन सञ्चालनमा ल्याएका थिएनौँ, अब ९० स्थानमा यसको प्रयोग गर्ने तयारी भइरहेको छ," जनता बैंकका ट्रान्जिसन बैंकिङ प्रमुख निरज शर्मा भन्छन्। प्वाइन्ट अफ सेल (पीओएस मेसिन)मा डेबिट कार्ड घोटेर रकम भुक्तानी गर्न सकिन्छ।

नेपालमा औसतमा एउटा नोट छाप्न दुई रुपियाँसम्म लागत लाग्ने गरेको छ। धेरै चलनचल्तीमा हुने नोटको आयु डेढ वर्ष र कम चल्तीको अधिकतम तीन वर्षसम्मको रहने गरेको छ। राष्ट्र बैंककै तथ्यांकले नोट छाप्न हरेक तीन वर्षमा करिब दुई अर्ब रुपियाँ लाग्ने देखाएको छ। यो खर्च कम गर्न पनि डिजिटल बैंकिङलाई अगाडि बढाउन उपयुक्त हुन्छ।

बैंकहरूको सेवा डिजिटल बनाउन थप गति दिने तयारीमा रहेको छ, राष्ट्र बैंक। तत्काल भुक्तानी हुने (आरटीएस) प्रविधिको आगामी डेढ वर्षमा सफल प्रयोग गरिने राष्ट्र बैंकले उल्लेख गरेको छ। त्यस्तै, भुक्तानी प्रणालीको नियमन र जोखिम नियन्त्रणका लागि भुक्तानी संयन्त्र (नेसनल पेमेन्ट गेटवे) लागू गर्ने तयारी भइरहेको छ।

विजयराज

10:41
MAIN
QUICK MENU
ABOUT
NT TopUp
Recharge Cards
Quick Payment
Scan-2-Pay
Fonepay
Balance Enquiry
fonepay

अजय दीक्षित

प्लास्टिकको पृथ्वी

बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज कटेपछि कर्णाली नदी हुँदै घुमेर पूर्व-पश्चिम राजमार्ग वनवासा लाग्छ । कर्णाली खोँचको केही दक्षिणपट्टि राजमार्गमा नेपालको पहिलो केबल स्टेड सिंगल टावर पुल निर्माण गरिएको छ ।

अप्रिल ११ तारिख बिहान त्यहाँ पुग्दा कर्णालीको पानी तल्लो फाँटतर्फ बग्दै थियो, माथिल्लो भेगमा परेको वर्षाले बगाएको माटोसहित । म एकछिन नदीको मिठासमा डुबेँ । त्यस क्षण मैले भेटेको पानी नेपालको सिमाना काटेर उत्तर प्रदेश, घाघरा, गंगा र तत्पश्चात् बंगालको खाडीमा पुग्छ । गर्मी लागेपछि बादल भई नयाँ वर्षाका रूपमा जमिनमा आइपुग्छ, मूल, खोल्सी, नदी हुँदै फेरि बंगालको खाडी पुग्छ । हजारौँ वर्षदेखिको यो निरन्तरता हिजोआज फेरिँदैछ ।

कर्णाली नदी किनारामा पार्वती गुरुङ र सहयोगी तुला टमटा नदीको पानीको तह नाप्ने गर्छन्, तल्लो भेगमा समुदायले छानेको प्रतिनिधिलाई फोनद्वारा खबर गर्छन् । सन् २०१४ मा कर्णाली नदीमा बाढी आउँदै गरेको सूचना तल्लो भेगमा समयमै पुगेको हुँदा ज्यान जान पाएन । राजमार्गको केही पर चिसापानीमा ठूलो बाँध निर्माण गर्ने प्रस्ताव छ । गुड्दै गरेको गाडीबाटै नदीको फोटो खिचेँ । गाडी पुलको बीचतिर पुग्यो । “रोक्न मिल्दैन है सर !” चालक भाइले बताए ।

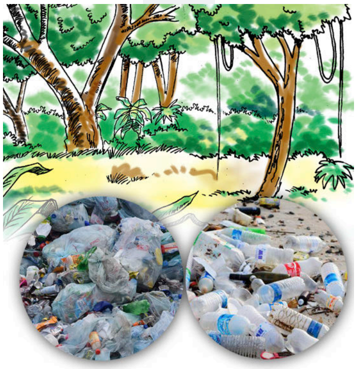

फोटो खिचेको देखेपछि सायद यसले गाडी रोक भन्छ, बाहिर निस्कन्छ र फोटो खिच्न समय लिन्छ भन्ने ठानेका थिए । मलाई भने छिट्टै पारि पुगियोस् भन्ने भइरहेको थियो । सन् २००९ को एउटा दुर्घटनाका कारण पुलको दक्षिणतर्फ हेर्ने आँट गर्न सकेको थिइनँ । त्यस दुर्घटनामा कर्णाली नदीको भँगालोमा नेपालगन्ज मेडिकल कलेजमा अध्ययनरत मालश्री र उसकी संगिनीले आफ्नो जीवन बिसाएका थिए । बहिनी नीलिमा र डा ऋषिकुमार काफ्लेकी सुपुत्री मालश्री, मेरी भान्जी । मालश्रीका बाआमाले चित्त बुझाइसकेका छन्, छोरीको सम्झनामा समाज सेवा गर्छन् । मनले नमाने पनि दिमागले टाउको बिस्तारै त्यतै फर्काइदियो । गुड्दै गरेको गाडीबाट तस्बिर खिच्दै मनमनै शान्तिको प्रार्थना गरेँ ।

कर्णाली वारिपारि बर्दिया र कैलालीका गाउँ-बस्तीका बासिन्दा र चुनिएका प्रतिनिधिसित भेटघाट गरियो । उनीहरूले भने- बाढीले दुःख दिन्छ, बाढी आउँदैछ भन्ने सूचना पाएपछि तीन घन्टापछि बाढी गाउँमा आइपुग्छ । सो अवधिभित्र सुरक्षित स्थानमा पुग्न सकिन्छ । तर, जेथा बचाउन गाह्रो छ । बीउ-बिजनको गुण, रोप्ने र फल्ने समय ऋतुसित मिल्न छाडेको छ, औषधिमूलो उपलब्ध छैनन्, सामाजिक कुरीतिहरू व्याप्त छन्, जनजीविकाका विकल्प छैनन् आदि-इत्यादि । बाटा, धारा, बिजुली, पानी, टेलिफोन इत्यादि आइपुगेका छन्, पुग्दैछन् तर युवा पंक्ति गाउँतिर बस्न इच्छुक छैन । एक गाउँपालिका अध्यक्षले बताए, “करिब ६ हजार भोटले जितेको छु, मेरो कार्यकालमा त्यति नै रूख रोप्छु, संरक्षण गर्छु । स्मार्ट बस्ती बनाउँछु ।”

पश्चिमा मुलुकबाट डेभलपमेन्ट, सस्टेनिविलिटी, एडाप्टटेसन, रिसिलियन्स, ट्रान्सफरमेटिभजस्ता शब्द आएका छन् । हामीले तिनलाई चलनचल्तीमा ल्याएका छौँ, विकास, दिगोपन, अनुकूलन, उत्थानशीलता र रूपान्तरित । अब स्मार्ट शब्द आइपुगेको छ । के भयो भने स्मार्ट हुन्छ ? सडक, घर, भौतिक संरचना वा प्राकृतिक प्रणाली कसरी स्मार्ट बन्छन् ? स्मार्टलाई नेपालीमा के भन्ने ?

फर्किने क्रममा बर्दिया निकुञ्जको चौकी पुग्नुअघि गाडी रोकियो । नम्बर लेखाउन चालक चौकीतर्फ लागे । म लर्खराउँदै निकुञ्जको सूचनापाटी अगाडि पुगेँ र पढ्न लागेँ : प्लास्टिक कप गल्न २ सय ५० वर्ष लाग्छ । केही दिनअघि नेपाल र भारतका प्रधानमन्त्रीहरूले आ-आफ्ना सहयोगीसहित गरेको द्विपक्षीय वार्ताकक्षमा प्लास्टिक पानीको बोतल राखिएको फोटो सम्झिएँ ।

म प्लास्टिकको संसारतिर बरालिन पुगेछु । केही दशकयता प्लास्टिकका ट्यांकी, पाइप, भाडाकुँडा, बाल्टिनहरूले जनजीवन सजिलो पारेको छ । अर्बौं डलरको यो उद्योग-व्यवसायले रोजगारी पनि सिर्जना गरेको छ । तर, प्रयोगपछि फालिने प्लास्टिकको उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । उपभोक्ताहरू एक वर्षमा एकपल्ट मात्रै प्रयोग हुने पाँच खर्ब प्लास्टिक ब्याग प्रयोग गर्छन्, जसको उपयोगी जीवन करिब १५ मिनेटको हुन्छ । यी फालिन्छन्, अन्ततोगत्वा समुद्रमा पुग्छन् ।

प्लास्टिक प्रदूषण कम गरौँ भन्ने अभियन्ता सर रिचार्ड एटेनवोरो भन्छन्, यही क्रम चल्ने हो भने एक दिन हाम्रो समुद्र प्लास्टिकले भरिनेछ । उनको तर्कबाट प्रभावित भएर बेलायती महारानीले आफ्नो दरबारमा प्लास्टिक प्रयोग कम गर्ने प्रण गरेकी छन् । फालिएका प्लास्टिकका कारण नेपालका नदी, बाटोघाटो, वनपाखा, निकुञ्ज, हिमाल, घरबस्ती आक्रान्त छन् ।

प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदी र केपी ओलीलाई एकैसाथ भेट्न पाइस् भने के भन्छस् ? आफैँलाई सोधेँ र जवाफ दिएँ । ‘प्लास्टिक प्रदूषण कम गर्न प्रधानमन्त्रीज्यूबाट अगुवाइ होस् ।’ र, प्रधानमन्त्री मोदीलाई भन्नेछु, ‘महोदय तपाईंको मनकी बात संवादमा प्लास्टिक प्रदूषण कम गरौँ भन्ने सन्देश परोस् ।’

“सर किन टोलाएर उभिइराख्या ?” चालकको आवाजले झसंग भएँ । गाडीको झ्यालपट्टि बसेँ । केही पर पुगेपछि हावाको वेग बढ्यो । ह्यान्डल घुमाएर झ्याल बन्द गरेँ । अनायास कर्णाली नदीमाथिको आकाशमा रुमल्लिँदै गरेको बादलतिर दृष्टि पुग्यो । मुसुक्क हाँस्दै मालश्री देखिई र भनी, “ठूलो मामा ! प्रधानमन्त्रीहरूलाई भेट्नुभए त्यस्तै भनम् है ।” छिनमै मालश्री बादलमा बिलाई, मेरा कानमा मालश्रीका धुन बज्न थाले । ◆

लोटस जेम अर्थात् कमलमणि

रानी जगदम्बालाई बल्छी हानेर जन्माए मदन पुरस्कार

रमण घिमिरे

निम्तो-पत्र या इमेल-निम्तोका भरमा कुनै कार्यक्रममा नजाँदा कसै-कसैले उनलाई घमन्डी पनि भन्थे। उनको मान्यता थियो- यदि त्यहाँ उपस्थिति साँच्चिकै अनिवार्य छ भने मौखिक पनि बोलाउनुपर्छ। उनी मोबाइल बोक्थे। तर, नजिकका‌लाई बाहेक आफ्नो नम्बर दिँदैनथे । मदन पुरस्कार पुस्तकालयमै फोन गरेर उनलाई निम्त्याउनुपर्थ्यो । यसको स्पष्टीकरणमा अंग्रेजीको एक पंक्ति भन्थे, ‘आई वान्ट टू फिल निडेड।’ यस प्रसंगमा उनी आफूलाई ‘इगोइस्ट’को संज्ञा पनि दिन्थे।

कमल दीक्षित । मदन पुरस्कार गुठीका अध्यक्ष, मदन पुरस्कार पुस्तकालयका प्रमुख । अर्को कुरा उनी कुनै समारोहमा उपस्थित भएर मञ्चमा बस्न पनि रुचाउँदैनथे। “मानिसहरू मलाई चाकमा कमिलाले चिलेको व्यक्ति भन्थे। हो, म एक ठाउँमा एक घन्टाभन्दा बढी बस्नै सक्तिनँ।” मसँगको साक्षात्कारमा उनले भनेका थिए, “म हम्मेसी कुनै कार्यक्रममा सभापति, प्रमुख अतिथि हुन पनि मन पराउँदिनँ।”

उनको अर्को बानी अचम्मको थियो, एक ठाउँमा धेरै बेर बसिरहन नसक्ने । ‘मुखले बोलाएका’ ठाउँमा पनि उनी धेरै बेर टिक्दैनथे। अलि पछाडिकै मेच छानेर बस्थे र एकछिनपछि सुटुक्क निस्किहाल्थे । कसैले मन्तव्य दिइरहेको छ र उनलाई मन परेन भने छेउको मानिससँग टिप्पणी गरिहाल्थे, ‘लौ यसले के बोलेको ?’ उनी साइड-टक गर्नमा पनि कहलिएका थिए।

अर्को अचम्म उनले ‘कुनै पुरस्कार पनि नथाप्ने’ घोषणा नै गरेका थिए । मैले उनीसँग जिज्ञासा राखेको थिएँ, “अनि किन बालचन्द्र पुरस्कार, गोपाल पाण्डे पुरस्कार, प्रज्ञा पुरस्कार लिनुभयो त ?” उनले तर्क दिएका थिए, “म मदन पुरस्कार गुठीको सचिव हुँदाका कुरा हुन् यी । त्यतिबेला मैले बालचन्द्र र गोपाल पाण्डेका नामका पुरस्कार थापेँ। जब गुठीको अध्यक्ष भएँ, त्यसपछि मैले कुनै सम्मान-पुरस्कार थापिनँ।” तर, उनले गुठीको अध्यक्ष हुँदा पनि प्रज्ञा पुरस्कार थापेका थिए। अनि, कसरी कुरा मिल्यो त ?

खासमा यस पुरस्कारमा नाम घोषणा गरिएपछि उनी अप्ठ्यारोमा परेछन् । राजाको जल्दोबल्दो समयमा राजाकै हातबाट दिइने सम्मान लिन्नँ भन्ने सामर्थ्य थिएन उनमा। लिन्नँ भन्दा अपमानजस्तो पनि हुने। त्यसैले उनले बाध्य भएर त्यो स्वीकारेका थिए रे ! तर, त्यसबापत पाएको एक लाख रुपियाँको चेकमा अर्को एक लाखको चेक खामेर रमा शर्माको शिक्षा परिषद्लाई हस्तान्तरण गरिदिए रे ! पुरस्कारको एक कन्चो पनि घरमा भित्र्याएनन्।

पुरस्कार नलिने सन्दर्भमा पनि उनको आफ्नै मान्यता थियो । आफू गुठीको अध्यक्ष भएपछि उनको काम अरूलाई पुरस्कार दिने मात्र हो, अरूबाट पुरस्कार लिने होइन भन्ने मान्यता बनाए। पुरस्कारै नलिने मानिस झन् दोसल्ला मात्र ओढाउन बोलाउँदा कस्तो मनस्थितिमा हुन्थे होला !

अर्को अचम्मको प्रसंग छ। भाषा-साहित्यका मानिस, त्यसमा पनि आर्थिक अवस्थाका कारण कतै जागिर खानु नपर्ने व्यक्ति । साल्ट ट्रेडिङ, नेपाल बैंक लिमिटेड, विराटनगर जुट मिलमा पनि संलग्न थिए । एकपटक उनको साल्ट ट्रेडिङ कम्पनीप्रतिको आबद्धताप्रति पारसमणि प्रधानले काठमाडौँको एउटा समारोहमा भाषण नै दिएछन्, “हाम्रा कमलमणि दीक्षित कमल बन्नुपर्नेमा नुन-तेलको व्यापारमा लागेर नोक्सान भएको छ।” यसमा उनले तर्क दिएका थिए, रानी जगदम्बाको सेवामा समर्पित भएकाले रानीको स्वार्थरक्षार्थ ‘प्रोक्सी’ भएर यस्ता संस्थामा काम गर्नु कर्तव्य थियो । उनी थप तर्क गर्थे, त्यहाँ जाँदा भाषा-साहित्यको काममा कुनै व्यवधान पनि हुँदैनथ्यो।

उनी सञ्चालक मात्र थिए, त्यसैले एक-दुई महिनामा एकपटक हुने बैठकको उपस्थिति पुस्तिकामा ल्याप्चे लगाउनेबाहेक उनको अर्को कुनै भूमिका थिएन । रानी जगदम्बाको सम्पूर्ण सम्पत्तिको हेरचाह गर्नु परम धर्म थियो। त्यसमा उनी कहिल्यै चुक्तैनथे । भन्थे पनि, “यो कमल दीक्षित मदन पुरस्कारको हर्ताकर्ताका रूपमा आज जसरी चर्चित छ, रानी जगदम्बाको सेवामा नआएको भए बढीमा सरकारको सचिवसम्म हुन्थ्यो होला । तर, यो कमल दीक्षित कदापि हुने थिएन।”

कमल दीक्षित भन्ने लेखक जन्मिनुको कारण नै ‘रानीसाहेब’ थिइन् । रानीसाहेबका कारण मदन पुरस्कार पुस्तकालय जन्म्यो । त्यो पुस्तकालय नभएको भए यो कमल दीक्षित जन्मिने थिएन। उनी आफ्ना विभिन्न अवतारका कुरा बताउँथे। केदारमणि दीक्षितले कमललाई जन्माए । साहित्यकार कमललाई बनारसका काशीबहादुर श्रेष्ठले जन्माए । मदनशमशेर जन्मेको हुनाले भारत उत्तरप्रदेश, बलरामपुरकी राजपुत कन्यासँग मदनको विवाह भयो । अनि, तिनै मदनशमशेर नमरेका भए मदन पुरस्कारको जन्म हुँदैनथ्यो । मदन पुरस्कार गुठी नजन्मेको

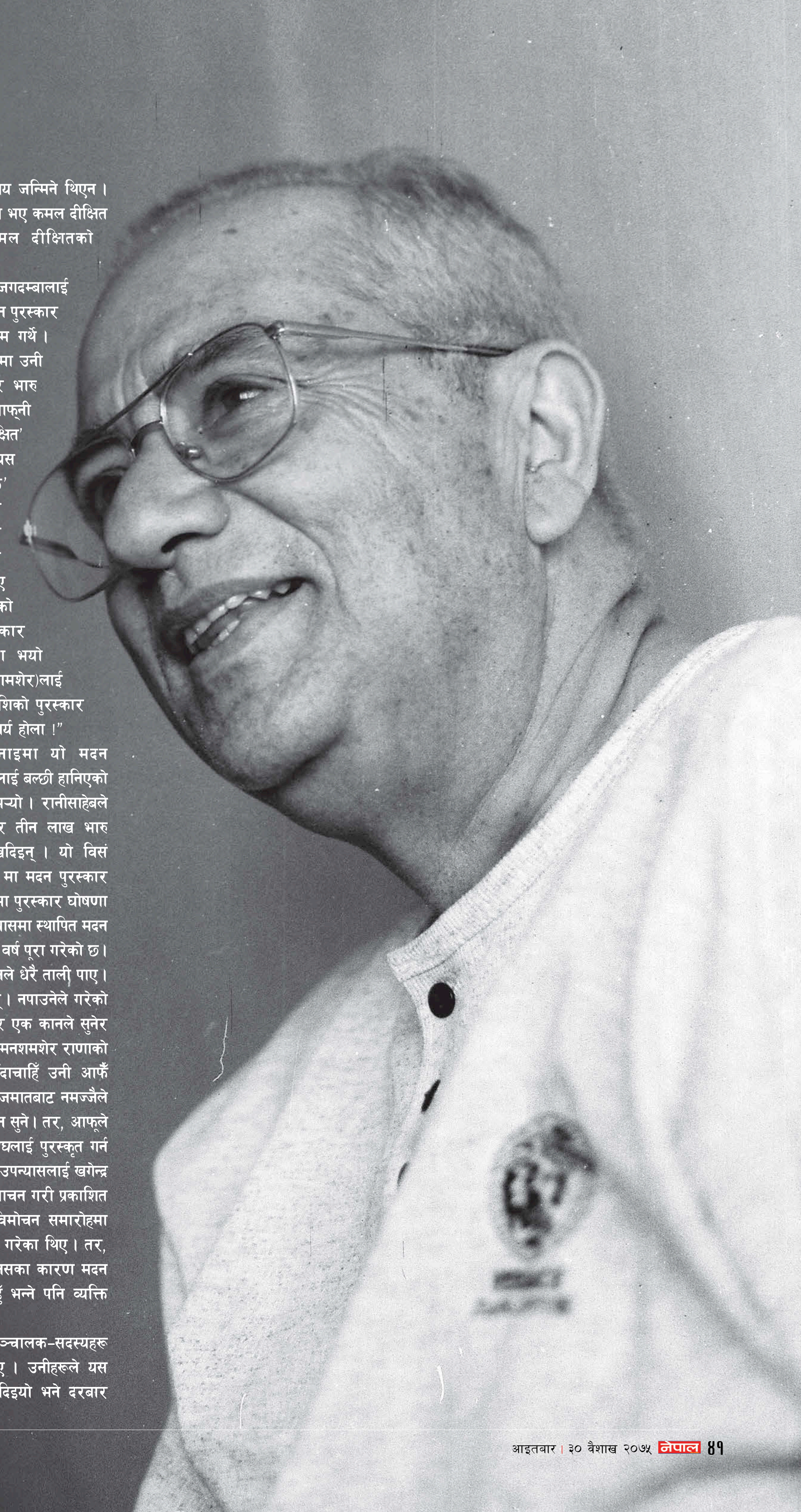

भए मदन पुरस्कार पुस्तकालय जन्मिने थिएन । र, यो पुस्तकालय नजन्मिएको भए कमल दीक्षित जन्मिने थिएन । यो कमल दीक्षितको स्वीकारोक्ति थियो ।

उनकै शब्दमा, रानी जगदम्बालाई बल्छी हानेर जन्मेको थियो मदन पुरस्कार गुठी । उनी कलकत्तामा काम गर्थे । त्यहाँबाट जगदम्बाको निर्देशनमा उनी काठमाडौँ आउँदा दस हजार भारु थियो । त्यस रकमले उनले आफ्नी आमाका नाममा 'विद्यादेवी दीक्षित' पुरस्कार घोषणा गरे । यस पुरस्कारको खुब 'तारिफ' गरेर *गोरखापत्र*ले सम्पादकीय नै छापिदियो । अनि, त्यो सम्पादकीय उनका पिताले 'रानीसाहेब'लाई वाचेर सुनाए र भने, "कमलकी आमाको नाममा एउटा सानो पुरस्कार राख्दा त यति धेरै प्रशंसा भयो भने हजुरले जर्साहेब (मदनशमशेर)लाई अमर बनाउन अलि ठूलो राशिको पुरस्कार राखिदिए कत्रो ठूलो पुण्य कार्य होला !"

कमल दीक्षितका भनाइमा यो मदन पुरस्कारका लागि रानीसाहेबलाई बल्छी हानिएको थियो । बल्छीमा ठूलै माछो पर्‍यो । रानीसाहेबले आफ्नो सेफको चाबी खोलेर तीन लाख भारु उनको हातमा थपक्कै राखिदिइन् । यो विसं २०११ को कुरा थियो । ०१२ मा मदन पुरस्कार गुठीको स्थापना भयो र ०१३ मा पुरस्कार घोषणा भयो । बाबु–छोराको संयुक्त प्रयासमा स्थापित मदन पुरस्कारले अहिले ठ्याक्कै ६२ वर्ष पूरा गरेको छ ।

मदन पुरस्कार दिएर उनले धेरै ताली पाए । तर, गाली पनि कम बेहोरेनन् । नपाउनेले गरेको गालीलाई स्वाभाविक ठान्थे र एक कानले सुनेर अर्को कानले उडाइदिन्थे । डायमनशमशेर राणाको *सेतो बाघ*ले पुरस्कार नपाउँदाचाहिँ उनी आफैँ चिन्तित भए भने साहित्यिक जमातबाट नमज्जैले खप्की खाए । धेरैका कटु वचन सुने । तर, आफूले चाहेर पनि त्यस वर्ष *सेतो बाघ*लाई पुरस्कृत गर्न सकेनन् । यसमा धेरैपछि यही उपन्यासलाई खगेन्द्र नेपालीले आफ्नो आवाजमा वाचन गरी प्रकाशित गरिएको *सेतो बाघ* सीडी विमोचन समारोहमा पनि उनले यो लाचारी व्यक्त गरेका थिए । तर, के थियो त यस्तो बाध्यता, जसका कारण मदन पुरस्कार गुठीको म सर्वज्ञ हुँ भन्ने पनि व्यक्ति असमर्थ भए ?

त्यसबेला अधिकांश सञ्चालक–सदस्यहरू कट्टर पञ्चायत समर्थक थिए । उनीहरूले यस किताबलाई मदन पुरस्कार दिइयो भने दरबार

रिसाउँछ भन्ने निहुँ झिकेछन् । पञ्चायती व्यवस्थाको चकचकीको समयमा राजाका कुरा आउँदा सतर्क हुनु स्वाभाविक थियो । दरबार रिसाउँथ्यो-रिसाउँदैथ्यो, थाहा छैन । तर, ती पञ्च-सञ्चालकले दरबारमा यो कुरा पुऱ्याउँथे । अनि, उनले बाध्य भएर *सेतो बाघ*लाई पुरस्कारको सूचीबाट हटाए र उनीहरूले भनेकै पुस्तकमा मोहर लगाए । उनको विचारमा तारिणीप्रसाद कोइरालाको *सर्पदंश*लाई पनि पुरस्कृत गरिनुपर्थ्यो । यस्तै 'राजनीतिक अड्को'ले पुरस्कृत गर्न सकेनन् । एउटा क्यानेडियन लेखकको *सही शब्द*ले मदन पुरस्कार पाउँदा पनि उनले धेरै आलोचना खेप्नुपऱ्यो । तर, त्यसमा चाहिँ उनी विचलित भएनन् ।

मदन पुरस्कार र मदन पुरस्कार पुस्तकालयबाहेक उनको अर्को रम्ने ठाउँ थिएन । बिहान उठेर पुस्तकालयमा छिर्थे र आएका पुस्तकहरू आफैँ दर्ता गर्थे । यसबीचमा रातो बंगला स्कुलमा गएर नेपाली छन्द सिकाउँथे । पछिल्लो समय उनको मुख्य दैनन्दिनी यही थियो ।

धेरैले भन्थे, कमल दीक्षित किन प्रज्ञा-प्रतिष्ठानमा जाँदैनन् ? या किन उनलाई त्यहाँ लगिँदैन । एकपटकको भेटमा उनीसँग यसबारे पनि खुलस्त कुराकानी भएको थियो । मलाई सुनाएका थिए, उनलाई त्यहाँको उपकुलपतिका लागि धेरै पटक प्रस्ताव गरिएको थियो, जतिबेला राजा कुलपति हुन्थे (पछि प्रधानमन्त्री पनि कुलपति भए) । तर, उनी जान मानेनन् ।

त्यसमा उनले केही आफ्ना अप्ठ्याराहरू बताएका थिए । त्यसका लागि पुरस्कार गुठी, पुस्तकालयको काम छाड्नुपर्थ्यो । त्यो असम्भव थियो । त्यसभन्दा पनि गाँठी कारणचाहिँ उनी गुठी र पुस्तकालयका हर्ताकर्ता थिए । कसैले हेप्न सक्तैनथे । उनले सोचेको कुरा मुखबाट निस्किनासाथ तामेल हुन्थ्यो । तर, प्रज्ञा-प्रतिष्ठानमा जति नै ठूलो पद पाए पनि अरूको अह्रौटे भएर काम गर्नुपर्ने हुन्थ्यो । उनको 'हुकुम' चल्नेवाला थिएन । "शब्द खराब प्रयोग गरेँ हुँला तर मलाई प्रस्ताव लिएर आउने व्यक्तिहरूलाई म त्यहाँ जाँदा मेरो डिमोसन हुन्छ भनिदिएँ," उनले त्यसबेला मसँग भनेका थिए, "मभन्दा कता हो कता ठूला विद्वान् मदनमणि दीक्षितले त त्यहाँ गएर काम गर्न सक्नुभएन । उल्टै बदनाम भएर निस्किनुभयो भने म त चार महिना पनि त्यहाँ टिक्दिनथेँ ।"

चाहेको भए, उपकुलपति त के मन्त्री पद पनि पाउँथे होला, बढीमा ६ महिनासम्म भन्थे उनी । "बनारसका मेरै सहपाठी परशुनारायण चौधरीलाई कसरी थन्क्याइयो, सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो । *तारापिण्डजस्तो झिलिक्क भएर सिद्धिन किन जाने ?* ०१२ सालदेखि आजसम्म म मदन पुरस्कार गुठीमा छु । यति लामो समयसम्म एउटै व्यक्ति एउटै पदमा बसिरहँदा यो हिले-पोखरी भयो कि कमलपोखरी भयो ? त्यो थाहा छैन । तर, त्यसबेलादेखि यसबेलासम्म त्यहाँ मेरो निर्णय चल्छ ।"

प्रसंगवश कुनै बेला उनीसँग 'मणि' र 'दीक्षित'को चर्चा पनि चलेको थियो । कुनै युगमा उनका पुर्खा जुम्लाका भट्ट थिए रे ! त्यहाँका राजाका छोरा पढाएर आचार्य पदवी पाए । त्यहाँबाट लमजुङ र गोरखा हुँदै मल्लकालमा हालको नागार्जुनमुन्तिर आएपछि शिरोमणि आचार्यको जन्म भयो । पछि शिरोमणि ठूला विद्वान् भए ।

शिरोमणिले विसं १९५६ मा राणाजीकै लगानीमा अनेकौँ ब्राह्मणहरू सम्मिलित एउटा महायज्ञ लगाएछन् । त्यो यति सफल भयो कि त्यसको प्रभावबाट उनी 'दीक्षित'को उपाधिले विभूषित भए । त्यसपछि उनले आफ्नो नाम शिरोमणि आचार्यका पछाडि 'दीक्षित' गाँस्न थाले । अनि, उनका सन्तानहरूले राणाको सिको गरे । जसरी राणाहरूले आफ्नो नामको पछाडि जंगबहादुर राणालाई अमर बनाउन 'जबरा' झुन्ड्याए, त्यसरी नै शिरोमणि आचार्य दीक्षितका सन्तानहरूले पनि 'मणि' र 'दीक्षित' लाई झुन्ड्याउन थाले ।

उनका बाजे रामनाथ आचार्यबाट राममणि आचार्य दीक्षित हुन पुगे, उनका माइला बाजे भरतप्रसाद आचार्यबाट भरतमणि आचार्य दीक्षित हुन पुगे । पछि-पछि त्यसलाई पनि छोट्याएर 'मणि'का पछाडि आदी मात्र लेख्न थाले । तर, कमलमणि आचार्य दीक्षितले पहिलो पल्ट नामका पछाडि झुन्डिएका लामा उपनामहरूलाई छोट्याएर 'कमल दीक्षित' मात्र लेख्न थाले । यसले उनलाई धेरै समयसम्म आफ्ना बन्धु-बान्धवहरूको किचकिच सुन्नुपऱ्यो । तर, उनले त्यसपछि आजीवन आफूलाई कमल दीक्षितकै नामले चिनाए ।

उनले कवि हुनलाई पनि नाम छोट्याएका थिए । उनी बनासरमा पढ्दा त्यहाँबाट *युगवाणी* पत्रिका निस्किन्थ्यो । त्यस समय त्यो पत्रिका औधि लोकप्रिय थियो । त्यसमा आफ्नो कविता छपाउन उनलाई हुटहुटी जाग्यो । युवावस्थाको हुटहुटी न हो, जागेपछि जाग्यो-जाग्यो । तर, त्यो त नेपाली कांग्रेसद्वारा सञ्चालित पत्रिका थियो । त्यसमा कमलमणि दीक्षितको नामबाट कविता छापियो भने सर्वस्व नै हुन सक्थ्यो । तर, कविता पनि छपाउनु नै थियो । अनि, उनले एउटा जुक्ति निकाले- नाम बदल्ने । त्यसबेला अनेकौँ उपनामले कविता छपाउने चलन थियो । उनले पनि आफ्नो नामलाई अंग्रेजीमा अनुवाद गरेर 'लोटस जेम' बनाए र यसैका नाममा *युगवाणी*मा कविता छापियो पनि ।

यही नाममा कविताहरू छापिँदै गए र कवि लोटस जेमका नामले उनी प्रसिद्ध भए । पछि ०३८ तिर कृष्णप्रसाद भट्टराई मदन र जगदम्बाश्री पुरस्कार समारोहका प्रमुख अतिथि भएर आएका थिए । त्यसबेला भट्टराईले आफ्नो भाषणमै 'लोटस जेम' भनेर सम्बोधन गर्दा उनलाई त्यस युगको एउटा न्यानो स्मृतिले चिमोटेको थियो ।

कमल दीक्षित सधैँ हतारोमा हुन्थे । दसतिरको जिम्मेवारीको बोझ काँधमा बोकेर हिँडेका उनी एउटा कार्यक्रममा पस्थे र अर्को कार्यक्रम भ्याउन हतारिहाल्थे । बोल्दा पनि छिटछिटो बोल्थे, "म अलि हतारे स्वभावको छु, बोल्दा पनि छिटो बोल्छु । बुझ्नुभएन भने सोध्नूस् है !" घरमा भेट्न बोलाए भने पनि 'ल के सोध्नु छ सोधिहाल्नूस्, मलाई बाहिर निस्किनु छ' भन्थे । कुनै मञ्चमा बोल्नुपऱ्यो भने पनि थोरै बोल्थे र हडबडाउँदै बोल्थे ।

धर्तीबाट जाने बेलामा पनि उनी हतारमै गए । हुन त उमेरको उत्तरार्धमै टेकेर गए । तर, एक महिनाअघि मात्र उनलाई भेट्दा आफूलाई अलिअलि दमले सताए पनि मुटु अब ठीक छ भनेका थिए । उनका हजारौँ शुभचिन्तक साहित्यकार-भाषासेवीहरूले उनी बितेको सुइँको नै पाएनन् । र, उनको महायात्रामा सामेल हुन पाएननन् । तर, जीवनभर हतारमा यात्रा गरेका यी प्रतिभाले मदन पुरस्कार गुठी र पुस्तकालयका माध्यमले हतारमा गर्नै नसकिने उपलब्धि दिएर गए । ◆

विश्वास हमाल

किस्तामा अल्झेको जिन्दगी

विदेश छिरेको केही वर्षपछि पहिले ड्राइभिङ लाइसेन्स अनि त्यसपछि मुस्किलले जिन्दगीको पहिलो गाडी किनेँ । नेपाल छँदा आफ्नो औकातभन्दा धेरै टाढाको सपना अहिले साकार हुँदा केही महिना जिन्दगीमा धेरै बहार पनि ल्यायो। त्यो थोत्रो गाडीले मेरो जीवनमा मात्र होइन, नेपालको घर, छरछिमेक र आफन्तबीच पनि ठूलै चर्चा पायो । फोन र म्यासेजहरू आउन थाले । भन्न त मन थियो, यो देशमा थोत्रा गाडी चढ्नु र नेपालमा मोटरसाइकल चढ्नु उस्तै हो। तर, भनिनँ। वास्तवमा विदेशमा आफ्नो गाडी हुनु न ठूलो कुरा हो, न त प्रगति गरेको मापदण्ड नै। नेपालमा भन्दा विदेशमा मोटरगाडी झन्डै आधा सस्तोमा पाइन्छ । नेपालमा मोटरसाइकल किन्ने पैसाले कामचलाउ कार आउँछ। मोटरगाडीमा नेपाल सरकारले विश्वमै महँगो कर लगाएको छ, जसले गर्दा मध्यमवर्गीय नेपालीको अझै पनि आफ्नै चारपांग्रे साधन हुनु ठूलो कुरा मानिन्छ।

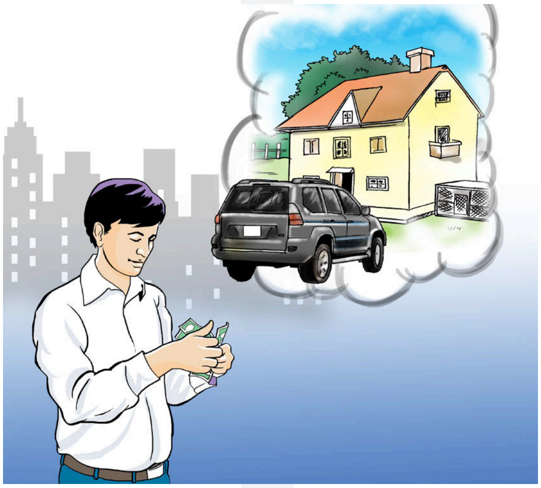

घर-परिवार र देशबाट टाढा भए पनि विदेशमा सुरुआती दिनमा नयाँ ठाउँमा संघर्ष गर्दा जीवन रोमाञ्चक नै हुन्छ । उनीहरूले गाडीको वरपर, समुद्रको छेउमा र सपिङ मलमा बसेका फोटाहरू सामाजिक सन्जालमा राखिरहँदा नेपालमा कतिलाई लाग्दो हो, त्यस्तो जिन्दगी पो जिन्दगी ! तर, त्यसभित्रको वास्तविकता न कसैले सामाजिक सन्जालमा पोख्छ, न त कसैले सोध्छ। त्यसका लागि विदेश नै आउनुपर्छ।

विदेशतिर अरूले भनेको त्यति सुनिँदैन । तर, हामी नेपाली-नेपालीबीच भने निकै सुनिने वाक्य हो, 'काम सानोतिनो हुँदैन, काम भनेको काम हो।' धेरैले भन्ने गर्छन्, विदेशमा सबै कामको कदर हुन्छ । हो, काम भनेको काम नै हो । तर, सबै काम उस्तै हुँदैन। यहाँ पनि अनेक किसिमका काम हुन्छन्- थोरै पैसा आउने काम, धेरै पैसा आउने काम, दक्ष काम, अदक्ष काम, सजिलो काम, अप्ठ्यारो काम, आफूले गर्ने काम, गराउने काम। हाम्रो देशमा जस्तो थोरै पैसा आउने र तल्लो दर्जाको भनिने काम गर्नेलाई अपहेलना नगरिए पनि उसको व्यक्तित्वसँग कहीँ न कहीँ पेसा जोडिएको हुन्छ । राम्रो पक्ष, जे काम गरे पनि सामान्य गुजारा चलाउन आर्थिक समस्याचाहिँ नेपालमा जस्तो।

सुरुआती दिनको संघर्ष, पढाइपछि बैंकले पत्याउने जागिर भएपछि विदेसिएका हामी नेपालीको फेरि अर्को सपना सुरु हुन्छ- आफ्नै घर किन्ने सपना । केही अपवादबाहेक सबैले बैंकबाट ऋण लिएर किस्तामै किन्ने हो घर । नेपालमा जस्तो एकैपटक पैसा तिरेर घर किन्ने या बनाउने हैसियत औँलामा गन्ने नेपालीको मात्र हुन्छ । सयौँ वर्षको इतिहास बोकेका भारतीय आप्रवासीजस्तो धेरै अगाडि बढिसकेको छैन नेपाली आप्रवासी समुदाय। सायद अबको दोस्रो पुस्ताको कथा अलि फरक हुनेछ।

घरको ५ देखि १५ प्रतिशत जति रकम बुझाएपछि फेरि सुरु हुन्छ अर्को लामो सम्बन्ध- २०-२५ वर्षको किस्ताको बन्धन । किस्तै-किस्ताको जिन्दगीमा अर्को किस्ता। तर, नेपालतिर आफन्त र घर-परिवारमा खुसी छाउँछ। हो, घर र फ्ल्याट हुनु र किस्तामै भए पनि किन्न सक्नु त्यति सानो उपलब्धि पक्कै होइन । तर, नेपालतिर लाखौँ-करोडौँको मालिक भए भन्ने एक किसिमको नमिल्दो प्रभाव आफन्तलाई जाँदो रहेछ । यसमा आफूले पनि स्पष्टसँग भन्न नसक्ने या नचाहने प्रवृत्तिले गर्दा विदेशमा त पैसाको खानी नै रहेछ भन्ने नकारात्मक प्रभाव जाने सम्भावना पनि देखिन्छ । यदि वास्तविकता सबैलाई बुझाउन सकियो भने पनि विदेशमा सुख र पैसा मात्र छैन भन्ने सन्देश जान सक्छ।

किस्तै-किस्ता र क्रेडिट कार्डले झेलिएको विदेशी जिन्दगीमा घर-गाडी र सामाजिक सन्जालको चमकधमकभित्रको वास्तविकता यस्तो हुन्छ कि कति महिना त पैसाको अनुहार कस्तो छ, देख्नै पाइँदैन । महिनामा एक दिन आउने तलब बिहान इन्टरनेटको तारबाट आउँछ, साँझसम्म त्यही तारबाट किस्ता तिर्दै सकिन्छ। यो किस्ताको उल्झनमा यसरी फसिएको हुन्छ कि यो जालोबाट निस्कन हम्मेहम्मे नै पर्छ सबैलाई। यो सबै चट्टै छाडेर नेपाल फर्कन पनि सकिँदैन। अझ त्यसैमा अथाह हन्डर खाएर विदेश छिरेको हुन्छ। पहिले आफ्ना लागि अनि बाबुआमाका लागि बसियो। अब फेरि छोराछोरीका लागि बस्छु भनेर चित्त बुझायो।

त्यसैमा एक-दुई वर्षमा एकपटक परिवारलाई भेट्न जान मन लाग्छ। वर्षभरि जम्मा पारेको बिदा र क्रेडिट कार्ड भरपुर प्रयोग गरी देश फर्कंदा सबै दुःख नै बिर्सिइन्छ। अझ त्यसमा साथीभाइ र आफन्तले विदेशबाट आएको भनेर महत्त्व दिँदा म ठूलै मान्छे पो हो कि भन्ने भ्रम पलाउँछ। ओहो ! जिन्दगीमा केही त गरेछु भन्ने भ्रममा गाउँघरतिर विदेशको गफ हाँक्दा समय गएको पत्तै हुँदैन। केही साताको नेपाल बसाइपछि फेरि सुरु हुन्छ- घर, गाडी र सानो-ठूलो नहुने कामको जिन्दगी। ◆

KANTIPUR PUBLICATIONS PVT. LTD.

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

कान्तिपुर को स्वर्णपुर 2

बम्पर उपहार | १ किलो सुन

हरेक महिना | १० तोला सुन

हरेक साता | १ किलो चाँदी

* सर्तहरू लागू हुनेछन् ।

जित्नुहोस्
१ किलो
सुन

अनि स्क्र्याच गरी जित्नुहोस् लाखौँका उपहारहरू

Skyworth
ल्यापटप
एल.इ.डी टि.भी.
स्मार्ट फोन
वाटर प्युरिफायर
इमर्जेन्सी लाइट
वायरलेस हेडफोन
ब्लुटुथ स्पिकर
पावर बैंक
घडी
रू २०० देखि २५०० सम्मको नगद छूट
गिफ्ट भौचर

ग्राहक अवधि बाँकी रहेकाहरूले पनि समय बढाएर यस योजनामा सहभागी हुन पाउनुहुनेछ ।

"जति छिटो ग्राहक बन्नुहुन्छ त्यति नै धेरै जित्ने मौका ।"

थप जानकारीका लागि
एन.टि.सि.: **16600122222, 9851216800**
एनसेल: **9801572222, 9801016850**

उपत्यका भित्र: 9841166784 (**शिशिर**), 9851098944 (**राम कृष्ण**)
उपत्यका बाहिर: 9856044140 (**शंकर**), 9856025885 (**राजेश, पोखरा**)
9845882313 (**कपिल, भरतपुर**), 9851072403 (**लक्ष्मण, नेपालगंज**), 9852029233 (**सन्तोष, विराटनगर**)

SMS SUB to 38080

कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिक वा द काठमाडौं पोष्टको वार्षिक ग्राहक बन्नुहोस् र पाउनुहोस् हरेक महिना १० तोला सुन, हरेक साता १ किलो चाँदी लगायत लाखौँका उपहारहरू जित्ने मौका । एक जना भाग्यशाली विजेताले जित्नुहुनेछ बम्पर उपहार १ किलो सुन ।

आजै कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिक वा द काठमाडौं पोष्टको वार्षिक ग्राहक बन्नुहोस् ।

सामाजिक सर्कस

राजकुमार बानियाँ

‘फिचर राइटर’को हूलमूलमा महेशविक्रम शाहले पाउने उम्दा दर्जा हो, ‘फिक्सन राइटर’। सातौं कथाकिताब *भूइँखाट*मा आइपुग्दा त झन् लेखक स्वयं ‘फिक्सनालाइज्ड’ भइसकेको भान हुन्छ । उनी संसारमा कथाबाहेक केही पनि देख्दैनन्। अरूलाई त पात्र बनाइदिन्छन् नै, आफू पनि पात्र बन्छन्। आफ्नो कथा अरूसँग र अरूको कथा आफूसँग मिसाउँछन्।

‘तिम्रो घरमा को मर्‍यो ?’

‘कोही मरेको छैन हजुर।’

‘कोही नमरी राहत लिन आएको ?’

‘मर्नेवाला छ हजुर।’

‘मान्छे नमरी राहत दिन मिल्दैन।’

‘तेरो बाबु मर्‍यो भने राहत लिन आउनू।’

बच्चु राउतको कथा ‘शीतलहर’मा राहतको राजनीति मात्र होइन, मानवताविरुद्धको अट्टहास छ। राहत मान्छे मरेपछि मात्रै पाइने हो या मान्छेलाई मर्नबाट बचाउन दिइने हो ?

कथा यत्तिमै सकिँदैन, राहतका सामान, २५ हजार रुपियाँ, कुखुराको मासु र भोड्काका निम्ति भित्र सुतेको बूढा बिरामी बालाई बाहिर सारिदियो बच्चुले। गर्न नहुने काम त पापी शीतलहरले गरिदियो।

१२ पृष्ठको यो कथाले १२ सय भोल्टको करेन्ट छाडिदिन्छ। अतिरिक्त संवेदनासहित उभिएको छ, कथा।

पहिलो कथा ‘भूइँखाट’ प्रतीकात्मक लाग्छ। भूइँखाट अर्थात् वैकल्पिक ओछ्यान। विकल्प समस्या मात्र होइन, कहिलेकाहीँ समाधान पनि बनिदिँदो रहेछ। जोईपोइबीचको सातदिने शीतयुद्ध कसरी युद्धविराममा परिणत भयो भन्ने थाहा पाउन कथा पढ्नैपर्छ। यौनकथाजस्तो लागे पनि यसमा पोर्नोग्राफिक झलक भेटिँदैन। बरू दैहिक सर्कसको नरम संकेत मात्र मिल्छ।

‘मध्यरातमा म्यानहटन’ अघोषित रेडलाइटकी एक एसियाली अधबैँसे नगरवधुको कहानी हो। स्वदेश फर्कने खर्च जोहोका लागि देहव्यापारमा लागेकी उसको जीवन कहालीलाग्दो छ। कुनै ग्राहकले आँखा नलगाएपछि मालिकलाई नै प्रस्ताव गर्छे- २५ डलर।

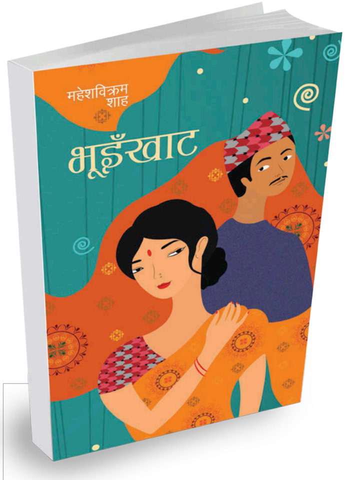

भूइँखाट

लेखक : महेशविक्रम शाह
प्रकाशक : फाइनप्रिन्ट
पृष्ठ : १६५
मूल्य : ३०८ रुपियाँ

‘सिंहदरबार’मा १० वर्षपछि काठमाडौं आइपुगेको युद्ध-अभिघातले विक्षिप्त छापामार लडाकूको व्यथा छ भने ‘निना’ ट्वाय ब्याय बनाएर कुनै पुरुषलाई स्टोरमा त कसैलाई गार्बेजमा थन्काउन चाहने उत्तराधुनिक नारीको कथा।

‘टेपरी गाउँ’मा राप्तीको बाढीको विनाशलीला छ भने ‘थाक्पा’मा हिमाली गोठालाको जिन्दगी। ‘प्रभुको सालिक’ पढ्दा एसपको फेवल पढेजस्तो लाग्छ। ‘गुलाफ’ले गम्भीर सामाजिक समस्या उठाएको छ, आखिर छोरीहरू किन असुरक्षित छन् ? ‘रु. दस लाख’ र ‘पचास बिडा पान’ गरिबीका दुर्दान्त चित्र हुन्। ‘नवाबगन्ज’, ‘बडा डन’ ‘सुपारी’ आदि कथा तराई-मधेसका राजनीतिक र आपराधिक अभिलेख हुन्। यिनमा अपराधलाई राजनीतिक जामा दिने विरोधाभास अनि समाजको खोक्रोपन र भ्रष्टीकरण उदांगो पारिएको छ। ‘बिजुलीदेवी’ गाउँमा बिजुली आएपछिको महिला मनोदशामा आधारित सामाजिक कटाक्ष हो।

महेशविक्रमका कथाको सर्वकालिक विशेषता कल्पना या आदर्शभन्दा पनि सामाजिक यथार्थकै गहिरो प्रस्तुति हो। विभिन्न पात्रको संवाद र मनोवादमार्फत सामाजिक समस्याको प्रस्फुटन हो। आजको जीवन, समाज र समयको धड्कन छाम्ने प्रयत्न हो। उनको कथाकारिताको परिधि दृष्टिग्राह्य वा इन्द्रियगोचर वस्तुजगत् नै हो। उनी संवेदना, भावुकता, विडम्बना र कारुणिकतालाई तटस्थताका साथ प्रस्तुत गर्छन्।

उनी सुदूरको गाउँदेखि स्वप्नभूमिको सहरसम्मका निम्न र मध्यम वर्गको वास्तविकता कथामा ल्याउँछन्। र, आञ्चलिकतालाई महत्त्व दिन्छन्। दुःखलाई झन् दर्दिलो बनाइदिन्छन्। उनको कथामा नभेटिने पक्षचाहिँ ‘सेन्स अफ ह्युमर’ हो। प्रेम र सौन्दर्यका कथा पनि खासै रोमान्टिक लाग्दैनन्। सामाजिक यथार्थमा मनोविज्ञानको तीव्र धार मिसाएकाले उनका कथा मानसिक संकट देखाउन सफल छन्।

कतिपयको आरोप के छ भने महेशविक्रम शाह प्रयोगधर्मी कथाकार होइनन्, स्वैरकल्पनालाई औजार नै मान्दैनन्। ‘युरी र इन्डियानो’, ‘गोल्डफिस’, ‘मिस्टर एनोड र मिसेज क्याथोड’ आदि मानवेत्तर पात्र खडा गरेर उनले यसलाई अस्वीकार गर्न चाहेका देखिन्छन्। ती कथाले सामाजिक यथार्थको बोझ हलुका गराइदिएका त छन् तर ‘भूइँखाट’, ‘शीतलहर’, ‘बिजुलीदेवी’, ‘मध्यरातमा म्यानहटन’ आदि छोटाछरिता कथा गहकिला हुन सकेका छैनन्। सारमा अनेक सामाजिक विरोधाभासको पुञ्ज हो, *भूइँखाट*।

राणाकालका सिक्का चल्दैनन्। तर, साहित्य चलेको चल्यै छ। यसको अर्थ साहित्यमा फेसन चाहिँदैन भन्ने होइन। त्यो पनि चाहिएला। तर, आधारभूत रूपमा साहित्य सनातन नै छ। यति हुँदाहुँदै पनि लेखकले केही बुँदामा ख्याल गरे हुन्छ- साहित्य कथानक मात्र होइन, कथावाचनको शैली पनि हो। भाषिक अभिव्यञ्जना र शैलीगत मिठासले तिनलाई अझै सुस्वादु बनाइदिन्छन्। चर्को भाषिक नियमबद्धताले उति सौन्दर्य सिर्जना गर्न सकिँदैन। व्याकरणिक विचलनको ‘लाइसेन्स’ सायद स्रष्टाले त्यसकै लागि पाएका हुन्। महेशविक्रम शाहले ‘फिक्सन राइटर’ बन्ने घनचक्करमा त्यसलाई भुलेका पनि हुन सक्छन्। अलिकति सम्झाइदिनु समीक्षकको पनि ठेक्का हुँदो हो। ◆

क्लासिक्स स्वाद

जीवनको रंगलाई समेट्न पनि म किताब पढिरहेकी हुन्छु। जीवन भनेको रंगैरंगको समन्वय रहेछ। साहित्य, कला र संगीत एउटै रूखका हाँगाबिगाजस्तो लाग्छ मलाई। कलामा रंगको महत्त्व हुन्छ, किताबमा शब्दको। फरक यत्ति नै हो।

मेरा लागि पेन्टिङ एक प्रकारको उपासना हो। यसमा साहित्यको प्रभाव पटक्कै नहुने होइन। कसैमा धेरै हुन्छ, कसैमा थोरै। विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको कथा 'कर्णेलको घोडा' र उपन्यास *सुम्निमा*माथि पेन्टिङ बनाएकी छु। साहित्यलाई रंग र रेखामार्फत अभिव्यक्त गरेकी छु सायद।

साहित्यमाथि चित्र बनाउँदाको खुसी के भने, सन् १९७९ मा नाफामा मेरो प्रदर्शनी चलिरहँदा विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला चाबहिलबाट हिँड्दै आए। उनले बालकृष्ण समलाई पनि तानेर ल्याएछन्। त्यसको तीन महिनामै समको निधन भइहाल्यो। सन् १९८६ मा गरिएको प्रदर्शनीमा रानी ऐश्वर्य आएकी थिइन्। साहित्यिक व्यक्तित्वप्रति मेरो औधि सम्मान छ।

मेरा निम्ति किताब ज्ञानको अखण्ड भण्डार हो। चाहे आख्यान होस्, चाहे गैरआख्यान। दुवैको आ-आफ्नो मजा छ। किताब नभए ज्ञान हुन्थेन। यसले आत्मशान्ति र खुसी दिन्छ मलाई। कुनै किताब चर्चित छ भने खोजेर पढ्छु। पहिले-पहिले साँझ पर्‍यो कि किताब हुन्थ्यो मेरो हातमा। हिजोआज पेन्टिङ, नेपाल ललितकला प्रज्ञा-प्रतिष्ठान र पारिवारिक जिम्मेवारीका कारण त्यति फुर्सद हुँदैन। पेन्टिङसम्बन्धी किताबचाहिँ खासै भेट्दिनँ। क्लासिकल किताब पढ्दा कताकता ऊर्जा मिलेको अनुभूति हुन्छ। केही किताबले मेरो जवानीमा मात्र होइन, जिन्दगीमै स्पर्श गरेका छन्।

DOVER · THRIFT · EDITIONS
WILLIAM SHAKESPEARE
ROMEO & JULIET
प्रेमचंद साहित्य
कफ़न
दोषी चश्मा
विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

साहित्यमा म विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला, प्रेमचन्द, अमृता प्रितम र शेक्सपियरको डाइहार्ट फ्यान हुँ। कोइराला मलाई किन मन पर्छन् भने उनले नारी मनोविज्ञानलाई राम्ररी उधिनेका छन्। मेरो विचारमा उनको कथा 'कर्णेलको घोडा' एउटा मास्टरपिस हो। त्यसमार्फत उनले नारीको बोल्ड यौन मनोविज्ञान प्रस्तुत गरेका छन्। राणाकालीन समाजमा त्यस्तो कथा लेखिएको पाउँदा म अचम्मित हुन्छु।

त्यो कथा *दोषी चस्मा* संग्रहमा छ सायद। कति वर्ष पहिले पढेको त्यो कथाले मलाई अझै पनि आकर्षण गरिरहेको छ। मनमस्तिष्कमा जहिल्यै बसिरहेको छ। नारी मनोभावनालाई बुझेर लेखिएको त्यो कथा समाजको एउटा ऐना हो। कथाले के भन्छ भने नारी र पुरुष भिन्न होइनन्, उनीहरूको मनोभावना एउटै हो। कर्णेलकी श्रीमतीले घोडाप्रति कामवासनाको नजरले हेरेको प्रसंग छ कथामा। कर्णेल्नी नेपाली समाजकी महिला होइनन् भन्ने पनि सुन्छु। तर, त्यो युगौँदेखिको मानव मनभित्र दबिएर बसेको यौन कुण्ठाको कथार्सिस हो।

मेरो जीवनमा प्रभाव पारेको दोस्रो किताबचाहिँ नाटक हो, *रोमियो एन्ड जुलियट*। प्राचीन रोमाञ्चक इटालियन प्रेम कहानी छ यसमा। रोमियो र जुलियट एक पार्टीका दौरान एकअर्काको प्रेममा पर्छन्। तर, दुवै परिवार एकअर्कालाई चरम घृणा गर्छन्। तैपनि, उनीहरू लुकीचोरी विवाह गर्छन्। दुर्भाग्यवश ! विवाहको पहिलो रात नै रोमियोको भाइ डुएलको हत्या हुन्छ। दुई प्रेमीले दुई परिवारको झगडा मिलाउनका लागि ज्यानसमेत दिन्छन्। यो नाटक दुःखान्त नाटक हो। यस्तै चीजले त शेक्सपियर बने।

मलाई मन परेको अर्को आख्यान हो, *कफन*। प्रेमचन्दको कथा 'कफन'ले जीवनको वास्तविकता देखाएको छ। मानिसहरू जिउँदो छउन्जेल आफ्नै आमाबाबुलाई पनि वास्ता गर्दैनन्। तर, मरेपछि समाजलाई देखाउनका लागि ढोंग गरेर बस्छन्। कथामा दलित समाजको भयावह जीवन परिस्थितिको चित्र छ। प्रेमचन्दकै जीवनको अन्तिम कथामा मानव मनका अनेक दृश्य र चेतनाका अनेक आयाम देखिन्छन्। सामाजिक कुरीति र आर्थिक उत्पीडनको परिवेश पनि। कथामा घीसू र माधव (पिता-पुत्र)को संवेदनहीनता र भावनात्मक क्रूरताको पराकाष्ठा छ। जिउने-मर्नेभन्दा पनि पेट भर्ने चिन्ताले सताएको छ उनीहरूलाई। भगवान्भन्दा पहिले आत्माको प्रसन्नता जरुरी रहेछ। ◆

रागिनी उपाध्याय
कुलपति,
नेपाल ललितकला प्रज्ञा-प्रतिष्ठान

कुमार नगरकोटी

ज्ञानेन्द्रको एकालाप

उफ, दैया रे दैया ! कस्तो अलच्छिनी झरी ? ननस्टप बर्सिरहेछ । नागार्जुनको जंगलमा एकनासले न्याउली रोइरहेछ । चरीले मेरो व्यथा बुझेकी छे सायद । साँच्चि, न्याउलीको सुकुटी कस्तो स्वादिलो हुँदो हो ! यस्तो झरिलो मौसममा मदिरासितै न्याउलीको सितन चपाउनु काइदाको हुने थियो । स्वास्थ्यका लागि फाइदाको हुने थियो ।

कुन्नि किन हो ! अचेल मन भट्की मात्र रहन्छ । अनेक तर्कनाहरू मनको बुइँगलमा चुरोटको धूवाँझैं उडिरहन्छन् । एस्ट्रे कहाँ छ ? यो ह्विस्कीको गिलास किन रित्तो छ ? जीवनका भोजहरूमा राजकीय मोजहरू गरियो । इनफ ह्विस्की, सिग्रेट र गाँजासमेत खाइयो । आज आएर श्रीपेच, राजदण्ड र सिंहासनबिनाको अभागी राजा भइयो । उफ ! यो पानी किन यस्तो बेइमानी ?

यो झरीमा आज फेरि पुराना घाउहरू बल्झेर दुख्न थाल्या छन् । त्यो श्रापित शुक्रबार सम्झन्छु : द्याट ब्ल्याक फ्राइडे । त्यो रात त्रिभुवन सदनको बिलियर्ड हलमा भतिज दीपेन्द्रले चलाएको सुट-आउट सम्झिल्याउँदा आङै सिरिङ्ग हुन्छ । रगतको आहालमा डुबेका आफन्तहरूको लास सम्झन्छु, दाजु वीरेन्द्रको मृत मुहार सम्झन्छु, बगैंचामा ढलेकी भाउजू ऐश्वर्यको गोलीले क्षतविक्षत डेडबडी सम्झन्छु । बुद्धको मूर्तिसामु क्राउन प्रिन्सले आफ्नै आमामाथि कसरी गोली दाग्न सकेको होला ? मन-मस्तिष्कमा यस्ता कहालीलाग्दा यादहरूको बिस्कुन फिँजाई म कतिन्जेल बाँचू ? हे पशुपतिनाथ ! रक्षा गर !

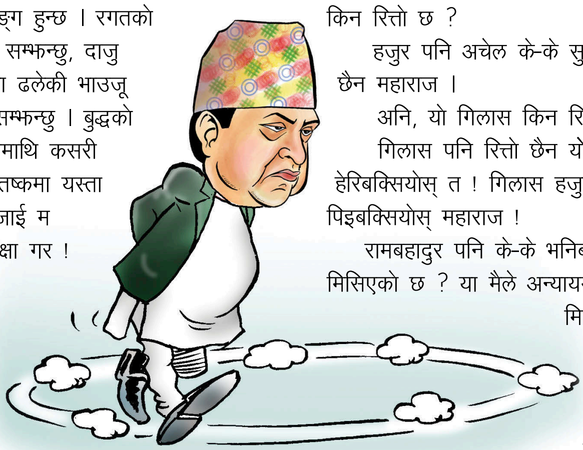

परका रूखहरूमुनि निथ्रुक्क भिजी ओत लागेका मान्छेहरू को रहेछन् ? रामबहादुर, ए रामबहादुर ! काँ गएछ यो पनि ? कोमल नातिलाई भेट्न गइछे । सुट-आउटमा उसको कोमल छातीमा गोलीले प्वाल पारेको थियो । अहिले पनि ऊ बेला-बेला ऐया-आत्थु गर्छे । त्यही प्वालबाट म छर्लङ्ग देखिरहेको छु, ती मान्छेहरू । को हुन् ती भिजेका मान्छेहरू ? के ती सुटआउटमा मारिएका मेरा आफन्तहरू हुन् ?

ज्यू योर म्याजेस्टी ! मलाई बोलाइबक्सेको हो ?

हो रामबहादुर । रूखमुनि उभिएका ती मान्छेहरू को हुन् ?

मौसुफलाई फेरि दृष्टिभ्रम भयो । त्यहाँ त कोही पनि छैनन् । हजुर त्यसै बर्बराइबक्सेको छ । गाथमा सञ्चो छैनजस्तो छ । सुकला होस् महाराज ।

जंगलको प्रेत-महलमा म कसरी सुत्न सक्छु ? नेपाल सरकारलाई जिम्मा लगाएको श्रीपेच, सिंहासन र राजदण्डको घरीघरी झझल्को आइबस्छ । बडामहाराज पृथ्वी सपनामा आइबक्सिन्छ र मलाई बारम्बार भनिबसिन्छ, 'मैले त्यत्रो दुःखले आर्ज्याको राजतन्त्र तैंले ढालिस् ।' सपना-विपना कहीं-कतै चैन छैन, मेरो चैन कहाँ छ रामबहादुर ?

'आई थिंक आई एम अ किङ अफ ब्याड टाइम्स ।' इतिहासले मलाई गलत टाइमिङको कैदी बनायो । समयले मलाई छल गरेको छ । दुई पटक राजा भएँ । र, दुवै पटक ढलें । तर, बडामहाराज भनिबक्सिन्छ, तैंले ढालिस् । पहिलो पटक राजा बन्दा केवल तीन वर्षको थिएँ । मोहनशमशेरले मलाई राजा बनाए । राणातन्त्र ढल्यो । दोस्रो पटक नेपाल सरकारले राजा बनायो । राजतन्त्र नै ढल्यो । यो केवल काकताली हो कि मेरो नियति नै यस्तो ?

राजगद्दीमा एक पटक बसिसकेको त्यो बालकको अवचेतन मनको साइकोलोजी कस्तो हुन्छ ? मबाहेक सिग्मन्ड फ्रायड या सीजी युङलाई मात्र थाहा होला । एक्लो दूधे-बालक त्यहीं छाडी हजुरबुबा त्रिभुवन सपरिवार जवाहरलाल नेहरूको देशमा निर्वासन गइबक्स्यो र म राजा बनाइएँ । दाजु वीरेन्द्र पनि मलाई छाडी सपरिवार मृत्युको देशमा निर्वासन गइबक्स्यो र म राजा बनाइएँ । पटक-पटक यस्तो काकताली किन भयो ? सबैले छाडिगएपछि म रोजिन्छु र राजा बनाइन्छु । आई एम इन्डिङ अ किङ अफ ब्याड टाइम्स ! रामबहादुर, त्यो न्याउली किन रोइरहेछ ? यो गिलास किन रित्तो छ ?

हजुर पनि अचेल के-के सुनिबक्सिन्छ । जंगलमा न्याउली छैन महाराज ।

अनि, यो गिलास किन रित्तो छ ?

गिलास पनि रित्तो छैन योर म्याजेस्टी ! राम्रोसँग हेरिबक्सियोस् त ! गिलास हजुरको आँसुले भरिएको छ । आँसु पिइबक्सियोस् महाराज !

रामबहादुर पनि के-के भनिबस्छ ? के यो झरीमा मेरो आँसु मिसिएको छ ? या मैले अन्यायमा पारेका निमुखा जनताको आँसु मिसिएको छ ? यसरी अभिशप्त बाँच्नुमा के मलाई ती आँसुको श्राप लागेको हो ? मेरो देश वस्तुतः राजाहरूको कहिल्यै थिएन सायद । यो मुलुक जनताको साझा हुनुपर्छ । म ढलेर यदि राजसंस्था ढलेको हो भने मैले बुझ्नुपर्छ, यो राजसंस्था मक्किसकेको थियो । र, मक्किसकेको संस्था ढलेकै राम्रो ।

के ढल्यो महाराज ?

केही होइन रामबहादुर । गिलास ढल्यो । ढलेको गिलास नउठाऊ । त्यसको नियति ढल्नु नै थियो ।

मलाई लाग्छ, अबका फुर्सदिला दिनहरूमा मैले बायोग्राफी लेख्नुपर्नेछ । मेरो कलम कहाँ छ ? एस्ट्रे कहाँ छ ? कागज कहाँ छ ? रामबहादुर, मेरो पुरानो टाइपराइटर कहाँ छ ?

अन्तिम चिनियाँ सम्राट पुयीको बायोग्राफीमाथि बर्नाडो बर्टोलुसीले द *लास्ट एम्पेरर* बनाएझैं कुनै निर्देशकले नेपालको अन्तिम राजामाथि पनि सम्भवतः चलचित्र बनाउनेछ । त्यो चलचित्रको प्रिमियर-सोमा उनीहरूले सायद मलाई पनि निम्तो पठाउनेछन् । मलाई लाग्छ, त्यो दिन आजको जस्तो झरी पर्ने छैन ।

श्री पशुपतिनाथले हामी सबैको कल्याण गरून् ! ◆

निबन्ध

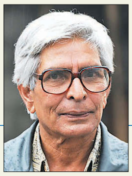

खगेन्द्र संग्रौला

भोजको लयमा लोकतन्त्रको रक्षा

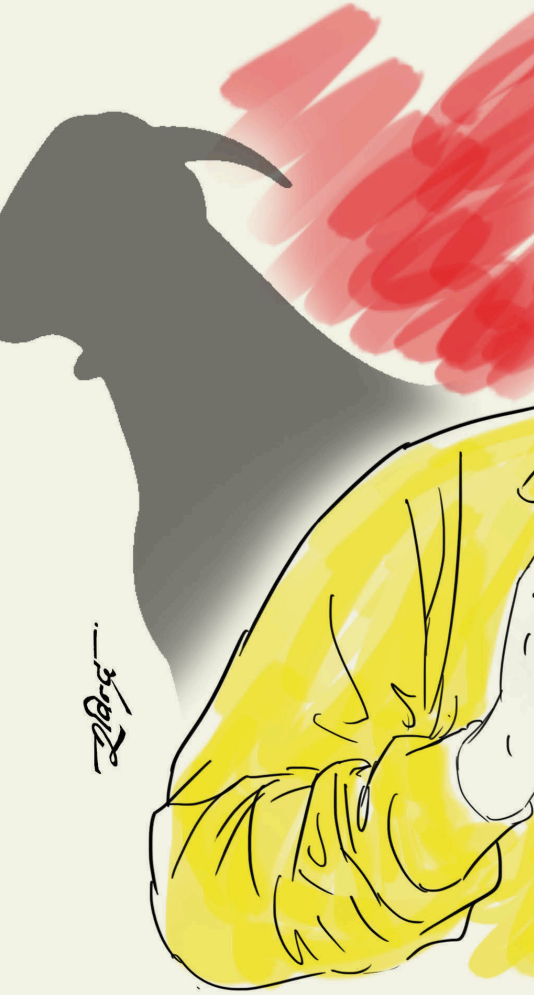

ख्यालख्यालमै जेबी फोनमा लत बसेपछि ल्यान्ड लाइन नामक टेबुलबासी फोन मेरो ध्यानदृष्टिबाट वञ्चित भयो । ठीकै हो । जे ढ्याके र अचल छ, गतिमान् समय त्यसलाई छाडेर अघि बढ्छ । जे पछि छुट्छ, त्यो शनैःशनैः विस्मृतिको गर्तमा विलीन हुन्छ । र, परिवर्तनशील जगत्मा जे छरितो र चलायमान छ, त्यो मात्र समयसँगै गतिमान् हुन्छ। छरितो एवं चलायमान यो जेबी ब्रोसँग जब मेरो उपयोगिताको साइनो प्रगाढ भयो, टेबुलबासी ढ्याकेलाई मैले छुनै छाडेँ ।

टेबुलबासी अचल फोन मेरो सिरानीको समीपमा छ। यदाकदा जब यो किरिङकिरिङ बज्छ, मलाई उठाऊँ कि नउठाऊँको दोमन हुन्छ । नित्य सम्पर्कमा रहेको मनुवा भए अवश्यै मेरो जेबी यन्त्रमा फोन गर्दो हो, आ...बजिरहोस् भनेर म प्रायः सुनेको नसुन्यै गर्छु। तर, कहिलेकाहीँ खसखस लाग्छ- संकटमा परेको कोही मनुवा यसो गुहार माग्दै पो होला कि ! अथवा, कोही केही जरुरी खबर सुनाउन पो खोज्दैछ कि !

किरिङकिरिङ घन्टी बज्यो र फोन उठाएँ ।

“नमस्ते, म कृष्ण पहाडी ।”

यो बिलकुलै नचिताएको फोन थियो । मान्यवर पहाडीसँग नितान्त कामकाजी र औपचारिक प्रसंगमा मात्र फोनमा मेरो भेट हुन्छ । अहिले एक जुगपछि भेट भयो । हत्तपत्त कुशलताको सोधनीपछि पहाडीजीले आफ्नो खहरे बोलीमा एक राउन्ड मेरो तारिफ गर्नु भो । कुरैकुरामा भन्नु भो, “म *ट्वीटर* चलाउँदिनँ । तैपनि, अफिसमा *ट्वीटर*मा म तपाईंलाई भेट्दैछु । तपाईंको अभिव्यक्तिको पृथक् शैली मलाई मन पर्छ । त्यसो त हैट् पनि मलाई मन पर्छ ।” यसपछि पहाडीजीको वचनमा झुन्डिएर युरोपेली युनियन आयो । र, भन्नु भो, “आरक्षणबारे तपाईंको टिप्पणी भन्ने मुख ठीक हो कि होइन म जान्दिनँ, भन्या कुरामा चाहिँ दह्रो दम छ है मान्यवर पनि मलाई मन परो ।”

यो साँच्चि नै मेरो तारिफ हो कि आफ्नो कुरो भन्न यसो मेसो मिलाएको मात्र हो, मैले बुझिनँ । सोचेँ, सबैलाई सधैँ भन्ने गरेझैँ यो केवल थेगोतुल्य औपचारिकता हुन सक्छ । जे होस्, त्यसपछि सुरु भयो पहाडीजीको गाँठ्ठी कुरो । “लोकतन्त्रको बिदा काटियो ।” उही फरर शैलीमा पहाडीवाणी गतिमान् भयो, “लक्षण राम्रो छैन । लोकतन्त्रमाथि कालो बादल मडारिन लाग्याजस्तो छ । अब फेरि हाम्रो भेट, सजगता, सहकार्य, हस्तक्षेप, खबरदारी जरुरी.....।”

बल्ल कुरो खुल्यो, पहाडीजीलाई लोकतन्त्रमाथिको घातक कालो बादलको चिन्ता रहेछ । र, यो चिन्ताबाट मुक्त हुन पहाडीजीको कमान्डमा रहेको शान्ति समाज भोजको चाँजो मिलाउँदै रहेछ । मित्रले मलाई सविनय भोजको निम्ता दिनु भो ।

“दस मिनेट मात्रको उपस्थिति भए पनि.....!”

निम्तालुहरूलाई भोज खुवाएर लोकतन्त्रका बैरीहरूको तेजोबध गर्ने यो जुक्ति सुन्दैमा मलाई बडो मजा लाग्यो । यो अनिकालमा

भोज खुवाउने, त्यो पनि अरूले होइन, मानव अधिकारमार्गी शान्ति समाजले ! त्यो पनि जस्ता-तस्ताको होइन, किफायती सादापन, सात्विक जीवन, स्वतन्त्र-चेत, इमान र स्वाभिमानका अटल र अथक पैरवीकार पहाडीजीको शान्ति समाजले ! र, भोज खान सप्रेम निम्त्याइने म भाग्यमानी अल्छे !

“हुन्छ, पहाडीजी !” दायाँबायाँ केही नसोची मैले ट्याक्क लोकतन्त्रका लागि भोज खाइदिने बाचा गरेँ ।

वास्तवमा म भोजप्रेमी मनुवा किमार्थ होइन । भीड, कोलाहल, भावनाहीन रोबोटीय मुस्कानको नाटकीय आदान-प्रदान, व्यर्थको नखरे चियापान, व्यर्थको फजुलखर्ची भोज....। लाग्छ, त्यो मेरो ठाउँ हुँदै होइन । र, नै सितिमिति म त्यता जान्नँ । जिन्दगीमा दुईवटा चियापानमा म सामेल भएको छु । एउटा एमालेको बल्खु दरबारमा, अर्को टुक्राटुक्रामा चिरा पर्नुअघिको माओवादीको भृकुटीमण्डपमा । सत्ताको सुस्वादु तरले बोसो लागेको एमालेको चियापान शान्त, सुस्त र सन्तुष्ट खालको थियो । माओवादीको चियापान थियो किञ्चित् अशान्त, जीवन्त र असन्तुष्ट खालको । माओवादीमा त्यो बेलासम्म परिवर्तनमुखी आदर्श, घर्षणकारी आवेग र लडाकू अठोट मरिसकेको थिएन ।

आउन त मलाई मोजमुखी भोजका निम्ताहरू घरीघरी आइरहन्छन् । तर, म जान्नँ । राष्ट्रपति र प्रधानमन्त्रीका दरबारमा अनेक अवसरमा राज्यको कोष धुतेर खिलाइने जलपान र भोजनका निम्तामा म कहिल्यै गएको छैन । प्रिय मित्र बाबुरामजी प्रधानमन्त्री हुँदाको २७ लाख थैलोको चित्ताकर्षक चियापानमा धरी म बालुवाटार दरबार गइनँ । अब मान्यवर पहाडीजीकोमा ?

ख्यालख्यालमै बचन गिऱ्यो । र, पिँढीमा बसेर, निधार मुजा पार्दै म गम खान थालेँ । मलाई फेरि पनि चियापान र भोजन झ्वामको व्यर्थको आयोजना, कृत्रिम अभिनयको ढाँङ र कुटिल नाटकीयताभित्रको मिथ्यापनाको अप्रीतिकर अनुभूति भयो । र मैले निधो गरेँ, आ...जान्नँ । मनै नलागी कन्दै भोज खान जानु पनि के जानू ? जान्नँ भनेपछि म जान्नँ, जान्नँ । ल जा !

नभन्दै म गइनँ । तर, चञ्चल मनको चुलबुले तरङबाट भने भोजको प्रसंग पन्छिन पटक्कै मानेन । संकटग्रस्त लोकतन्त्रको रक्षार्थ भोज खाइदिन उदारमना जन कोको आउलान् ? मानव अधिकारको रुमानी रङ लेपन गरिएको लोकतान्त्रिक भोजमा पाक-परिकार केके होलान् ? भोजको वातावरण मोजमय होला कि रंगहीन र रसहीन होला ? भोजको थलोबाट मेरा जिज्ञासु कानमा जेबी फोनमा बडो प्रेमी वचनमा प्रत्यक्ष प्रसारण सुरु भयो । प्रसारणले भन्यो, नागरिक आन्दोलनका अनन्य मित्र कृष्ण खनाल, अनुभव अजीत, विमल अर्याल, भास्कर गौतम आदि लोकतन्त्रको रक्षा गर्न संघर्षशील मुद्रामा भोजमा भिडिरहेका छन् । केही आउला र खाउँला भन्दै बाटो हेर्दा आलु आयो । आलुमा पहाडीजीको सात्त्विक भोजनका सीमित आइटममध्येको प्राथमिक छनोट र स्वाद झल्क्यो । र, आलु हेर्दै आलुका सिकारीहरूको एक फाँको हाँसो वायुमण्डलमा गुञ्जियो । परिकार सुँग्दै अलि पर जानु के थियो, भोजकर्मीहरूका मनै हरर हुने प्रिय परिकार दृष्टिगोचर भयो । त्यो चिकेन नामक मुलायम मांस थियो । होइन, कहाँ जान्छु भनेर हिँडेको यो कहाँ पुगियो ? मासुको चर्चा वा सम्झना मात्र हुँदा पनि चर्को नाकनिक गर्ने अति शुद्धतावादी पहाडीजीद्वारा आयोजित भोजमा कुखुराको मासु ? अझ पर जाँदा अर्को झनै चर्को आश्चर्यको आविष्कार भयो । हैट्, खसीको मासु पनि पो देखियो ! शान्ति समाजको शान्त र सौम्य होला भनी कल्पना गरिने भोजमा खसीजन्य जन्तुको तामसी मासु ? राम ! राम !!

चिकेन र मटन भकाभक उदरस्थ गर्दै मिस्टर खनाल, श्री अजीत, श्रीमान् अर्याल, मान्यवर गौतम आदि भोजनसेवीहरू त्यसैत्यसै मखलेल भए । सके तिनलाई लाग्यो, लोकतन्त्रको रक्षार्थ मांसमय भोजन ग्रहण गर्न नआइएको भए जिन्दगीभरि पछुतो हुने रहेछ !

जेबी फोनको प्रत्यक्ष प्रसारण अब भोजको दृश्य र पात्रहरूको रमितलाग्दो विविधतातर्फ उन्मुख भयो । सुस्वादु भोजन टन्न ग्रहण गरी लोकतन्त्रको रक्षामा यथेष्ट योगदान गर्न भोजमा को मात्रै आएन ? राप्रपाको राजसेवी र जनपीडक एवं परिपक्व मण्डले आएन कि ? उन्मादी सत्ताको झन्डावाल र डन्डावाल मन्त्री आएन कि ? विकासे नागरिक समाजको गाला चिटिक्क, ओठ मुसुक्क र खल्ती पुटुस्सवाले आत्मसेवक आएन कि ? गजप भयो ! बहुलवादको जमानामा अकल्पित र विरल भोजमा न दृश्यको विविधतामा कुनै कमी भयो, न त पात्रको विविधतामा कुनै अपूर्णता रह्यो ।

सनातनी दृष्टिले हेर्दा शान्ति समाजको भोजको खान्कीको बान्की, उपस्थितिको चरित्र र भीडको आकार कसोकसो असुहाउँदो र अडमिल्दो लाग्न सक्छ । तर, नवीन कोणबाट सम्यक् दृष्टिले नियाल्दा यसमा गम्भीर चिन्तन, गहन अन्वेषण र विरल प्रयोग दृष्टिगोचर हुन्छ । अँ, जमाना नयाँको छ । पुराना विचार, विधि र शैलीलाई कुल्चिँदै मानौँ, विचारविहीन प्रतीत हुने नयाँ शक्तिको कल्पना गरिन्छ । साझा-विवेकशीलको अमूर्त आकारको, नयाँ उत्तेजनामा नयाँ आनन्द खोज्ने रुमानी ध्वजा उठाइन्छ । शान्ति समाजको लोकतन्त्र-रक्षक भोज सायद चिन्तनका यी नूतन

चेष्टाहरूबाट न्यूनाधिक प्रेरित र प्रभावित छ । पुर्खाले कोरेको र खुँदेर बासी बनाएको गोरेटोमा आँखा चिम्लेर लुखुर-लुखुर हिँड्ने मति त बूढो गोरुको पो हो ! जीवन्त र गतिमान् मानिस त नयाँ सोच्छ, नयाँ गर्छ र नयाँ सिर्जन्छ । शान्ति समाजको शान्त, स्वादिष्ट र आनन्दी भोज सायद नयाँको यही नयाँ शृंखलाको नवीनतम् कडी हो ।

हो, म पनि भन्छु- लोकतन्त्रमाथि खतराको कालो बादल मडारिएको खसोखास साँचो हो । यो बादलको स्रोत कताको के र को हो ? मलाई लाग्छ, यसका स्रोत दुईवटा छन् । एउटा स्रोत मृत राजतन्त्रलाई मसानघाटबाट फर्काउन बूढी भैंसीभैँ कनिरहेको राप्रपा नामक दरबारको भूपू द्वारपाले हो । र, अर्को स्रोत हो, दुई तिहाइको उन्माद र अहंकारले मैमत्त अतिशय कल्पनावेगी एवं स्वप्नजीवी सरकार । भोजमा यी दुवै तत्त्व ससम्मान आमन्त्रित र हाजिर छन् । अहो ! लोकतन्त्रको रक्षार्थ आयोजित भोजमा लोकतन्त्र भक्षकको उपस्थिति ! के हो यो विचित्र ?

यो एउटा अकल्पनीय प्रयोग हो । नयाँ प्रयोगमा सदैव कष्टकर जोखिम निहित हुन्छ । र, जहिले पनि र जहाँ पनि यो विवादास्पद नभई छाड्दैन । ग्यालिलियोले नयाँ प्रयोग गर्दा पोप-पादरी-पण्डाहरूले दिनुबिधि दुःख दिए । शुकरात, ब्रुनो, चार्ल्स डार्बिन चरम हुर्मतको सिकार भए । र, मार्क्स, गान्धी, मार्टिन लुथर किङ...। जीवनको सनातनी गोरेटोमा हिँड्न अभ्यस्त लोक नयाँदेखि डराउँछ । र, ऊ कूपमण्डूक भई पुरानोमा टाँस्सिएर नयाँलाई कोपिलामै बध गर्न हठ गर्छ । शान्ति समाजको प्रयोगशील भोज मात्र कसरी अपवाद होला र ? तर, सत्य थरीथरीका आक्रमण, उपहास र कटाक्षलाई झेलेर, लडेर र लोक-मानसमा रिझे-भिजेर अन्ततः विजयी भएरै छाड्छ । उदात्त उद्देश्यले ओतप्रोत शान्ति समाजको पुष्टकारी भोजको नियति मात्र किन अन्यथा हुँदो हो र ?

> चिकेन र मटन भकाभक उदरस्थ गर्दै मिस्टर खनाल, श्री अजीत, श्रीमान् अर्याल, मान्यवर गौतम आदि भोजनसेवीहरू त्यसैत्यसै मखलेल भए ।

अँ, अब आनन्ददायी भोजको अदृश्य र अप्रकट अभिप्रायबारे अलिकता विचार गरौँ । लोकतन्त्र-रक्षक भोजमा लोकतन्त्र-भक्षकहरू निम्तालु हुनुमा म सुविचारित कार्यनीतिक चातुर्य देख्छु । त्यो के हो ? त्यो भक्षकहरूको हृदय परिवर्तनको प्रयोगशील चेष्टा हो । लोकतन्त्रका भक्षकहरू जब मीठो-मसिनो भोज ग्रहण गर्छन्, ती प्रसन्न हुन्छन् । ती सन्तुष्ट हुन्छन् । ती त्यसैत्यसै आल्हादित हुन्छन् । र, तिनका कठोर चित्तमा लोकतन्त्रप्रति कोमल करुणाभाव जागृत हुन्छ । र, बिनानिर्मम घर्षण, बिनापीडामय झडप, बिनामर्मान्तक रक्तपात एवं बिनाकष्ट र क्लेश लोकतन्त्रको रक्षा हुन्छ । जीवनमा सहज रूपले सुगम तेर्सो बाटो फेला पर्छ त कठिन उकालो बित्थामा किन हिँड्नू ? हिँड्न जो जिद्दी गर्छ, म भन्छु- त्यो मूर्ख हो ।

नीति वचन पुर्खाहरूले पुस्तापुस्ता गरी आर्जन र सञ्चय गरेको अमूल्य अनुभवको फटिक र कञ्चन निथार हो । यस्तै एउटा निथार भन्छ- मृदंगो मुख लेपेन करोति मधुर ध्वनिम् । अर्थात्, मुखमा मिष्ठान्न लेपन गरिएपछि मादलबाट मधुर ध्वनि निस्कन्छ । सोहीपरी लोकतन्त्र-भक्षकहरूका मुखमा जब शान्तिमय भोजको मीठो मासुभात पर्छ, तिनका हर्षले गद्गद भएका कण्ठबाट मादलको जस्तै मधुर गुन्जन प्रकट हुन्छ । अनि ? अनि, बच्यो त लोकतन्त्र !

लोकतन्त्र घर्षणकारी आन्दोलनको बलिबेदीबाट प्राप्त एक सुन्दर उपहार हो । र, यो अटल र अथक संघर्षको बगैँचामा फुलेको सुन्दरतम् फूल हो । जसले आफ्नो एक बारको जुनी बलि चढाएर लोकलाई यो दुर्लभ उपहार दिए, ती धन्य हुन् । निरंकुशताको गोलीले आफू सडकमा ढलेर हामीलाई स्वतन्त्रता दिने ती त्यागका प्रतिमूर्ति नमनीय हुन् । र, सदैव स्मरणीय हुन् ती । अहिले हामी जो लोकतन्त्रको यो रंगीन भोजमा मस्त मुद्रामा छौँ, हामी ठूलो संयोगले बाँचेका हौँ । पिरो अश्रु-ग्यास र निर्मम लाठा खाँदै छातीमा गोली थापेर लोकतन्त्र ल्याइयो, खुसीको कुरा, अब यसैगरी मगनमस्त चालले भोज खाएर लोकतन्त्र बचाइन्छ । जगत्ले सुनोस्- अबलाई जोखिमका दिन सकिए । कष्टका दिन अब अतीत भए । संग्रामी रक्तपातको दारुण कथा अब फेरि कहिल्यै नदोहिरिने गरी इतिहासमा थान्को लागेको छ । आक्रोश र आँसुले चर्को चीत्कार र थकानपछि अब विश्रामको आनन्द पाएका छन् । आखिर कसरी सम्भव भयो यो सब ? म ठोकेर भन्छु- यो सब यही शान्ति समाजको शान्तिमुखी भोजको दिव्य आवि ष्कार हो । र, यसैको बिछट्टको योगदान हो ।

म बडो भाग्यशाली रहेछु । बुढेसकालमा लोकतन्त्रका व्याधाहरूसँग जुध्न फेरि सडकमा ओर्लिनु पर्ला भन्ने मलाई कत्रो चिन्ता थियो ! अब त्यो चिन्ता मारिमेटी दूर भयो । र, मन भयो मेरो त्यसैत्यसै फुरुंग । चल्तीको रुढ भाषामा भनूँ भने नागरिक आन्दोलनका एक अग्रदूत मान्यवर कृष्ण पहाडीको यो नूतन र अनुपम आविष्कारको जति बखान गरे पनि थोरै हुन्छ । मान्यवर, भोजदायी शान्ति समाजको सतत जय होस् ! ◆

www.k33nepal.com
दि़ला नगरौं, चाडै पुगौं
के33 हेयरहोटल
कपाल झरेर चिन्तामा हुनुहुन्छ ? अब चिन्ता गर्नु पर्दैन न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect पुनर्स्थापना पद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस् । नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न तथा खेलकुद आदि गर्न कुनै पनि समस्या नहुने ।
पहिले
अहिले
फिल्म अभिनेता
सुधांशु जोशी
K33 Hairhotel
कोटेश्वर : प्रभु बैंकको माथिल्लो तल्ला, फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९, मो: ९८५१०११३१५, इमेल : info@k33nepal.com
त्रिपुरेश्वर : युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B78~81, फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेल : kathmandu@k33nepal.com, चावहिल : एसि कम्प्लेक्स पाँचौं तल्ला, फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

फेसबुकको काइदा

फेसबुकमा प्रयोगकर्ताका विवरण तथा गतिविधि सुरक्षित छैनन् भनी विश्वभर 'फेसबुक बन्द गरौँ' जस्ता अभियान चल्न थालेका छन् । तर, यस्तो अभियान चल्न थालेको केही समय नबित्दै यसका संस्थापक मार्क जुकरबर्गले अन्य सामाजिक सन्जाललाई कडा प्रतिस्पर्धा दिने उद्देश्यले हालै केही नवीनतम् प्रयोग ल्याउने घोषणा गरेका छन् । विज्ञहरूले यसलाई *फेसबुक*को गल्ती ढाकछोप गर्ने काइदा भनी अर्थ्याएका छन् । तर, संस्थापक जुकरबर्ग भने यसलाई आफ्नो प्राविधिक व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्दै लैजाने तरिका मात्र भएको बताउँछन् ।

१८ वैशाखका दिन क्यालिफोर्नियामा आयोजित *फेसबुक*को एफ-८ सम्मेलनको किनोट स्पिचमा जुकरबर्गले *फेसबुक* तथा यसका एप्लिकेसनका लागि घोषणा गरेका प्रयोग यस प्रकार छन् :

फेसडेट

'टिन्डर'का तुलनामा *फेसबुक*का दस गुणा बढी प्रयोगकर्ता छन् । यसको सदुपयोग गर्दै *फेसबुक*का संस्थापकले डेटिङ फिचर सुरु गर्न लागेका हुन् । प्रयोगकर्तालाई उनीहरूका रुचि मिल्ने पार्टनर अब *फेसबुक*ले मिलाइदिनेछ । यसका लागि मेसेन्जर प्रयोग नगरी छुट्टै डेटिङ इन्बक्स ल्याइनेछ । प्रयोगकर्ताका डेटिङ प्रोफाइल पनि छुट्टै हुनेछन् ।

क्लियर हिस्ट्री

वेबसाइट तथा एप्लिकेसनका विवरण कुकिजका रूपमा सुरक्षित बसेका हुन्छन् । तिनैलाई आधार मानी *फेसबुक*को 'रिकमेन्डेसन सिस्टम'ले अन्य वेबसाइट र एप्लिकेसन प्रयोग गर्न सुझाव दिने गर्छ । तर, अब ब्राउजरमा जस्तै हिस्ट्री मेटाउन मिल्ने व्यवस्था आउन लागेको छ । प्रयोगकर्ताका विवरणको सुरक्षाका लागि संस्थापक यो बाध्यात्मक कदम चाल्न लागेका हुन् ।

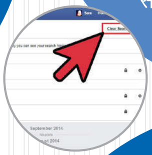

इन्स्टाग्राममा अपडेट

*फेसबुक*को भ्रातृ उपकरण इन्स्टाग्राम फोटो सेयरिङ एप्लिकेसन हो । *स्न्यापच्याट*मा जस्तै अब *इन्स्टाग्राम*मा पनि भिडियो च्याटिङ फिचर ल्याइने भनिएको छ । यसका अतिरिक्त आपत्तिजनक प्रतिक्रिया रोक्न *इन्स्टाग्राम*ले 'एन्टी बुली' फिचर पनि ल्याउन लागेको छ । अश्लील तथा अरूलाई चोट पुर्‍याउने खालका प्रतिक्रिया हटाइने छन् ।

एप्लिकेसन रिभ्यु

क्याम्ब्रिज एनालिटिकाले *फेसबुक* प्रयोगकर्ताका विवरण संकलन गर्दै डोनाल्ड ट्रम्प र टेड क्रुजको राष्ट्रपतीय चुनावी अभियानलाई प्रभाव पारेको तथ्य बाहिर आएपछि *फेसबुक*मा आफूलाई सुरक्षित महसुस नगर्ने प्रयोगकर्ता रातारात बढे । *फेसबुक*ले डेभलपरहरूलाई लक्षित गरी आफ्ना एप्लिकेसन प्रकाशन गर्न ल्याएको प्रावधानको चरम दुरूपयोग भएपछि रिभ्यु प्रणालीमा जान लागेको हो ।

अक्युलस अनुभव

*फेसबुक*ले आफ्नो भर्चुअल रियालिटी हेडसेट अक्युलस गो सस्तोमा ल्याउने भएको छ । यस उपकरणको ३२ जीबीको मूल्य १९९ डलर पर्नेछ भने ६४ जीबीको २४९ डलर पर्नेछ । यति सस्तो मूल्यमा उच्चस्तरीय भिआर अनुभव गराउन लागेको हुँदा *फेसबुक*को प्रशंसा पनि भइरहेको छ ।

सुविधासम्पन्न मेसेन्जर

अब एक प्रयोगकर्ताले प्रयोग गर्ने भाषा बुझ्न अर्कोलाई समस्या हुने छैन । *मेसेन्जर*मा आउन लागेको ट्रान्स्लेसन फिचरले यो सम्भव पार्ने भएको छ । यसका साथै अग्मेन्टेड रियालिटीलाई मेसेन्जरमा सोझै संघटित गर्न सकिने प्रावधान पनि ल्याउन लागिएको हो । विज्ञहरूका अनुसार यसको प्रत्यक्ष प्रभाव *स्न्याप्च्याट*मा पर्नेछ । इ-कमर्स पोर्टलहरू पनि *मेसेन्जर*बाट लाभान्वित हुने भएका छन् । कुनै कम्पनीको उत्पादन सीधै *मेसेन्जर*बाटै खरिद गर्न सकिनेछ ।

थ्रीडी फोटो

*फेसबुक*ले अब थ्रीडी तस्बिर अपलोड गर्न मिल्ने सुविधा पनि ल्याउने छ । यसबाहेक *फेसबुक*मा आउने मेमोरी पनि थ्रीडीमा ल्याइने भनिएको छ, जुन अहिलेसम्मकै सबैभन्दा जटिल प्रविधि मानिएको छ । नयाँ थ्रीडी तस्बिर सिर्जना गर्नु ठूलो कुरा होइन । तर, पुरानालाई थ्रीडीमा लैजान मसिन लर्निङको प्रचुर प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । यो निकै चुनौतीपूर्ण कार्य हो ।

संयोजन : विभु लुइटेल

चोरी सिकारी

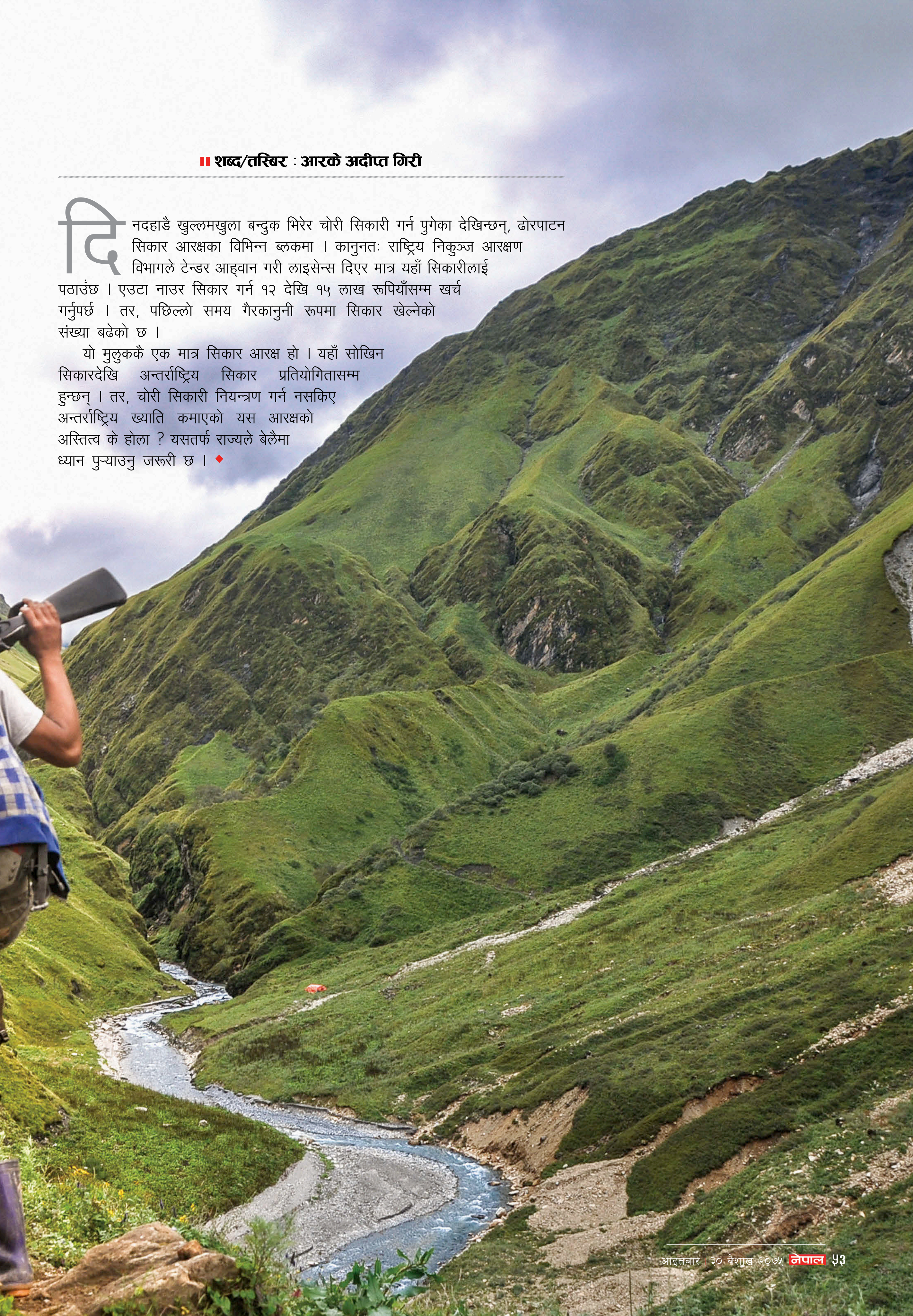

शब्द/तस्बिर : आरके अदीप्त गिरी

दिनदहाडै खुल्लमखुला बन्दुक भिरेर चोरी सिकारी गर्न पुगेका देखिन्छन्, ढोरपाटन सिकार आरक्षका विभिन्न ब्लकमा । कानुनतः राष्ट्रिय निकुञ्ज आरक्षण विभागले टेन्डर आह्वान गरी लाइसेन्स दिएर मात्र यहाँ सिकारीलाई पठाउँछ । एउटा नाउर सिकार गर्न १२ देखि १५ लाख रूपियाँसम्म खर्च गर्नुपर्छ । तर, पछिल्लो समय गैरकानुनी रूपमा सिकार खेल्नेको संख्या बढेको छ ।

यो मुलुककै एक मात्र सिकार आरक्ष हो । यहाँ सोखिन सिकारदेखि अन्तर्राष्ट्रिय सिकार प्रतियोगितासम्म हुन्छन् । तर, चोरी सिकारी नियन्त्रण गर्न नसकिए अन्तर्राष्ट्रिय ख्याति कमाएको यस आरक्षको अस्तित्व के होला ? यसतर्फ राज्यले बेलैमा ध्यान पुऱ्याउनु जरूरी छ । ◆

फिल्म छान्नै धौधौ

लिली बिलीले अपेक्षाकृत व्यापार गरेन । जति गऱ्यो, पहिलो जस हिरो प्रदीप खड्काले पाए । खास गरी सहरिया युवा पुस्तामा उनको ‘क्रेज’ देखियो । यति भएपछि फिल्मको ओइरो लाग्ने भइहाल्यो । अर्थात्, कति कलाकारलाई फिल्म नपाएर फसाद छ, प्रदीपलाई भने कुन छान्ने भन्ने चिन्ता । स्क्रिप्ट र टिम चयन नगर्नुको प्रत्यक्ष प्रभाव करिअरमा पर्छ भन्नेमा उनी सतर्क देखिन्छन् । जस्तो : अब *रोजी*को छायाङ्कनमा व्यस्त हुनेछन् । *लिली बिली* प्रदर्शनअगावै तय भएको *भैरवी*को सुटिङ अझ टुंगो लागिसकेको छैन । सोही कारण हेमराज बीसीको निर्देशन र गोविन्द शाहीको लगानी रहने फिल्मलाई ‘ब्याकअप’ राखेका छन् । अन्य ब्यानरले पनि अफर गरिरहेका छन् तर कसको फिल्म खेल्ने ? ◆

द्विविधै-द्विविधा

कुनै समयकी एक नम्बर नायिका रेखा थापालाई अहिले साख जोगाउनै महाभारत परिरहेको छ । पछिल्लो फिल्म *रूद्रप्रिया*ले दर्शकबाट प्यार नपाएपछि उनको करिअर थप संकटमा परेको हो । यही कारण हुनुपर्छ, नयाँ प्रोजेक्ट सुरू नहुँदै रेखा द्विविधाको दलदलमा फसेको प्रतीत हुन्छ । जस्तो : सुरुमा उनले फिल्मको नाम *लाल मस्तिष्क* राखिन् । निर्देशकमा सम्झना उप्रेती रौनियार रोजिन् । तर, एक महिना बित्न नपाउँदै फिल्मको नाम *मालिका* दिइएको छ, निर्देशकको कमान्ड रेखा आफैँले सम्हाल्ने भएकी छन् । त्यसो त रेखाका लागि निर्देशक निकाल्नु नौलो होइन । यसअगाडि पनि उनले *हिम्मतवाली*को सुटिङ सेटबाटै श्याम भट्टराईलाई हटाएर आफैं निर्देशन गरेकी थिइन् । यसपटक कम्तीमा छायाङ्कनमा नजादै पूर्वघोषित निर्देशकसँग बिछोड भयो । ◆

पीडामा प्रियंका

एकै दिन दुई फिल्म रिलिज हुनु अनि दुवै फिल्मबाट सुखद प्रतिक्रिया नपाउनु, कति पीडादायी होला ? यस्तै तनावमा छिन्, हिरोइन प्रियंका कार्की । १४ वैशाखमा उनी अभिनीत *कोहलपुर एक्सप्रेस* र *हयाप्पी डेज* प्रदर्शन भए । *कोहलपुर एक्सप्रेसलाई* चोरीको बात लाग्यो भने *हयाप्पी डेजलाई* सुरुआतबाटै दर्शकको खडेरी । प्रभावकारी प्रमोसन नगरेको प्रत्यक्ष असर बक्स अफिसमा देखाप-यो । न त फिल्मले सकारात्मक समीक्षा नै पायो । धन्न ! कोहलपुर एक्सप्रेसमा उनको अभिनयले प्रशंसा पायो । यसले हल्कै सही, राहत दिलायो उनलाई । ◆

तस्बिरहरू : महेश प्रधान

कमेडियनसँग हिरोइन

हिरोइन दीपिका प्रसाईं यतिबेला फुरुंग छिन् । नहुन् पनि किन ? व्यावसायिक रेकर्ड राख्न सफल *छक्का-पञ्जा* टिमसँग जोडिन जो पाएकी छन् । *छक्का-पञ्जा ३* मा दीपिका औपचारिक रूपमा अनुबन्ध भएकी हुन् । तर, रमाइलो पक्ष उनको सफलताको कारण साम्राज्ञीराज्यलक्ष्मी शाह हुन् । किनभने, *छक्का-पञ्जा* युनिटले सुरुमा साम्राज्ञीलाई प्रस्ताव गरेको थियो तर उनको बेवास्तापछि दीपिकाले अवसर पाएकी हुन् । दीपिका उनै हिरोइन हुन्, जसको पहिलो फिल्म *ऐश्वर्यले* औसत व्यापार गरे पनि अन्य फिल्ममा देखिएकी थिइनन् । हास्य कलाकारको भीड रहने *छक्का-पञ्जा ३* मा मौलिक पहिचान बनाउन दीपिका सक्षम होलिन् त ? ◆

मौलिक कथा, छिपछिपे प्रस्तुति

गोकर्ण गौतम

★★☆☆☆

लोकल कथालाई मन छुने ढंगबाट पस्कने 'ब्रान्ड' बनेको छ, खगेन्द्र लामिछानेको । त्यसको सबभन्दा बलियो उदाहरण हो, *पशुपतिप्रसाद* । त्यसअगाडि *टलकजंग भर्सेज टुल्के*को लेखन र अभिनयबाट प्रशंसा कमाए । *धनपति*मा जेनतेन साख जोगियो । नयाँ फिल्म *डमरुको डन्डीबियो*मा पनि खगेन्द्र कथा छनोटमा आफ्नो 'ट्र्याक'भन्दा बाहिर गएका छैनन् । नामबाटै प्रस्ट हुन्छ, फिल्म डन्डीबियोमा केन्द्रित छ । ग्रामीण भेगमा कुनै समय औधी लोकप्रिय यो खेल अहिले करिब लोप भएको छ । नयाँ पुस्तालाई त डन्डीबियो किस्सा नै लाग्ला । तर, बिर्सिएको खेलप्रति लेखक/अभिनेता खगेन्द्र र निर्देशक छेतन गुरुङले प्रेम जो दर्शाए ।

भन्नै परेन, फिल्ममा स्थानीयपनको सुगन्ध छ । त्यसमाथि हामीकहाँ 'स्पोर्ट्स ड्रामा' असाध्यै कम बन्छन् । तर, यत्ति गुणले मात्र फिल्मलाई जीवन्त नबनाउँदो रहेछ । *डमरुको डन्डीबियो* त्यसको प्रमाण हो । पात्रबीचको द्वन्द्व र संघर्षको चरम अभाव छ । डन्डीबियोप्रति मूल पात्रकै आशक्ति स्थापित छैन । पर्दामा देखाउन खोजिएको 'इमोसन' दर्शकसम्म प्रवाह हुन्न । भलै, विषयको उठानले फिल्मप्रति नम्र भाव पैदा हुन्छ ।

हेडमास्टर योगेन्द्र (अनुप बराल)को छोरो डम्बर (खगेन्द्र) स्नातकोत्तर सकेर गाउँ फर्कन्छ, डन्डीबियोलाई 'रिभाइभ' गर्ने उद्देश्य बोकेर । तर, योगेन्द्रलाई फिटिक्कै मन पर्दैन । न त उसकी प्रेमिका माला (मेनुका प्रधान) र अन्य गाउँलेलाई नै । तैपनि, डन्डीबियो खेल्न र अरूलाई खेलाउन मरिमेटेर लाग्छ । कुनै 'ग्ल्यामर' नभएको यस खेललाई पुनःस्थापित गर्ने डम्बरको अभिलाषा पूरा होला ? कति ठक्कर खानु पर्ला ? यस्तै सवालका जवाफसँगै फिल्म तमाम हुन्छ ।

फिल्ममा डन्डीबियो राष्ट्रिय खेल थियो भनेर चित्रित गरिएको छ । तर, औपचारिक रूपमा कहिल्यै घोषणा गरिएको थिएन । जनमानसमा चाहिँ राष्ट्रिय खेल नै हो भन्ने छाप जरुर थियो । त्यसैले लेखकले यति 'लिबर्टी' लिन सक्छन् । गाउँ फर्किएपछि टिम बनाउन डम्बरले गर्ने कसरत, बाबु-छोराको सुरुआती रस्साकसी र योगेन्द्रको डन्डीबियोप्रतिको वितृष्णा विश्वसनीय लाग्छ । तर, बिस्तारै अविश्वसनीय घटनाहरूको दबदबा बढ्दै जान्छ, खासगरी बाबु र छोराको 'म्याच'पछि ।

> अघिल्ला दुई फिल्ममा खगेन्द्रको पटकथाभन्दा निर्देशन कमजोर लाग्थ्यो, यसपटक उल्टो । कथावाचनमा सिर्जनशीलताको ह्रास देखिएको छ ।

यद्यपि, कथामा नयाँपन छ, पात्र पनि हाम्रै वरपरका छन् तर फिल्मको समग्र संरचना भने परम्परागत छ । मुख्य पात्रको समीकरण, खेलप्रतिको प्रेम र घृणाको कारण, खेलाडीको मनोविज्ञानजस्ता पक्ष 'स्पोर्ट्स ड्रामा'का पारखीलाई रत्तिभर नवीन लाग्दैन । डन्डीबियो खेल बुझ्न चाहनेका लागि गतिलो दस्तावेज हुन सक्ने सुखद सम्भावनाबाट फिल्म विमुख छ ।

मध्यान्तरपछि फिल्म अझ खुकुलो हुँदै जान्छ । भनिन्छ, पात्रहरूबीच जति टकराव र समस्या हुन सक्यो, फिल्मप्रति त्यति उत्साह पैदा हुन्छ तर यस फिल्ममा पात्रलाई विशिष्ट अर्थ राख्ने घटनाहरू पनि सजिलै घट्छन् । *युट्युब*को प्रसंग त्यस्तैमध्ये एक हो । डम्बरको टिमलाई माया गर्नुपर्ने अनि अन्य टिमको विपक्षमा हुनुपर्ने माहौल बन्दैन । मध्यान्तरपछि लगातार आधा घन्टा डन्डीबियोको प्रतिस्पर्धा देखाइन्छ तर त्यस अवधिमा 'ड्रामा' थोरै मात्र छ । नघुमाई भन्दा, अघिल्ला दुई फिल्ममा खगेन्द्रको पटकथाभन्दा निर्देशन कमजोर लाग्थ्यो, यसपटक उल्टो । कथावाचनमा सिर्जनशीलताको ह्रास देखिएको छ । बरू, प्राप्त पटकथालाई दृश्यांकन गर्न निर्देशक छेतनले सक्दो जोडबल गरेका छन् । खेलको विशेषता अनुसार जुरुक्क उठाउने कोरियोग्राफी चाहिँ खट्किन्छ ।

पछिल्लो समय सस्ता जोक्स र ट्रोलमा निर्भर रहेर फिल्म बनाउने प्रवृत्ति मौलाइरहेको छ । *डमरुको डन्डीबियो* यो हुलमा पर्दैन । कमेडी छ तर कथा, पात्र र सन्दर्भ सुहाउँदो । कतिपय संवाद चोटिला र झर्रा छन् । कथा भन्नुको पछाडिको नियत बिकाउ छैन । पात्रको हुलिया, बोल्ने शैली, गाउँको परिवेशमा सजगता अपनाइएको छ । अर्को प्रशंसनीय पक्ष, सिनेमाटोग्राफी हो । हरि हुमागाईंको खिचाइले दृश्यको भावलाई बलियो बनाएको छ । गाउँको सौन्दर्य मनोरम ढंगले कैद गरिएको छ । पार्श्व संगीतले पनि ध्यान तान्छ ।

खगेन्द्रको चरित्रको सार अघिल्ला फिल्मभन्दा अलग र विशेष नभए पनि पट्यार लागिहाल्दैन । तर, उनले आफ्नो चरित्रको प्रकृति, अभिनय र लेखनशैलीमा आत्मविश्लेषण गर्नुपर्ने बेला आइसकेको छ । अनुप बराल स्वाभाविक नै लाग्छन् । आशान्त शर्मा फरक छन्, सँगै 'लाउड' पनि । मेनुका प्रधान, लक्ष्मी बर्देवा, अंकित खड्कालगायतका कलाकार पनि आफ्नो भूमिकामा फिट छन् । खगेन्द्र र छेतनले डन्डीबियो त खेले तर आलोकाँचो हिसाबले, अभ्यास पुगेन । परिणाम, यो फिल्मले हराइसकेको खेल डन्डीबियोलाई सम्झाउँछ तर उति विघ्न प्रेम जगाउँदैन ।

रसिलो र कसिलो फिल्मको प्यास *डमरुको डन्डीबियो*ले छिपछिपे मात्र बनाउँछ, आँत भरिँदैन । उही क्या, हेर्दा नबिग्रने, नहेर्दा नछुट्ने । ◆

'चुचुरोमा आमाको तस्बिर राख्छु'

यतिबेला सगरमाथा बेस क्याम्पभन्दा माथि बेग्लै दृश्य छ– हाँसिरहेको हिमालको माझमा मुस्कुराइरहेका नेपाली महिला । यो हो, फोटो पत्रकार **पूर्णिमा श्रेष्ठ**को फोटो प्रदर्शनी । क्याम्प १ देखि ३ सम्म प्रदर्शनी गरिसकेकी उनको चुचुरोमा समेत फोटो प्रदर्शनी गर्ने योजना छ । सगरमाथा क्षेत्रमै रहेकी श्रेष्ठसँग गरिएको भाइबर–संवाद :

कस्तो चलिरहेको छ प्रदर्शनी ?

क्याम्प १, २ र ३ मा प्रदर्शनी गरिसकेँ । जति माथि गयो, उति कठिन भइरहेको छ । तर, भिन्दै रमाइलो ।

कस्तो कठिन ?

यहाँ हावा बेस्सरी लाग्छ । हिउँ पनि पर्छ, कहिले त । हावा आएका बेला यहाँ कोही पनि हिँड्दैनन् । टेन्टभित्र बस्छन् । यस्तो मौसमलाई छलेर प्रदर्शनी भइरहेको छ । हिमाल चढ्नु आफैँमा गाह्रो काम हो । मैले यस्तो इभेन्ट पूरा गर्ने उद्देश्य लिएकी छु ।

सबैभन्दा कठिन कहाँ भयो ?

क्याम्प ३ छेउमा । क्याम्प ३ एकदमै भिरालो छ । डोरी टाँग्ने ठाउँ नै छैन । त्यसैले केही तल मुस्किलले प्रदर्शनी गरिएको हो । तलका दुइटा क्याम्पमा २५ वटा फोटो प्रदर्शनीमा राखेकी थिएँ । यहाँ त १५ मिनेटजति आधा दर्जन फोटो मात्रै राखेँ । हावा यति जोडले चल्यो, फोटो नै उडाइदियो । डोरीमा झुन्ड्याएका फोटा समातेर बस्नुपर्‍यो । यति छोटो अवधिमा माथिबाट झरिरहेका केही आरोहीले अडिएर फोटो नियाले ।

प्रतिक्रियाचाहिँ कस्तो रह्यो ?

नेपाली शेर्पाहरूले यस्तो जोखिमपूर्ण ठाउँमा के गरेको होला भन्थे । विदेशी आरोही भने एकछिन अडिएर उत्सुक बन्दै हेर्थे । म भने जोगिएर बस्नुपर्ने ठाउँमा जोखिमपूर्ण काम गरिरहेकी थिएँ ।

खुसीको क्षण कतिखेर रह्यो ?

क्याम्प ३ छेउमा हुरी आइरहेको थियो, हामीचाहिँ फोटा समातेर प्रदर्शन गरिरहेका थियौँ । त्यही बेला फोटो देखेर एक क्यानाडेली आरोहीले आफूलाई 'महिला दिवस'जस्तै लागेको बताए । अनि, मलाई केही गरेकी रहेछु जस्तो लाग्यो । एकदमै उत्साहित भएँ ।

सबैभन्दा कठिन नि !

कठिन पनि यहीँ भयो । सबैले यस्तो ठाउँमा खेलाँची गर्नुहुँदैन भन्दै प्रदर्शनी नगर्न सुझाव दिइरहे । तर, मेरा लागि यो सपना थियो । आफ्नो कामको अभिलेखका लागि फोटो खिच्न खोज्दा चिसोले क्यामेरा चल्दै चलेन । त्यतिबेला मलाई नमज्जा लाग्यो । अहोभाग्य ! फोटो खिचियो र फेसबुकमा लाइभ पनि गरियो ।

त्यस्तो ठाउँमा फोटो प्रदर्शनीको चाँजोपाँजो मिलाउन धेरै गाह्रो हुन्छ नै । टिम नै छ यसका लागि ?

शेर्पा गाइड छन् । अनि, आरोहण दलका चिनियाँ साथीहरूले पनि सहयोग गरेका छन् ।

कस्तो अनुभव भइरहेछ ?

कठिन काम पूरा गर्दै जाँदा छुट्टै साहस भरिँदो रहेछ । जति माथि गयो, उति कठिन हुन्छ । आफूलाई जोसिलो महसुस गरिरहेकी छु ।

सगरमाथाको चुली र फेदीमा गरिने प्रदर्शनीमा केही फरकपन छ ?

तलतिर मैले नचिनेका मानिसको फोटो प्रदर्शनी गर्दैछु । टुप्पोमा भने आमाको तस्बिर । यो तस्बिरबारे आमालाई थाहै छैन । काम गर्दागर्दै झुक्याएर खिचेकी हुँ ।

फोटो बिक्री पनि भइरहेको छ ?

मैले फोटो बेच्न प्रदर्शनी गरेकी होइन । तर, तीनवटा फोटो बुक भइसके । प्रदर्शनी सकिएर काठमाडौँ फर्किएपछि दिने भनेकी छु । खासमा फोटोको मूल्य नै अंकित छैन ।

त्यसो भए प्रदर्शनीको उद्देश्य के हो ?

नेपाली गरिब र दुःखी छन् भन्ने प्रचार छ । तर, त्यस्तो होइन भनेर मैले मुस्कुराइरहेका महिलाको तस्बिर प्रदर्शनीमा राखेकी हुँ । सगरमाथा चढ्न थुप्रै विदेशी आउँछन् । उनीहरूलाई जस्तोसुकै परिस्थितिमा पनि नेपाली खुसी हुन सक्छन् भन्ने सन्देश दिने प्रयास हो ।

महिला छान्नुको कारणचाहिँ ?

नेपाली महिला सबैभन्दा बढी पाठेघरको मुखमा लाग्ने क्यान्सर रोगबाट पीडित छन् । खुसी रहे स्वस्थ भइने चेतना जगाउन पनि यो थिम छानेकी हुँ ।

सगरमाथामा फोटो प्रदर्शनीको सोच कसरी आयो ?

गोरखाको आरुघाटमा जन्मिए पनि हिमालबारे चासो कम थियो ममा । एक वर्षअघि एभरेस्ट म्याराथनको फोटो खिच्न खुम्बु क्षेत्र पुगेकी थिएँ । हिमाल देखेर मेरो सोच नै बदलियो । हिमाल बुझ्न र अनुभव गर्न चढ्नैपर्छ भनेर सन् २०१७ सेप्टेम्बरमा मनास्लु चढेँ । त्यसपछि सगरमाथा चढ्ने मेरो लक्ष्य थियो । सर्वोच्च शिखरमा चढ्दा केही गर्नुपर्छ भन्ने सोचले तस्बिर प्रदर्शनी गरेकी हुँ ।

मनबहादुर बस्नेत

नोटबुक

विभु लुइटेल

मिस एमाले कि मिस नेपाल ?

Miss Nepal World 2018
MISS NEPAL

शृंखला खतिवडा मिस नेपाल वर्ल्ड-२०१८ घोषित भएको दुई दिनपछि उनीसँग *नेपाल*कै कार्यालयमा अन्तर्वार्ता लिने अवसर जुऱ्यो । अहिले भने उनका दर्जनौं अन्तर्वार्ता विभिन्न सञ्चार माध्यममा आइसकेका छन् । सबैमा एउटा प्रश्नचाहिं दोहोरिने गर्छ- तपाई नेताकी छोरी भएर जितेको भन्छन् नि ? सबैजसो प्रश्नमा उनी एकैखाले जवाफ दिन्छिन्, "मैले मिस नेपालको उपाधिका लागि निकै परिश्रम गरेकी छु । देशमा कति नेता छन्, कति सांसद छन् । नेताका सन्तान हुँदैमा मिस नेपाल हुने भए त उनीहरूले पनि जित्नुपर्ने हो ।" भन्नेले जे भनून्, म भने शृंखलालाई यस उपाधिका लागि योग्य पात्र मान्छु । धेरैले उनको पारिवारिक पृष्ठभूमि मात्र देखे । मिस नेपाल हुनुपूर्व नै उनले गरेका सामाजिक कार्य कमैले देखे । भूकम्पपछि सिन्धुपाल्चोकका २ सय २५ घरका नक्सा बनाउन उनले देखाएको क्रियाशीलता निकै प्रशंसायोग्य छ । त्यसको चर्चा भने कमैले गर्छन् ।

शृंखलाका बुबा विरोध खतिवडा मकवानपुरबाट संघीय संसद्मा निर्वाचित एमाले सांसद हुन् भने आमा समानुपातिक सांसद । नेताका छोराछोरी नेता नै हुनुपर्छ भन्ने छैन । जीवनमा आफू के गर्ने, के बन्ने भनी निर्णय लिने शृंखला स्वयं हुन् । यसमा उनले कसैको राय-परामर्श लिन आवश्यक छैन । कुनै राजनीतिक पार्टीसँग अनुमति पनि लिनुपर्दैन । उनले मिस नेपालमा नआई जीवनमा अरू केही गर्ने सोचेको भए पनि व्यक्तिगत निर्णय हुन्थ्यो । सायद हामी क्लिकबेटबाट दर्शक तथा पाठक बढाउने मानसिकताबाट ग्रस्त छौं र यस्ता विरोधाभास प्रश्न तेर्स्याइदिन्छौं ।

अनावश्यक नियम कहिलेसम्म ?

देशकै सबैभन्दा ठूलो तथा पुरानो त्रिभुवन विश्वविद्यालय अपरिपक्व निर्णयपछि लागू गरिएका नियमका कारण समय-समयमा विवादमा आइरहन्छ । त्रिविका कुनै आंगिक क्याम्पसमा दसभन्दा कम विद्यार्थी भर्ना हुन खोजेमा त्यस शैक्षिक सत्रका लागि उक्त क्याम्पसले भर्ना नै रोक्ने नियम ल्यायो । यसबाट त्रिविलाई त फाइदा होला तर विद्यार्थी भने अनावश्यक मारमा पर्ने निश्चित छ ।

'रिसर्च युनिभर्सिटी'को अवधारणा विश्वव्यापी छ । यस्ता विश्वविद्यालयले प्राध्यापन तथा अनुसन्धानमा दक्ष जनशक्ति नियुक्त गरी तिनलाई गहन अनुसन्धान गर्ने वातावरण सिर्जना गरिदिन्छन् । सामान्यभन्दा अनुसन्धानमुखी विश्वविद्यालयबाट आर्जन गरिएका डिग्रीको महत्त्व अधिक हुने गर्छ । त्रिविले यो अवधारणा लागू गरी हरेक संकायलाई प्रभावकारी ढंगले अघि बढाउँदै लैजानुपर्ने हो । तर, यसको क्षेत्र यस्तै झिनामसिना नियम कार्यान्वयन गर्नमा मात्रै सीमित देखिएको छ । र, यहाँका पदाधिकारी तथा कर्मचारी केवल व्यक्तिगत स्वार्थमा रमाइरहेका छन् ।

पुराना कलाकारलाई चुनौती

आमिर खानको *सेक्रेट सुपरस्टार* फिल्म सबैले रूचाए । गाउन चाहने तर उपयुक्त अवसरबाट वञ्चित एक किशोरी *युट्युब*का सहायताले कसरी सबैकी प्रिय गायिका हुन पुग्छिन् भनी चलचित्रमा देखाइएको छ । नेपालमा पनि यस्ता गायकको संख्या बढ्दै गइरहेको छ । सुविधासम्पन्न रेकर्डिङ स्टुडियोमा सबैको पहुँच छैन । तर, ठूलो कलाकार बन्ने सपना भने धेरैले देखेका हुन्छन् ।

*युट्युब*मार्फत युवा जमातमा राम्रो प्रभाव पार्न सफल यी कलाकारमा एक गुण समान पाइयो- यी गीतका शब्द पनि आफैं लेख्छन्, तिनमा संगीत पनि आफैं भर्छन् । आफ्ना बहुआयामिक प्रतिभा अगाडि ल्याउन यिनलाई *युट्युब*ले सजिलो पारिदिएको छ ।

यसरी अगाडि आएका कलाकार पुराना र स्थापित कलाकारका लागि भने चुनौती बन्दै गएको देख्न सकिन्छ । देश-विदेशमा आयोजना गरिने विभिन्न कार्यक्रममा यिनको माग बढ्दो छ । यस्ता कार्यक्रममा सहभागी भएबापत पाउने पारिश्रमिक आफ्नो ठाउँमा छँदैछ । *युट्युब*का माध्यमबाट पनि उनीहरू पर्याप्त आय आर्जन गरिरहेका छन् । नयाँ उदीयमान कलाकारका लागि यसभन्दा सुखद पक्ष अरू के हुन सक्ला ? ◆

सदा सुरक्षित

आफ्नै क्लिङ्करद्वारा उत्पादित

एडभान्स सिमेन्ट

ADVANCE OPC CEMENT
ISO 14001:2004
ISO 9001:2008
Y M W
50kg
सदा सुरक्षित
एडभान्स सिमेन्ट
OPC
एडभान्स ओ.पि.सि. सिमेन्ट
ADVANCE PPC CEMENT
IS 1489 : PART I
ISO 14001:2004
ISO 9001:2008
Y M W
50kg
सदा सुरक्षित
एडभान्स सिमेन्ट
PPC
एडभान्स पि.पि.सि. सिमेन्ट

ADVANCE GROUP

अरनिको सिमेन्ट ईन्डष्ट्रिज
अरनिको आँबुखैरेनी सिमेन्ट ईन्डष्ट्रिज
रोल्पा सिमेन्ट प्रा. लि.

pulsar
TECHNOLOGY OF POWER
BAJAJ
MOTORCYCLES
का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८
pulsar
NS 200
Rs.2,95,900/-
pulsar
NS 160
Rs.2,63,900/-

SOLE DISTRIBUTOR FOR NEPAL
HANSRAJ HULASCHAND & COMPANY PRIVATE LIMITED Teku Road, Kathmandu, Ph. No: 4230001/4268088, Fax: 4220491, url: bajajauto.com.np www.facebook.com/pulsarnepal

Bajaj 24 x 7 HELPLINE 166001 75555 98015 75555

KATHMANDU VALLEY:
Balaju 4353150, Balkhu 4286377, Battisputali 4465542, Bhaktapur 6611777, Boudha 4474716, Gyaneshwor 4435916, Gongabu 4359039, New Baneshwor 4781946, Tinkune 4117534, Kalanki 4286015, Kumaripati 5530187, Lainchaur 4425579, Maharajgunj 4720809, Sitapaila 4286452, Sukedhara 4650914, Gwarko 5007553, Thimi 6631386 , Satungal 9813687774

EASTERN REGION:
Illam 520906, Khandbari 560251, Birtamode 540724, Damak 582109, Urlabari 541513, Biratchowk 545383, Itahari 585442, Dharan 533996, Biratnagar 526242, Inarwa 561657, Rajbiraj 523545, Gaighat 420966, Lahan 560987, Siraha 9804702646, Katari 450207, Mirchaiya 550585, Pathari 556082

CENTRAL REGION:
Charikot 421925, Banepa 660295, Nuwakot 561817, Dhading 521326, Janakpur 521526, Jaleshwor 520518, Bardibas 550639, Lalbandi 501564, Malangwa 520703, Chandranigahapur 540663, Nijgadh 540079, Kalaiya 551525, Jitpur 412170, Birgunj 523837, Hetauda 522498, Parsa 583176, Narayangadh 571089, Tadi 563303, Gaur 521599, Bharatpur 526510

WESTERN REGION:
Gorkha 421571, Abukhaireni 540482, Lamjung 520953, Damauli 560399, Pokhara 522315, Syangja 421186, Baglung 520882, Jomsom 440290, Kawasoti 540906, Bhairahawa 521855, Butwal 437849, Bardaghat 580387 Jeetpur (4 No.) 550249, Tamghas 520419, Rampur 400480, Waling 9856055684, Chandruata 540123, Arghakhachi : 420964

MID-WESTERN REGION:
Nepalgunj 522751, Surkhet 521358, Kohalpur 540320, Tulsipur 523402, Ghorahi 082562423, Pyuthan 086460755, Guleriya 420375, Jumla 520205

FAR-WESTERN REGION:
Dhangadi 520892, Mahendranagar 520896, Tikapur 560807, Dadeldhura 410116, Lamki 540365, Darchula 9858751055